MERIDIANE

MARIA DOMBROWSKA ★ POPA FILIP

Lei 4

MARIA DOMBROWSKA

POPA FILIP

EDITURA DE STAT
PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Meridiane

MARIA DOMBROWSKA

POPA FILIP

Traducere şi cuvînt înainte de
OLGA ZAICIK

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ŞI ARTA

Versurile traduse de *Romulus Vulpescu*

Din volumele:
ZNAKI ZYCIA.
Panstwowy Instytut Wydawniczy, 1949 și
GWIAZDA ZARANNA.
Spoldzielnia Wydawnicza
Czytelnik, 1955

CUVÎNT ÎNAINTE

Spre sfîrșitul lunii martie a acestui an, ziarele poloneze au adus la cunoștința iubitorilor de literatură din întreaga lume vestea că scriitoarea Maria Dombrowska a fost declarată doctor honoris causa *a Universității din Varșovia.*

În cuvîntul emoționant adresat drept mulțumire pentru această nouă dovadă de prețuire din partea Poloniei Populare, Maria Dombrowska spunea printre altele:

„...Pentru mine e cu totul neașteptat, fiindcă nu m-am gîndit niciodată că aș putea primi și altă răsplată, în afară de sentimentul pe care ți-l dă bunăvoința și aprobarea cititorilor. Apoi apreciez acest titlu onorific nu atît ca o distincție acordată mie personal, ci ca pe o ilustrare a

bunăvoinței cu care primește cititorul prețuirea creației umane.

După cîte înțeleg, această distincție care mi-a fost acordată de Secția de Filologie a Universității din Varșovia o datorez în primul rînd modestei mele contribuții la valorificarea cuvîntului polonez în proza artistică. Dar, tot ce e valoros în limba operelor mele aparține meleagurilor natale, regiunii Kalisz din Vielkopolska, leagănul limbii literare polone, pe care o felicit pentru cinstea ce i se face azi și în fața căreia mă închin adînc, cu dragoste și recunoștință."

Cuvintele de mai sus, prin admirabila lor modestie, mărturisesc desigur prezența unei interesante personalități artistice. Mai mult decît atît, însă, ele poartă pecetea unei concepții originale asupra vieții și artei, caracterizînd deopotrivă pe om și scriitor. Se desprinde net din aceste rînduri valoarea supremă ce o acordă scriitoarea creației umane cum numește dînsa efortul creator, activitatea omenească. Cred că în această afirmație se găsește sensul întregii opere a Mariei Dombrowska. Nu există adevărat creator de artă care să nu încerce a da răspuns prin opera lui la cea mai tulburătoare întrebare a făpturilor înzestrate cu facultatea de a gîndi. Conștient sau nu, organizat într-un sistem unitar sau risipit în constatări vagi și generale, se înfiripă uneori un simplu răspuns, alteori o adevărată concepție filozofică. La chinuitoarea întrebare „Ce e

viața ?", Dombrowska răspunde: e mișcarea activității zilnice. Viața, existența nu sînt noțiuni abstracte, metafizice, ci cotidiana desfășurare a întîmplărilor mari și mărunte, traiul obișnuit de zi cu zi al fiecăruia. „Obișnuit" în accepția Mariei Dombrowska nu înseamnă de loc monoton sau sterp. Obișnuit înseamnă mișcare, iar mișcarea creație. În cursul vieții lor obșinuite, prin activitatea lor atît de puțin „neobișnuită", încît se confundă cu existența însăși, prin ursitele lor care se întretaie în spațiul realității comune, oamenii clădesc prezentul și viitorul.

„Obișnuit" nu înseamnă însă nici simplist. Viața, sensul vieții, rostul ei sînt lucruri deopotrivă de grave pentru toți oamenii, indiferent de locul sau locșorul pe care-l ocupă în complexul social. Autoarea se apleacă totdeauna cu o caldă și adîncă înțelegere asupra vieții omenești în general, chiar și atunci cînd ia formele concrete cele mai modeste cu putință. Nu există în literatura Mariei Dombrowska figuri excepționale, cazuri rare, există însă viață omenească din plin, adică tot ce implică complexitate, bogăție, varietate. Toate personajele Mariei Dombrowska sînt în căutarea sensului vieții și-l descifrează. El constă în bucuria de a trăi, în dragostea de viață, în convingerea fermă că viața e frumoasă cu toate cusururile ei, fiindcă e bogată și în-

treagă, că viaţa cea mai modestă, lipsită aparent de strălucire, merită să fie trăită.

La formarea fizionomiei creatoare a Mariei Dombrowska au contribuit mai mulţi factori deopotrivă de importanţi. Născută în 1892 lîngă Kalisz, scriitoarea îşi petrece copilăria la ţară unde tatăl ei administrează o moşie luată în arendă. Numeroasele note autobiografice din romanul „Zile şi nopţi" dovedesc înclinarea spre cunoaşterea minuţioasă, aproape ştiinţifică a realităţii înconjurătoare, fie că e vorba de condiţiile de viaţă ale ţăranului în Polonia burghezo-moşierească, fie de moravuri şi obiceiuri, de soiuri de plante sau amănunte etnografice.

Studiile începute la Varşovia, continuate în străinătate, Elveţia, Belgia, mai tîrziu, ca bursieră a Societăţii Cooperatiste, în Anglia, îi îmbogăţesc experienţa de om şi viitor scriitor, dar totodată îi adîncesc cunoştinţele de sociologie, economie politică, ştiinţe naturale.

Citind-o pe Maria Dombrowska rămînem deseori uluiţi de infinita bogăţie a cunoştinţelor ei despre oameni şi natură. Trebuie preţuite aici nu numai excepţionala intuiţie artistică, ci şi sîrguincioasa şi stăruitoarea cercetare a fiinţei umane în natură şi societate. E interesant de subliniat că multă vreme — în această perioadă a studiilor — problemele economico-sociale o preocupă deopotrivă cu literatura.

În căutarea unei soluţii pentru schimbarea dureroaselor stări de lucruri din Polonia burgheziei şi moşierimii — pe care le cunoaşte îndeaproape — Dombrowska se opreşte la reformismul cooperatist.

Drept consecinţă, în opera scriitoarei, mai ales în lucrările ei de început, rolul revoluţionar al proletariatului şi forţa luptei de clasă nu sînt prea evidente. Dar chiar de la început, chiar în primele lucrări publicate în presa literară a vremii sau mai tîrziu, în anii 1923—25 în volume separate, apare cu limpezime preocuparea pentru soarta omului de rînd, exploatat şi chinuit de orînduirea capitalistă, durerea pentru viaţa lui grea, pentru suferinţele nenumărate, nesfîrşite, şi convingerea că va răzbate, că va izbîndi, că „va trăi". E o convingere de nezdruncinat, izvorîtă din încrederea în tăria sufletească şi frumuseţea morală a omului simplu. Oamenii Mariei Dombrowska cunosc aceeaşi bucurie a vieţii ca şi autoarea lor, cuprinzătoare şi deplină, care se identifică cu fiinţa lor.

În preocupările sociale ale scriitoarei trebuie căutată desigur sursa adîncului ei umanism. Dacă nu depăşeşte prin ascuţişul criticii sociale accentele pe care le ia proza polonă la marii scriitori realişti critici Prus sau Orzeszkowa, dacă nu atinge violenţa acuzatoare a altor scriitori dintre cele două războaie mondiale, ca Zeromski sau Nalkowska, în schimb proza Mariei Dombrowska

e luminată, ca la nici un alt scriitor, de căldura interioară a dragostei față de om. Omul, element al vieții sociale, folositor societății, omul conștient de valoarea lui, de utilitatea lui în raporturile cu ceilalți oameni, ca și el creatori ai vieții.

După volumul de nuvele „Oameni de dincolo" care-i asigură primul mare succes literar, Dombrowska publică în 1932—34 romanul „Zile și nopți", apoi în 1938 volumul „Semnele vieții", din care am reprodus două povestiri în tălmăcirea de față.

Romanul „Zile și nopți" bine cunoscut astăzi și peste hotarele Poloniei, asemuit deseori cu „Forsyte Saga" de Galsworthy sau cu „Decăderea familiei Buddenbrook" a lui Thomas Mann, constituie, prin proporțiile sale epice, o lucrare unică în literatura polonă dintre cele două războaie mondiale. Folosind cunoscutul procedeu al cronicii de familie, Dombrowska zugrăvește tabloul vieții a două generații de intelectuali dintre anii 1863—1914, prima, cea care se ridică imediat după Revoluția din 1863, a doua care se maturizează între anii 1900—1914. „Zile și nopți" însă nu constituie numai un roman social de o extremă importanță datorită realismului cu care prezintă transformarea unei pături a șleahtei în burghezie și mai apoi în intelectualitate burgheză tocmai într-o epocă de adînci frămîntări sociale cum a fost sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, dar este în ace-

lași timp un monument al limbii literare polone. În acest roman, Dombrowska se arată a fi pe deplin marea maestră a limbii polone pe care Universitatea din Varșovia a cinstit-o cu titlul de doctor honoris causa..

La 3 februarie 1945, laolaltă cu mii de alți băjenari, risipiți prin toată țara în urma răscoalei din Varșovia, Maria Dombrowska se întoarce în Capitală după o istovitoare călătorie de treizeci de ore cu diverse trenuri locale. Însemnări asupra acelor zile dureroase le găsim într-o serie de povestiri cuprinse în volumul „Steaua dimineții". Ele dovedesc că marea scriitoare a ținut să participe chiar din primele zile la procesul de reconstrucție a țării laolaltă cu „pelerinii" cum îi numește pe refugiații care converg spre Varșovia, „spre ruinele Capitalei iubite, gata să trăiască printre ruine, gata să înceapă imediat reconstrucția acestui oraș mai viu în moartea lui eroică decît toate orașele lumii rămase neatinse". (Din „Pelerinaj spre Varșovia", pag. 13.)

Activitatea postbelică a Mariei Dombrowska este, ca și în trecut, vie și multilaterală și constă din lucrări în proză și teatru, publicistică, critică literară și tălmăciri. În anul 1955 apare volumul „Steaua dimineții" primit cu mare interes de publicul cititor. În afara povestirilor scrise în primii ani de putere populară, volumul cuprinde două nuvele mai mari: „A treia toamnă" și „Nuntă în

sat" care-au stîrnit vii discuţii şi o unanimă recunoaştere din partea criticii şi a cititorilor.

Cu aceste două nuvele care întregesc volumul cu tălmăciri romîneşti din opera scriitoarei, Maria Dombrowska ancorează adînc în contemporaneitate. „A treia toamnă" aduce, prin figura pitorească a lui Lohojski, problema utilizării tuturor forţelor disponibile, a tuturor energiilor creatoare la opera de construcţie a socialismului. Temă dificilă atunci cînd scriitorul vrea să evite banalitatea searbădă fără să aibă la dispoziţie altceva decît o ultrabanală întîmplare din viaţa unui om lipsit de importanţă. Lohojski e un bătrîn naiv, puţin surd, deci ţipă cînd vorbeşte, neajutorat, deci alţii îi poartă de grijă, suspect prin autobiografie, deci privit de cei din jur cu rezervă sau chiar cu bănuială. Ce face în cursul nuvelei acest personaj cu totul lipsit de farmec personal pentru a cîştiga simpatia cititorilor?... Cultivă pepeni şi dovleci! Totuşi, cu neîntrecuta-i artă de a descrie destine de oameni obişnuiţi, Dombrowska izbuteşte să ne captiveze istorisind peripeţii banale din viaţa bătrînului Lohojski, care, sub pana ei, au devenit însă dramatice.

În „Nuntă în sat", cîteva scene simple de viaţă la ţară se adaugă mereu altele mai complexe, pînă ce prinde fiinţă o adevărată monografie a satului polonez în plină transformare socialistă. Situaţia economică a ţăranilor munci-

tori s-a îmbunătăţi simţitor în anii puterii populare. Ce prilej mai nimerit pentru a o dovedi decît o nuntă la care vin nuntaşi — rude şi prieteni — din cele mai îndepărtate colţuri ale ţării! Şi totuşi oamenii din sat nu sînt fericiţi. Sînt munciţi de gînduri, neliniştiţi, speriaţi, caută un drum fiecare pentru sine, nu sînt încă convinşi cu toţii de unica soluţie, valabilă fiindcă e conformă cu evoluţia istorică. Cu ascuţit simţ de pătrundere, Dombrowska zugrăveşte procesul moral de maturizare a conştiinţei sociale care rămîne în urma dezvoltării economice înfăptuite cu mult mai repede. În ţesătura acţiunii se agită, cu însuşirile care-i definesc, tipuri specifice pentru momentul istoric zugrăvit: de la activistul conştient şi calm, fiindcă s-a hotărît o dată pentru totdeauna, pînă la tineretul pe care spoiala de învăţătură marxistă l-a zăpăcit cu totul, de la mijlocaşul şovăitor şi slab pînă la preotul catolic tulburat şi definitiv speriat. În plină maturitate a talentului său, stăpînă pe mijloacele ei de expresie, mînuind ca nimeni altul limba literară poloneză, prin nuvela „Nuntă în sat", Dombrowska şi-a încununat opera cu o lucrare demnă de admiraţia cititorilor polonezi şi de cea a cititorilor străini care au şi început să o cunoască.

OLGA ZAICIK

POPA FILIP

Şi uite aşa, Filip Jaruga a ajuns popă.

La început, înainte de a se duce la seminar, nu prea era sigur dacă vrea ori nu să se facă popă, dar s-a bizuit pe alegerea părinţilor lui, care ziceau că aşa e bine. Bătrînii aveau o croitorie bărbătească într-un tîrguşor şi năzuiau să se salte oleacă, dacă nu chiar ei, măcar prin fiul lor. Şi cale mai bună decît preoţia socoteau că nu se află.

— Nu întreabă nimeni dacă popa e de neam ori nu, el face parte din cinul preoţesc şi atîta, îi explicau ei unicului lor fiu.

Într-adevăr. Toţi oamenii din mahalaua lor ştiau că în copilărie episcopul eparhiei păscuse gîştele lui taică-său, un gospodar nevoiaş din

satul vecin. Dar cine își mai amintea de lucrul ăsta? Nu-i sărută dreapta domnii cei mari? Nu stă într-un palat și habar n-are ce-i lipsa? Se poartă lumea cu el de ai zice că din cine știe ce neam se trage, pînă și părinții lui nu mai sînt niște bieți țărani, ci părinții episcopului.

Filip era nevoit să recunoască că într-adevăr așa stăteau lucrurile și nu s-ar putea spune că o astfel de viață nu l-ar fi ispitit. Se înțelege că nu visa să ajungă episcop, dar nici o simplă parohie nu era de lepădat și i se părea atît lui cît și părinților un viitor foarte bun. Bunăstarea, respectul oamenilor și o muncă ușoară, lucruri rîvnite de toată lumea, păreau foarte lesne de dobîndit pe această cale și mai ales fără a-l mînia pe Dumnezeu, ba dimpotrivă. Spiritul n-are decît de cîștigat cînd duci o viață sfîntă de preot și ai zilnic de-a face cu Dumnezeu.

Totuși Filip se codea, fiindcă, deși era atras de tagma preoțească, nu simțea în el nici o chemare. Se temea că niciodată n-o să simtă acea înălțare sufletească fără de care nu-i cu putință îndeplinirea îndatoririlor preoțești și, pe de altă parte, că n-o să-și poată păstra curățenia trupească impusă preoțimii pare-se prin legămînt.

Bătrînii Jaruga însă vedeau aceste lucruri într-alt fel.

— Nici vorbă să faci legămînt! Așa cum nu poți să te lipsești de mîncare, nu poți să te lepezi nici de trup, fie că ești bărbat, fie că ești muiere.

Dacă Domnul Isus Cristos ți-a dat un trup cu asemenea nevoi, nu poate să-ți poruncească tot el să nu cazi în ispită. Scris este numai să nu trăiești în stricăciune.

— Cît despre chemare, o să vină și ea cu timpul, îi mai spuneau bătrînii. Omul trebuie să pună suflet în orice face. Și-apoi, pînă nu te apuci de o treabă de unde poți ști care îți este chemarea?

Filip îi asculta cu luare-aminte, gata să creadă tot ce-i spuneau, căci, fiind fiu unic, se simțea mai legat sufletește de părinți decît alți flăcăi de vîrsta lui.

Ce-i drept, îi încercau și pe bătrîni unele îndoieli. Pe maică-sa o apuca jalea la gîndul că n-o să aibă nepoți de la Filip. Și, cu toate că își mai alina uneori mîhnirea pe ascuns, spunîndu-și că sînt pe lumea asta destui preoți ale căror mame au pe cine să dădăcească și să legene la bătrînețe, știa bine că gîndul acesta spurcat trebuie să-l alunge cît mai departe și că nu-i e îngăduit să nădăjduiască la asemenea bucurii. Atunci îi treceau prin minte alte gînduri. Filip era băiat chipeș, fără doar și poate că ar fi izbutit să-l însoare cu o fată bogată; avea minte ageră la învățătură, poate că ar fi izbutit să ajungă sus de tot, dacă punea mîna pe o slujbă mai de soi. Dar din toate planurile de viitor nici unul nu-i părea bătrînei mai bun ca preoția. În nici o altă profesiune, foloasele pentru viața pămîntească și pentru cea veșnică — la care bătrîna cucernică

ţinea atît de mult — nu se împleteau între ele atît de strîns şi atît de uşor. Apoi nici o altă profesie nu păstra fiul numai pentru părinţii lui ca aceea care-l oprea să-şi înjghebe o familie. De aceea, cînd veni vremea potrivită, îşi alungă îndoielile şi plecă la seminar.

După plecarea feciorului, bătrînii nu-şi aflau locul de jale. Filip tînjea şi el de dorul lor, iar viaţa cea nouă i se părea nesuferită. După un timp, bătrînii luară în casă o fată orfană, rămasă de la o rudă care se prăpădise de oftică, şi în preajma ei parcă le mai veni inima la loc. Filip legă şi el prietenie cu colegi de şcoală. Dar mai cu seamă trăgea nădejde că în curînd nici el şi nici părinţii lui nu vor mai căuta mîngîiere la alţii, ci că se vor aşeza împreună la o parohie care, fără îndoială, îi va fi încredinţată.

Pînă la urmă a fost hirotonisit, a ajuns vicar şi i s-a dat o parohie undeva, într-un sat uitat de lume, dar destul de bunicică.

Inainte însă de a fi apucat să-şi ia în primire parohia, i-au murit amîndoi părinţii, unul după altul.

Filip Jaruga îşi simţi grea inima în piept. Dorinţele şi nădejdile părinţilor — cîtă vreme erau în viaţă — fuseseră temeiul hotărîrii sale de a se face preot, deşi îi lipsea chemarea. Văzîndu-le bucuria, Filip uita că numai de dragul unei pîini uşoare îşi alesese această profesiune ; tocmai profesiunea în care la cîştig se cuvenea să

te gîndeşti în ultimul rînd. După moartea părinţilor pieri singurul lui reazim moral în noua profesiune. Abia acum se dumiri Filip că se gîndise la pîinea cea de toate zilele şi la rang mai mult pentru bătrîni şi că, în ce-l privea, parcă de altceva ar fi avut nevoie pentru început. Veni şi ziua aceea de spaimă îngrozitoare cînd înţelese că se legase pentru totdeauna şi că nu mai avea scăpare. Fiindcă, deşi îşi spunea că poate ar fi mai bine să rupă lanţurile şi să plece în lumea largă, decît să trăiască în minciună şi prefăcătorie, dovedind o rîvnă pe care n-o avea, simţea că lanţurile astea n-o să le mai scuture niciodată. Fusese uns în numele Domnului ; i se arătase deplină încredere că va păşi pînă la capăt în şirul acelora printre care se înscrisese de bunăvoie, în deplinătatea puterilor sale sufleteşti şi trupeşti. Să fugă acum i se părea a fi ceea ce consideră fiecare om drept păcatul cel mai greu — i se părea a fi o trădare. Uneori i se năzărea că, hotărînd să se facă preot, încălcase poate unele sentinţe divine prin care îi fusese rînduită o altă soartă pe pămînt. Dar oricît învîrtea în minte bietele lui gînduri deznădăjduite, ajungea întotdeauna la aceeaşi concluzie. Îşi spunea că, în acest caz, n-ar face decît să adauge la o trădare o altă trădare şi să-şi bată joc de Domnul-Dumnezeu. In ce-l privea pe Dumnezeu, lucrurile stăteau în felul următor : de cîte ori Filip Jaruga se hotăra să treacă peste orice şi să se facă preot

fără să mai șovăie, așa cum hotărîse soarta, de atîtea ori cădea pradă îndoielilor religioase, nu mai credea în Dumnezeu, iar preoția i se părea — în această stare de spirit — un șir nesfîrșit de ipocrizii și nelegiuiri. Atunci însă cînd se gîndea să-și lepede sutana și să devină mirean, simțea deodată că Dumnezeu există, că-l pîndește și că, pentru fapta lui, îl chinuie și-l ispitește.

Să se întoarcă de pe calea pe care apucase nu mai era chip și — culmea răului — așa cum înainte văzuse doar acele porți pe care cariera preotească le deschidea în fața lui, acum îi apăreau în fața ochilor doar acelea care rămîneau ferecate.

Iar cînd porni cu trăsura din gara cea mică, pe un drum de țară, spre noua lui parohie, se întrebă deznădăjduit dacă să-și urmeze drumul pînă la capăt sau dacă să se oprească, să coboare, să iasă în cîmp și acolo, în cîmp, să-și facă seama. Totuși își sfîrși drumul și, cînd ajunse, se uită, cuprins numai de curiozitate, la tărîmul acela unde îi fusese scris să înceapă sfînta și dureroasa lui profesiune.

Patru sate țineau de această parohie: Malocin, Pamientow, Serbinow și Gawlice. Vizitiul i le arătă cu biciul pe toate, așa cum se înșirau de-a lungul șleahului, cu bucuria și mîndria obișnuită a omului care se fălește în fața unui străin cu locul său de baștină și meleagurile sale. Biserica se afla la Malocin. Cînd opriră în fața ei, preotul

Filip zări o bisericuță neagră de lemn, sub un troian de frunze galbene și ruginii, desprinse din castanii înalți. De sub un alt troian de frunze asemănător răsărea o căsuță parohială, la fel de neagră — de veche ce era — înfășurată cu ramuri aproape dezgolite de frasini și platani. Preotului Filip îi păru a fi o casă blîndă și îmbietoare, ca un sălaș în care te adăpostești nu toamna, ci în toamna vieții, cînd te afli în pragul unei ierni lungi și tăcute.

Oftînd, luă casa în stăpînire dimpreună cu o mătușă bătrînă pe care o chemă în curînd la el.

Totuși, găsindu-se în fruntea unei parohii cu mulți enoriași și simțind toate privirile ațintite asupră-și, încercă sentimentul pe care-l încearcă orice om cînd începe o muncă.

Îl îmboldea dorința să-și îndeplinească bine și serios menirea. Îl mîna simțămîntul acela nedeslușit care-l îndeamnă pe om ca tot ceea ce face să facă bine. Chiar dacă la început nu simți nici tragere de inimă, nici încredere în ceea ce urmează să faci, din zbuciumul tău sufletesc se naște parcă atît îndemnul cît și încrederea, iar mai apoi se ivește bucuria, și îndeosebi nădejdea că poate totuși zbaterea va fi cu folos sau va duce pe nesimțite la un țel mai demn de a fi rîvnit.

Din clopoțeii pe care-i sunau băiețașii înveșmîntați cu pelerine roșii, din albeața feței de masă de pe altar, din razele de soare răsfrînte

în vasele de sticlă pentru liturghie, din tăria propriului său glas — care la slujbă, fără voia lui, se înălța cu tonuri mai puternice, mai pure și mai grave decît sunetele profunde de orgă — din toate astea laolaltă izvora o bucurie statornică ce se revărsa în toată ființa părintelui Filip și o vreme îi păru de ajuns ca să poată trăi. Îi mai venea într-ajutor acel ceva care e un imbold la faptă pentru oricine, îi venea într-ajutor lauda oamenilor.

Fostul preot, cel răposat în ajunul venirii lui Filip, ajunsese la urmă atît de bătrîn, de bolnav și de neajutorat, încît, după cum umbla vorba, dascălul, pe numele lui Antoni, făcea slujba în locul popii și aproape că oficia taina căsătoriei. Puteai să-i zici altfel cînd la ultimele cununii, de pildă, tot norodul îl văzuse pe popă cum geme sprijinit în toiag, în vreme ce Antoni le punea mirilor patrafirul pe mîini? Numai de un lucru mai rămăsese preotul în stare, anume, se pricepea să ia pielea de pe oameni pentru slujbele religioase! Ce-i drept, enoriașii știau că îi jecmănea jupîneasa popii, care în felul ăsta punea deoparte o sumușoară pentru la bătrînețe. Înainte de moartea popii, dînsa singură se tocmea cu oamenii pentru cununie, botez sau înmormîntare. Îi jupuia fără milă și fără rușine. Dar, ori că era jupîneasa, ori că era preotul pricina acestei lăcomii, totuna era, și oamenii se plîngeau. Cînd sosi un preot tinerel, cînd se mută împreună

cu el o mătușă căruntă și blajină, care își vedea de treburile ei, cînd mai ales plătea fiecare după puteri, așa cum fusese datina odinioară, toți se arătară mulțumiți. Dascălul Antoni, care nu mai avea atîta trecere ca pe vremea preotului celui bătrîn și dorind să și-o cîștige din nou, repeta în fața lui Filip vorbele de laudă ale oamenilor.

De altminteri, dovezi despre însemnătatea lui în parohie părintele Filip găsea destule și singur, iar uneori, seara, lipsit de alte bucurii, îi plăcea să și le enumere, îi plăcea să se desfete cu ele.

De pildă o dată, într-o iarnă, veni la biserică într-o după-amiază un om sărman, pălmaș din Pamientow și-l trimise pe Antoni să-l roage pe popă să se milostivească de el și să-l spovedească.

La început, Filip încercă să scape, aproape că refuză să se ducă. Ningea, sufla un vînt aspru și nici ora obișnuită pentru spovedanie nu era.

Pînă la urmă, bineînțeles că s-a dus totuși, iar după ce s-a dus nu i-a părut rău. Fusese chemat pentru un lucru de seamă care-i întări sentimentul înaltei răspunderi ce o avea la postul său.

Umbra țăranului se clătina în biserica năpădită de întunericul înserării — felinarul lui Antoni răspîndea doar o fărîmă de lumină palidă — zugrăvindu-se cînd de două ori sau de trei ori mai mare, cînd uriașă pe pereți. Țăranul îmbrățișă cu atîta putere picioarele părintelui duhovnic, încît

era gata-gata să-l ia pe sus, cu toate că preotul era înalt și voinic. După această faptă, ceru milă și îndurare pentru îndrăzneala sa, apoi, lîngă confesionalul care se legăna, scîrțîia și foșnea trezind ecouri în biserica pustie, își istorisi păsul.

A avut o nevastă cu care a trăit rău, atît de rău, încît pînă la urmă a lăsat-o, și anume atunci cînd a întîlnit o fată lîngă care a cunoscut fericirea, o fericire cum n-a visat niciodată. A trăit cu ea fără cununie, dar cu bună-cuviință. Au și copii. Dar viața e viață, iar păcatul păcat rămîne. De multă vreme au tot vrut să-și spele cugetul de păcat de moarte, au tot încercat în fel și chip să desfacă prima căsnicie, cum se întîmplă că le desfac oamenii de altă condiție, de pildă orășenii. Cînd s-a abătut pe la parohia lor o misiune sfîntă — o fi aflat despre ea și domnia-sa părintele — s-au înfățișat amîndoi ca să se spovedească, și el și femeia lui, ca să o înduplece, doar o pune o vorbă bună la Consistoriu, la episcopii cei mari. Cînd colo, sfințiile lor din misiune s-au mîniat nevoie mare, n-au vrut să audă de iertarea păcatelor, i-au dat o ispașă grea și i-au poruncit să se lepede de Pelasia lui și să se întoarcă la nevasta cu cununie. Ba au întărîtat tot satul, amenințîndu-i cu pedeapsa cerească ce putea să cadă pe capul tuturor pentru asemenea nelegiuire. Ei însă tot amînau, fiindcă despărțirea era pentru dînșii de parcă și-ar fi tăiat inimile bucăți-bucățele cu cuțitul.

— Dar de atunci nu mai avem zi bună de la Dumnezeu, mărturisi nefericitul din Pamientow. Și oamenii ne fac viața amară. Pînă să nu ne fi osîndit sfințiile lor, o duceam cum o duceam, dar, de cînd slujitorii lui Dumnezeu au adus pîră împotriva noastră, toți ne ocărăsc să facem într-un fel, își descărcă sufletul țăranul. Atunci mi-am spus: dacă-i așa, apoi m-oi duce la părintele duhovnic și, ce mi-o spune, sfînt să fie. Și dacă ne-o porunci tot la fel ca preacinstiții părinți de la misiune, așa om face, și acum venii să mă spovedesc de păcatul că am stat împotrivă și n-am făcut cum ne-a fost spus și n-am dat ascultare chiar de la început.

Toate astea le șopti cu glas răgușit păcătosul din Pamientow, zdrobit de căință, la urechea preotului, umezindu-i obrazul cu suflarea încinsă.

Părintele Filip își înfundase obrazul în palme și asculta tulburat. Rareori oamenii de la țară căzuți în păcat veneau cu probleme atît de grele de rezolvat. Îl cuprinse mila față de îndărătnicul care-și călcase jurămîntul, iar acum gemea de durere în fața preotului. Dar se stăpîni degrabă și, amintindu-și de asprimea legii divine pentru păcate atît de mari, precum și de frații lui întru Cristos, preoții de la misiune, ale căror hotărîri era dator să le întărească, confirmă sentința lor.

Țăranul își apăsă cu putere buzele de mîna preotului, vrînd parcă să spună că înțelege și că-i este chiar recunoscător pentru cuvenita asprime. Peste o lună veni din nou să-i aducă la cunoștință că a împlinit canonul de ispășire, iar după ce primi iertarea păcatelor mulțumi lui Dumnezeu și preotului că l-a smuls din ghearele unui păcat atît de greu.

Viața de fiecare zi, cu întîmplările ei mărunte, așternu peste cele petrecute vălul uitării, dar conștiința lor stăruia undeva în inima popii Filip și, mai mult chiar decît laudele oamenilor, îi dădea sentimentul că este un preot adevărat, că are înrîurire asupra sufletelor ce i-au fost încredințate.

Dar cu cît se simțea mai mult păstor al sufletelor, în timp ce-și îndeplinea îndatoririle preoțești, cu atît îl ispitea mai tare după aceea traiul oamenilor de rînd.

După orice serviciu divin, după fiecare slujbă în timpul căreia avea impresia că dirijează sufletele oamenilor și că e în stare să-i îndrume, prin cuvintele lui, acolo unde voiește, după fiecare izbîndă oarecum profesională de acest fel, simțea nevoia să petreacă, se simțea îndreptățit să-și folosească vremea așa cum și-o folosesc după lucru toți muritorii de rînd, pretindea o răsplată. Se arăta deci printre oameni, la început numai după botezuri, nunți, la praznice familiale pline de veselie, mai apoi începu să se ducă pe

la oameni fără un anume prilej, ori de cîte ori era poftit, și era poftit adesea, fiindcă în parohie erau destule case care socoteau că e o cinste deosebită să-l aibă de oaspete pe popă. Pe deasupra, preotul mai era și om chipeș, vesel din fire, de-ți era mai mare dragul să stai cu el la taifas, să dai în vileag de sub învelișul preoțesc însușirile lui de flăcău tînăr și plin de viață.

Cîteodată, cînd părintele Filip lepăda sutana lui ponosită de fiecare zi, ca înaintea unei vizite să îmbrace alta cu nasturași de mătase, îl pironea deodată pe loc gîndul că dacă simte cu adevărat chemarea divină apoi cu atît mai vîrtos s-ar cuveni să se întărească prin rugăciuni, chibzuind în singurătate, sau găsindu-și vreo muncă intelectuală vrednică de tagma lui. Ba născoci și o asemenea lucrare — începu să scrie despre Biserica Sf. Petru. Acoperi biroul cu vrafuri, vrafuri de hîrtii, își făcu rost de cărțile trebuincioase.

Dar, ori de cîte ori, cuprins de asemenea avînturi sufletești, refuza vreo invitație și rămînea acasă, îl copleșea după aceea o neînțeleasă tristețe. Își irosea seara cu gînduri triste și tînguieli fără rost, iar a doua zi se ducea la messă ca la tăiere. Cu timpul nu se mai codi și, ori de cîte ori avea chef, hai pe la oameni, alerga chiar nepoftit acolo unde știa că poți să mănînci bine, să mai tragi cîte o dușcă, să te veselești, să joci cărți. Pe la o curte sau alta, la directorul școlii sau la administratorul moșiei, seara se găsea

întotdeauna vreme pentru asemenea lucruri, întotdeauna se puneau cu plăcere în fața oaspetelui bunătățile din cămară, nenumărate păhărele de vin sau alte băuturi de casă.

La început, părintele Filip se ferise să bea, știind că nu ține la băutură.

— Ajunge, nu mai pot, spunea el, întorcînd paharul cu gura în jos.

— Vezi-ți de treabă, îi strigau domnii. Ce fel de popă e acela care nu bea ?! Chiar și Domnul nostru Isus Cristos a schimbat la Cana Galileii apă în vin. Iar cu apostolii, la cină, a băut vin, nu apă.

— Nu fumezi o țigară ? îi dădeau ghes alții. Nu, nu voia nici să fumeze.

— Lăsați-l în pace, se băgau în vorbă cei mai îndrăzneți. Se vede că dumnealui, părintele, a ales dintre toate bucuriile vieții pe cea mai bună, pe cea de-a treia.

Iar dacă se întîmpla ca ospățul să se pornească după vreun botez, femeile priveau țintă la gura și ochii preotului și-i spuneau :

— Dacă cuvioșia ta le faci pe toate cu grijă și temei așa cum ai botezat azi pruncul acela în biserică, apoi nu-ți putem spune decît bravo.

— Bravo, bravo ! strigau domnii fără să fi auzit începutul. In sănătatea părintelui ! Acu, n-ai ce-i face, trebuie să bei.

Pînă la urmă, părintele Filip dădea paharul pe gît, iar după o vreme se învăță să fumeze și să bea la fel ca ceilalți, ba chiar mai abitir.

Glumea și cu femeile, le prindea de brațele goale și striga la ele prefăcîndu-se indignat :

— Du-te, muiere, acasă. Du-te de te îmbracă. Acoperă-ți brațele ! Nu ne duce pe noi în ispită !

Se străduia să facă față petrecerii, așa cum se străduia să facă față îndatoririlor bisericești.

Și, cu toate că la aceste petreceri rînduielile sfinte, bisericești erau uneori luate în rîs, popa Filip își spunea că și cele sfinte sînt sfinte pînă la un punct, după aceea devin și ele lumești ; cînd poți glumi puțin pe seama lor parcă îți sînt mai aproape de inimă. Și-apoi cum ? Nu era să-i lase pe oameni să-și închipuie că sfințenia lui e atît de slabă și puțină, încît poate fi zdruncinată de orice fleac ? Nu, nu trebuiau să-și închipuie așa ceva !

De fapt însă era slabă și șubredă, și multe erau lucrurile care o împuținau.

Vremea trecea, dar dascălul Antoni aducea tot mai rar la sacristie vești despre bunul nume de care se bucura noul preot printre credincioși, iar atunci cînd ieșea cu sfintele daruri sau se arăta la amvon, părintele Filip nu mai simțea în jurul său curiozitatea aceea binevoitoare sau zelul sărbătoresc cu care îl întîmpinau odinioară oamenii în biserică, dregîndu-și glasul și potrivindu-și veșmintele. Nu mai era pentru enoriașii săi ci-

neva nou-venit, pe care se îmbulzeau cu toți să-l vadă. Rămăseseră foarte puține lucrurile pe care erau curioși să le mai afle despre el. Știau cum se răsucește la *Dominus vobiscum*, cum îngenunchează, cum își împreună mîinile, cum intonează cîntecele religioase. Aproape că nu-l mai deosebeau de obiectele din jur : de altar, amvon, confesional.

Părintele Filip își pierdea răbdarea, se perpelea ; la fiecare slujbă, la fiecare spovedanie aștepta ceva, ceva care să justifice măcar față de el însuși practicile religioase. Ceva care să-i dovedească fără putință de tăgadă că el este în stare să înalțe către Domnul această grămadă de suflete omenești, că e îndrumătorul lor, că aceste suflete nu se pot lipsi de el. Dar cei ce se spovedeau îi șopteau la ureche, după poruncile catehismului, doar niște păcate banale și plicticoase, mucaliții se înghionteau pufnind în rîs, aproape fără să ia seama la cele ce se petreceau în fața altarului, iar cei care ascultau messa cu luare-aminte păreau să se supună pasivi datinii, și atît.

Respectul oamenilor ar fi putut înlocui bucuriile vieții lumești de care părintele Filip era lipsit prin profesiunea sa. Fără acest stimulent, ba mai mult, simțind că respectul oamenilor e departe de a crește, începu să se plictisească de-a binelea în timpul slujbei și din nou îi păru rău că e preot.

Modestele lui pretenții bănești părură și ele în scurtă vreme un lucru firesc, ba enoriașii găseau chiar că un preot atît de tînăr, pentru prima oară numit la o parohie, ar putea cere și mai puțin. Cînd unul, cînd altul veneau și se tocmeau ; părintele Filip, silit uneori să lase din preț, era după aceea ispitit să-și scoată pîrleala pe seama altora, mai darnici, dar și într-un caz și în celălalt se simțea după aceea foarte trist. Cînd se întîmpla să cîștige mai mult, îl mustra conștiința socotind că a păcătuit, cînd nu cîștiga îndeajuns, atunci în starea sufletească în care se afla își spunea : „Dacă e vorba să nu pot agonisi nici măcar cele trebuincioase traiului, atunci la ce bun să mă străduiesc, să mă chinuiesc fără tragere de inimă, fără convingere ?“

Și se chinuia cu atît mai mult, cu cît încetase să mai iasă în lume. Cînd nu se afla la biserică sau prin satele din jur își petrecea vremea stînd singur-singurel, în fața biroului, unde, printre teancurile de hîrtii curate, se afla o foaie pe care sta scris începutul lucrării „Istoria Bisericii Sf. Petru de la Roma“. Stînd așa, invidia viața celor ce nu erau preoți, dar de viața lor se temea parcă să se apropie. Îl atrăgeau petrecerile ca și odinioară, dar nu-i tihneau, lipsindu-i liniștea ce ți-o dă sentimentul datoriei împlinite cum se cuvine. Fiind un preot ursuz, devenea și un om ursuz.

O dată însă a fost silit să se ducă la un hram. Se adunase lume multă, fețe bisericești și mireni laolaltă. La ospățul dat de preotul canonic, băură mied și vinuri vechi. Părintele Filip se veseli la acea petrecere peste așteptări și din ziua aceea nu-și mai refuză desfătările pe care pînă atunci le socotise binevenite ca răsplată sau odihnă după o muncă rodnică. Descoperise acum că te puteai înfunda în ele ca în uitare, după o muncă nereușită. Nu numai că nu și le mai refuză, dar se porni pe chefuri în așa măsură, încît după ce-și îndeplinea de mîntuială și cît mai iute cu putință treburile bisericești, în fiecare după-amiază se ducea să bea un păhărel, să glumească, să joace cărți. Acum se întîmpla adesea ca, fiind chemat pe neașteptate la vreun bolnav, dascălul Antoni să-l scoată afumat rău de tot de pe la administrator, de la directorul școlii sau chiar de la Czubaj, care ținea dugheană și crîșmă. Dascălul Antoni făcea treaba asta cu un soi de mulțumire tristă, iar pe drum spunea celor pe care îi întîlnea:

— Îi tot dați zor într-una că dascălul e așa și pe dincolo. Dar fără dascăl n-ați scoate-o la capăt. Cu nici un popă n-ați scoate-o la capăt.

Așa se întîmplă că într-o seară dascălul Antoni îl tîrî afară pe preot din odăița din fundul crîșmei, făcîndu-i cunoscut că îl așteaptă cineva acasă.

— Jupîneasa mi-a poruncit să-ți spun că a venit sora domniei tale și că te așteaptă, mai adăugă Antoni.

— Care soră? întrebă uimit popa clătinîndu-se pe zăpadă și sughițînd.

Intră apoi în casă, nu de-a dreptul în odaia lui, ci ocolind prin bucătărie și prin camera mătușii, vrînd cu drumul ăsta mai lung să se dezmeticească cît de cît. Mătușa, ca de obicei la ora aceea, se culcase și dormea. Dormea, dar se vede că-l așteptase, fiindcă lîngă pat pe un scaun ardea o lumînare.

Părintele Filip se aplecă și atinse pe bătrînă cu umărul.

— Mătușă, mătușă, cine a venit?

Mătușa se trezi și se uită la el o clipă cu o privire tulbure, ca de pe altă lume, așa cum te privesc bătrînii treziți brusc din somn. Apoi se răsuci și-i spuse:

— A venit Werosia.

— Care Werosia?

— Werosia, ce, n-o mai ții minte? Aia care ați crescut-o voi în casă, cînd ai stat matale la seminar. De cînd a venit plînge de ți se rupe inima. Vezi de-i spune o vorbă de mîngîiere, să nu mai plîngă așa.

Părintele Filip trecu la el în odaie, încercînd să biruie greutatea ca de plumb din cap și picioare, însoțită de un fel de apăsare dureroasă în piept.

Se opri în pragul odăii, sprijinindu-se pentru orice eventualitate de ușă. Pe un taburel, ședea într-un colț o fată măruntică, purtînd o pălărioară bleumarin și un paltonaș sărăcăcios, cam subțirel pentru vreme de iarnă. Se oprise din plîns, dar ședea și se legăna ritmic, copleșită parcă de durere, și încercînd în felul acesta să se liniștească.

Părintele Filip nu ținea minte prea multe lucruri despre această Werosia pe care părinții lui o luaseră în casă după plecarea lui. Cînd venea în vacanță la părinți, o vedea foarte puțin, fiindcă el își petrecea dimineața la biserică, iar ea urma după-amiaza niște cursuri de croitorie. Deși era fată mare acum, o recunoscu, căci și înainte o văzuse cîteodată șezînd așa ghemuită și legănîndu-se cutremurată de gînduri dureroase. Recunoscînd-o, își aminti deodată vag că, pe patul morții, maică-sa îi ceruse să aibă grijă de fată. Atîta mai ținea minte că, lichidînd atelierul rămas de la bătrîni, îi plătise fetei suma ce fusese scrisă pe numele ei, sumă cu care ea urma să deschidă în tovărășie o prăvălie de pălării. Cum altfel era să-i poarte de grijă dînsul — care făcuse legămînt sfînțit — unei fete, unei mirene, în fond unei străine? Acum însă stînd și uitîndu-se la ea simțea că îl mustră conștiința și își spunea că nu se purtase prea bine.

— Bună seara, grăi cu glasul lui grav, puțin răgușit.

Fata ridică doar capul, de parcă n-ar fi avut putere să se scoale. Nu-i păru nici frumoasă, nici drăgălașă, ci numai sărmană și cerșind parcă ajutor.

— Ce s-a întîmplat? Bună seara, Werosia, repetă el nerăbdător, neîndrăznind să se apropie, de teamă să nu se împleticească.

Fata îl privi o clipă și deodată, de parcă ar fi încercat o groaznică dezamăgire, se porni iar pe plîns. Văzînd aceasta, Filip se trezi de-a binelea. Se dezlipi de lîngă perete, se apropie de ea și-i puse mîna pe umăr. Simți deodată cum umărul ei zguduit de plîns rămîne nemișcat. Fata își înăbuși hohotele de plîns. Ai fi zis că-și ține răsuflarea. Părintele Filip își trase mîna, și-o trecu peste obraz, se dădu îndărăt, privi în jur, apoi își împinse un scaun mai într-o parte și se așeză. Atunci ea se porni din nou pe plîns.

Părintele Filip își recăpătase într-atît stăpînirea de sine, încît repetă întrebarea:

— Pe unde ai umblat, Werosia? De ce n-ai dat nici un semn de viață cînd ai fost la ananghie?

Întrebată pe ocolite, fata nu răspunse nimic. Stătură multă vreme așa. El aștepta să i se risipească din cap aburul beției, ea plîngea.

La urmă părintele Filip se sculă, începu să se plimbe în sus și în jos, apoi se opri chiar lîngă dînsa. Dar nu-i mai puse mîna pe umăr.

— Nu plînge, copilă... Copilă, o rugă el cît

putu mai încet și glasul lui scăzut sună blînd și îndepărtat ca un suspin.

Pe pipăite, orbită se vede de lacrimi, acum îi căută ea mîinile și începu să i le sărute în neștire. El se smulse și sări la o parte, ca și cum pentru prima oară buzele cuiva i-ar fi atins mîna. Dar se întoarse imediat și cuprinzîndu-i capul cu pălărie cu tot i-l strînse o clipă la piept.

— Pălăria, șopti ea și și-o scoase din cap. O claie de păr bălai i se răsuci în jurul frunții și ceva ca un zîmbet implorînd îndurare îi luci în ochii umezi.

— Te rog să mă ierți, șopti. O să-ți povestesc toate mai tîrziu.

Ceru apoi să rămînă acolo, cu mătușa, fiindcă deocamdată nu avea unde să se ducă. De teamă să nu plîngă iar, Filip n-o mai întrebă nimic și consimți.

La început, Werosia îi dădu o mînă de ajutor mătușii care de-abia se mai tîra prin casă și era foarte bucuroasă de un asemenea ajutor. Dar curînd după aceea mătușa muri și părintele Filip o întrebă pe Werosia dacă n-ar vrea să rămînă la el, să-i vadă de casă, ca o soră adoptivă. Werosia roși și răspunse pe îndelete:

— Dacă vrei, pot să rămîn pînă s-o găsi altcineva.

Dar nu se găsi altcineva și pe deasupra din sufletul părintelui Filip pieri deodată tot ce îl preocupase pînă atunci și-l chinuise. Toată vremea se gîndea numai la frumusețea și farmecul Werosiei. Și nu atît la frumusețea ei, cît la modul cum își petrecea viața. Își amintea ba cum privește, ba cum își încrețește fruntea; ori de cîte ori închidea ochii îi vedea ba mîinile îndemînatice și expresive, ba mersul apăsat și hotărît, ba o zărea cum se oprește din mers, aplecînd sfioasă capul pe umăr, rușinată parcă de propria ei energie. Își amintea cu înduioșare și cu un fel de tristețe tot ce a spus și ce a făcut, ca și cum ar fi fost niște întîmplări neobișnuite și mai cu seamă fără întoarceri, de care îl cuprindea mereu un dor nesfîrșit. Era în stare să depene ore întregi în amintire seara aceea cînd îi apăruse șezînd într-un colț al odăii cu bocceluța alături, slabă, ghemuită sub loviturile unei sorți haine, pe care el n-o cunoștea. Alteori se înduioșa fără sfîrșit amintindu-și clipa cînd o zărise o dată în curte, roșie ca purpura din pricina încordării, căci izbutise ea singură să oprească un cal nărăvaș. Și, fie că-i apărea puternică, fie că-i apărea slabă și fără apărare, o vedea întotdeauna așa cum dorea s-o vadă. Se simțea solidar cu fiecare nouă înfățișare a ființei ei, oricît ar fi fost de opuse, aproba încîntat întotdeauna și din tot sufletul tot ce făcea ea. Werosia putea face orice, afară de un singur lucru: să trezească în el alte sentimente în afară de această încîntare nemărginită, căreia nu avea putere să i se împotrivească. Ocolise mereu îm-

prejurările prielnice bucuriilor dragostei. Ambiția masculină care impune bărbaților asemenea cuceriri nu intră în sfera preocupărilor unui preot. Scînteile se aprindeau, apoi se stingeau tînjind și peste o clipă Filip uita de ele. Dar tentației de a pune din nou mîna pe umărul Werosiei nu i se putu împotrivi. După ce o făcu, o întrebă din nou, cum o întrebase cu prilejul primei convorbiri, de ce a plîns atunci atît de tare. De astă dată ea îi reținu mîna, apăsîndu-și-o cu obrazul de umăr, apoi, gîfîind de parcă i s-ar fi poruncit s-o ia la goană, îi mărturisi pe nerăsuflate că a părăsit-o omul de care se îndrăgostise. Atunci cînd, plină de încredere, i-a încredințat agoniseala sa, el pur și simplu i-a furat economiile, banii pe care îi strînsese de cînd ținea cu încă o femeie un magazin de pălării. Așa că a despăgubit-o pe femeie de banii furați și după aceea, rămînînd fără o lețcaie, a plecat în lume. Cînd era gata să-și facă seama și-a amintit de Malocin și s-a gîndit că poate preotul n-o să se mînie prea tare.

Preotul însă nu numai că se mînie, dar fu cuprins de o disperare neagră. Își înfundă obrazul în mîini, îl zgudui ceva în adînc, ca un hohot de plîns, și tăcea cu încăpățînare, iar atunci cînd Werosia îl rugă cu lacrimi în ochi să zică totuși ceva, spuse că nu s-a așteptat ca ea să cunoască asemenea lucruri. A fost nevoită să-i ceară iertare și să-i jure că aceea n-a fost cîtuși

de puțin dragoste adevărată, că atunci seara plînsese mai mult de rușine. Văzînd însă că el continuă s-o alunge și să dispere, după o scurtă și grea ezitare, îngenunche în fața lui și, ascunzîndu-și fața în cutele sutanei lui întunecate, îi mărturisi că de cînd îl zărise atunci seara și de cînd el îi atinse umărul, nu mai vede pe nimeni altul în lume și nici n-o să vadă pe altul, chiar de-ar fi s-o înghită iadul. Căci de cum îl zărise îl îndrăgise de moarte.

Cuprins de o pornire nestăvilită, Filip șopti rușinat strîngînd-o la piept:

— Am fost beat atunci.

— Nu-i adevărat, îl contrazise ea cu energie.

— Da, răspunse el, fără să-și dea prea bine seama ce spune. Eram beat de tine... Sînt beat de tine... De tine...

Multă vreme după aceea rămaseră ca năuci, repetînd cu buzele arse:

— O, dacă ar rămîne lucrurile așa în veci!

Din clipa aceea ardeau de o sete nestinsă și mereu mai puternică de a se mîngîia neîncetat unul pe altul, iar Filip Jaruga aproape că nu mai știa pe ce lume se află. La biserică repeta gesturile pe care se obișnuise să le facă, dar îndeplinea ritualul de parcă ar fi fost absent, întorcîndu-se mereu cu gîndul și cu inima la ultima noapte cu Werosia, uimit că bucuria dragostei, simplă și egală, putea parcă să crească, să se multiplice și să se schimbe.

Printre numeroasele mărturisiri pe care i le făcea Werosiei, îi spuse într-o zi:

— N-am știut că există o asemenea fericire pe pămînt. N-am știut, repetă el și i se păru că toate astea au mai fost cîndva și că vorbele astea le-a mai spus sau poate le-a mai auzit.

Werosia nu era numai o ibovnică bună pentru nopțile de dragoste, dar avea și o fire plăcută ziua pentru traiul în comun. Nu făcea parte dintre femeile după care aleargă toți bărbații. Dar exista o categorie de bărbați care, de cum o vedeau, o și îndrăgeau. Cînd nu se afla nici unul de acest fel prin preajmă, îl aștepta răbdătoare și umilă să se ivească. Față de toți ceilalți arăta modestă și rușinoasă și părea că nu știe — cum se spune — să numere pînă la trei. Nu încerca să atragă pe nimenea nici cu privirea, nici cu zîmbetul, dar din clipa în care își întîlnea alesul se preschimba într-o flacără — și o flacără era acum. O altă trăsătură a firii ei mai era că, atunci cînd nu iubea, era înclinată mai mult să șadă și să se legene visătoare, decît să facă vreo treabă, în schimb, atunci cînd era mulțumită de nopțile ei, activitatea cotidiană o preocupa, umplîndu-i sufletul. Acum, cînd nopțile o mulțumeau, toată ziulica se sucea și se învîrtea prin casă instaurînd o rînduială nouă, fermecătoare, o gospodărie nouă.

Tocmai din pricina asta erau oamenii nemulțumiți de ea. Odinioară, pe vremea cînd Filip

se zbuciuma, ba că n-ar fi demn să fie preot, ba că n-ar vrea să fie, pe cînd slujea în silă, enoriașii nu se prea sinchiseau; chiar atunci cînd purtarea lui era bătătoare la ochi, spuneau într-o doară vorbe fără greutate, ca de pildă:

— Gata, nu mai e cum a fost.

Cînd îl văzuseră căzut la patima beției, dar mai ales cînd începuse să-și bea mințile la Czubaj, ce-i drept nu în prăvălie, ci în locuința acestuia, dar mereu în același loc, acolo unde fusese crîșma, îl osîndiseră socotind că vina lui nu poate fi iertată cu una, cu două. Dar istoria cu Werosia umplu după părerea tuturor cupa răutăților. Că popii trăiau cu menajerele lor era un lucru vechi, îndeobște cunoscut, făcea parte din înțelepciunea aceea pe care părinții lui Filip încercaseră s-o insufle fiului lor, spunîndu-i că de nevoile trupului nu poți să te lepezi. În definitiv și copiii născuți de pe urma acestor legături puteau fi admiși. Dar ca din pricina menajerei să fugi de lume, ca de dragul ei să nu-ți mai pese de ce e în jurul tău și — după cum umbla zvonul — să nu te uiți decît în ochii ei, să-i cazi la picioare, s-o plimbi de mînă prin livadă, să te lași pradă unei asemenea patimi înseamnă să te dedai stricăciunii și destrăbălării neîngăduite. Unde mai pui că, după cum spun unii, i-ar fi neam sau rudă prin alianță.

Străină de judecățile oamenilor, dragostea lui Filip și a Werosiei înceta pe încetul să mai fie

un ospăţ veşnic şi se transforma în hrană zilnică. Adică, la fel ca hrana zilnică, le era necesară să poată trăi, nimic mai mult, dar nici mai puţin.

Cînd se dezmetici puţin din această nebunie şi privi cu băgare de seamă în jurul său, Filip Jaruga simţi că veşmintele preoţeşti îl apăsau mai rău ca oricînd. Ar fi fost gata să spargă pietre pe şosea numai să scape de preoţie, de care se simţea nevrednic, fiindcă nu izbutise nici să obţină harul Domnului, nici să-i facă pe oameni să-l cinstească. Chiar şi dragostea pentru Werosia îi apărea acum ca o faptă netrebnică cu care preoţia nu se împăca de fel.

Plin de amărăciune, spunîndu-şi că oricum tot se bălăceşte în păcat, căută iar uitarea în băutură şi, aşa cum se întîmplă de obicei cînd te întorci la un viciu vechi, începu să bea cu înverşunare, ca un apucat. S-a întîmplat o dată de au venit oamenii cu un botez, tocmit dinainte, iar popa zăcea beat mort. Antoni şi Werosia de-abia, de-abia l-au pus pe picioare şi l-au urnit, dar botezul l-a săvîrşit de fapt Antoni, aproape împingînd mîna popii. Altă dată trebuia scos un cosciug din biserică, pentru înmormîntare, iar popa ia-l de unde nu-i, Dumnezeu ştie pe unde umbla.

Mai rău era că, la beţie, popa îndruga lucruri care nu se cuveneau a fi rostite de o faţă bisericească. La serbarea Pompierilor a fost auzit

spunînd că dacă ar fi să vină Isus Cristos din nou pe pămînt, oamenii l-ar duce cît ai bate din palme la postul de jandarmi. Alteori îi ocăra pe preoţi, răcnind : „De foc, de apă, de războaie şi de popii cei nerozi şi făţarnici, păzeşte-ne, Doamne". Era ciudat că din gura lui ieşeau asemenea vorbe de hulă, cînd tocmai el era unul dintre cei mai răi. Ba, într-un rînd, a îndrăznit să-i ponegrească chiar şi pe episcopi, zicînd că ce mare scofală e de capul lor ? Nu ştiu decît să-şi acopere tidva cu bonete despicate.

În cele din urmă decăzu atît de rău, încît într-o dimineaţă, ca să-l aducă la sfînta slujbă, au trebuit să-l scoată din conacul cuiva unde îşi pierduse noaptea bînd şi jucînd cărţi. Oamenii care se duceau la lucru au văzut-o pe Werosia cum îl căra după ea, plîngînd. Unde l-o fi dus, neruşinata, desigur că la pat, cînd s-ar fi cuvenit să se scoale şi să se ducă plin de cucernicie la liturghia de dimineaţă.

Se găsiră cîţiva care stăruiră pe lîngă ceilalţi să facă cu toţii o jalbă şi s-o trimită episcopului. Mulţi refuzară ; deşi umblau tot soiul de vorbe pe seama popii, cînd aflară de jalbă au dat îndărăt, spunînd :

— Ce să-i faci. Şi popa tot om e, supus greşelii. Face şi el ca noi, ăştilalţi.

Şi simţindu-se împovăraţi de păcate, deşi le-ar fi plăcut să aibă un alt păstor sufletesc, nu se încumetau să-l pîrască...

Ceilalţi însă o ţineau una şi bună că preotul de aia e preot, ca să fie mai altfel, mai bun, mai curat, mai cinstit. Şi plîngerea a fost trimisă.

Într-o minunată dimineaţă de duminică, părintele Filip, care nu aflase încă ce puseseră la cale cei din comuna Gawlice, stătea la amvon şi citea din Evanghelie despre prăbuşirea Ierusalimului. Învăţătura pe care se silea cu chiu, cu vai s-o desprindă era că trebuie să cinsteşti sfîntul lăcaş al celor sfinte, adică biserica. Că între aceste ziduri, sau între aceşti pereţi, chiar dacă-s de lemn, chiar dacă sînt sărăcăcioşi, nu se cade să pălăvrăgeşti, să te porţi necuviincios, să-ţi dai ghionţi, să chicoteşti.

— Dacă stai smirnă în faţa ministrului, a voievodului, a starostelui, cu atît mai mult se cuvine să te porţi cuviincios în biserică, în faţa Domnului-Dumnezeului tău! strigă el. În faţa lui Dumnezeu! repetă, străduindu-se să dea glasului său un ton solemn şi răsunător.

Glasul nu-l trădă, se înălţă cu putere, părintele Filip îl folosea cu o mare plăcere, dar cuvintele care-i picurau de pe buze nu păreau să mişte pe nimeni.

Oamenii erau frînţi de oboseală după seceriş şi totodată osteniţi după petrecerea de sîmbătă noaptea.

Cîntecul tărăgănat al corului, sunetele tînguitoare ale orgii, fumul de tămîie, clinchetul vesel, de clopoţei, al ministranţilor mîngîind

urechea, glasul puternic, sonor al preotului şi soarele care ţesea prin biserică şuviţe de pulbere aurie, toate astea cufundau pe credincioşii din parohie într-un fel de toropeală dulce şi neputincioasă.

Bărbaţii, ţinînd în mînă lumînările cu flacăra pîlpîind în bătaia răsuflărilor, picoteau de somn. Cîteva femei îngenuncheaseră cu fruntea la pămînt, într-o atitudine de smerenie, dar totodată necuviincioasă. Altele dormeau de-a binelea, nu stînd îngenuncheate ci şezînd pe genunchi, cu capul sprijinit de pereţii unor altare laterale. O ţărancă îşi aşezase băieţaşul de doi anişori pe treapta unui altar, dîndu-i ca să se joace şiragul de mătănii, iar copilaşul se străduia să şi-l înfăşoare pe piciorușul gol şi dolofan. O fetiţă se juca. Îşi ridicase rochiţa pînă sub bărbie şi se lovea cu palma peste burtică.

Părintele Filip le văzu pe toate, întîi de la amvon, apoi cînd se întoarse cu faţa de la altar spre biserică.

Le văzu pe toate şi se mînie, ca pe vremuri, că oamenii iau parte atît de puţin la sfînta jertfă care tocmai se săvîrşea.

— Ce oameni! Nesimţitori ca nişte butuci! îşi spuse trecînd dintr-o parte în cealaltă a altarului.

Apoi, întinzînd spre copil degetele pentru spălat, se certă pe sine.

— Ce preot oi mai fi și eu, dacă n-am nici o putere asupra sufletelor omenești și de ce m-oi fi îndesat să ocup un loc care nu-i al meu !

Totuși, cînd ajunse la *Agnus Dei* se liniști simțitor. Sfîrși mașinal restul rugăciunilor, legănat de behăitul grosolan al cîntecelor, cuprins de aceeași toropeală evlavioasă ca și enoriașii încălziți de hainele lor prea grele. Cînd însă se întoarse cu fața spre oameni spunînd : — *Ite, missa est* — și cînd, după ce răsunară acordurile ultimului cîntec, toți se risipiră cuminți pe la casele lor, pe nesimțite crescu în el întrebarea : de fapt ce pretinde de la oameni și de la el însuși ? Oare nu ei înșiși, oare nu această mulțime, acest norod care mișună prin biserică a creat și cîntecele și vorbele astea, alcătuind ritualul și datinile și cucernicia — și oare nu tot el le duce mai departe ? Și oare preotul nu era necesar numai pentru a face oamenii să cadă cuprinși de acest extaz divin și semiconștient reprezentînd pentru ei un act de adorațiune, de implorare, de contopire cu Dumnezeu ?

Renunțase să dea avînt parohiei, nu mai voia s-o stăpînească, nici s-o conducă.

Se opri o clipă lîngă gardul cimitirului, privind cu jale cum se îndreptau cu toții spre casă — cîte doi sau în grupuri — coborînd dealul bisericii. Plecau fără să le pese de el, lăsîndu-l singur, părăsit ca pe un om ce întîrzie pradă unor îndoieli zadarnice. Rîvnea la un ajutor, la

o mînă care să-l smulgă pentru totdeauna din aceste îndoieli, i se părea că ajutorul acesta e pe undeva pe aproape, avea impresia chiar că i-a alunecat printre degete sau peste inimă, dar că a pierit fără veste ca o nevăstuică neîmblînzită.

Nici nu sfîrșise de mîncat prînzul, cînd a venit un gospodar din Pamientow să-l cheme la căpătîiul unei femei pe moarte.

Întorcîndu-se apoi spre casă, pe la ceasurile patru, preotul moțăia în trăsură, fiindcă era arșiță, drumul nisipos și caii înaintau la pas. Il smulse din toropeală țipătul ascuțit al țăranului care striga :

— Stai ! Hoo !... Păzea !

Filip zări în mijlocul drumului o femeie în zdrențe și cu părul răvășit, care se trăgea cu spatele din fața cailor și zbiera. Caii se opriră.

— Ce s-a întîmplat ? Cine e femeia asta ? întrebă Filip neplăcut impresionat.

— E Floska, cea care și-a pierdut mintea acum un an. Cînd îți iese în cale nu poți să treci de răul ei.

Necunoscuta îi amenința cu pumnul.

— Nu te las să treci ! strigă femeia cu glas răzbunător. Ia uitați-vă la el ! Tu ți-ai pierdut mintea, nu eu !

Apoi se apropie de preot și începu să-și desfășoare în fața lui fusta cu nenumărate cute.

— Ia te uită, preacucernice părinte. Mi-au

sfîşiat fusta cîinii din Gawlice şi nu mă mai pot întoarce acasă.

Caii se smuciră şi o luară din loc.

Preotul întoarse capul după nebună, vru să-i dea nişte mărunţiş, o văzu cum scoate limba la el, se ruşină, de altfel trăsura ajunsese departe.

Cînd se dezbrăcă mai tîrziu în sacristie şi ascunse cutia cu odoare, preotul Filip îl întrebă pe dascăl :

— Ce-i cu Floska asta, care bate drumurile în Pamientow ? Ce-i cu nebuna asta ?

Antoni întoarse spre preot căpăţîna lui gălbejită, cu o barbă lungă şi turtită, pe care era loc parcă pentru încă un obraz, şi începu să vorbească cu băgare de seamă, de parc-ar fi pipăit terenul :

— E adevărat că Floska n-a înnebunit de mult, dar totdeauna a fost ea cam smintită. Da, tare smintită şi apoi a trăit rău cu bărbatu-său. De-a binelea a înnebunit abia după ce-a bătut-o Flos, de-a zăcut fără suflare preţ de un ceas. Se vede că i-a mişcat din loc vreo doagă de la cap.

Preotului i se păru că a mai auzit cîndva de întîmplarea asta, într-una din casele pe care le vizita. Sîngele îi năvăli în obraz.

— Tare n-o avea la inimă pe muierea asta a lui, îi zicea molcom înainte Antoni, împăturind stiharul şi privind ţintă la preot cu ochii lui galbeni. Ba într-o vreme îşi şi găsise o fată, pe

una Pelasia, şi a trăit cu ea, se poate spune bine. Au avut şi copii. Locuiau împreună.

Preotului i se păru că povestea asta bine cunoscută i-ar fi de piază rea. Deodată îi apăru înaintea ochilor cît se poate de limpede după-amiaza aceea de iarnă şi ţăranul a cărui umbră se clătina pe zidurile bisericii.

Simţi cum îl furnică în tot trupul. I se tăiară picioarele. Spuse rîzînd tare, prefăcut, de parcă, strîns cu uşa, ar fi încercat să scape :

— Il ştiu. E ţăranul ăla care a fost la mine şi s-a spovedit.

— Păi tocmai de aia, din pricina asta i-a bătut Dumnezeu pe alde Flos, îi dădu înainte Antoni. S-au dus la misiune şi nu le-a ajuns, n-au vrut să asculte de porunca Domnului. Dar după ce i-ai poruncit şi sfinţia ta, s-au văzut nevoiţi să asculte, dar se vede treaba, părinte, că i s-a dat un canon prea mic, fiindcă l-a ajuns mînia lui Dumnezeu chiar pe lumea asta. Deşi s-a întors la nevasta legiuită, acum n-o mai are nici pe ea, nici pe fata aia.

— Dar cu Pawlisia ce s-a întîmplat ? întrebă Filip cu un glas prea puternic şi cu un ton prea solemn.

— Cu Pelasia, îl corectă Antoni. Pelasia, deşi — să-mi fie cu iertăciune — era *una din alea*, era o fată bună şi cu frica lui Dumnezeu. „Du-te — i-a spus dînsa — Dumnezeu e bun, poate s-o îndura de noi. Poate că ne-o îngădui să fim

fericiţi". Proasta! Şi omul s-a dus, cum am spus, la preoţii de la misiune. Dar, cînd s-a întors de la ei, îi venea să se dea cu capul de pereţi, să se omoare şi s-o omoare şi pe fată. Ea ştia însă cum să le împace pe toate, aşa că şi de data asta a izbutit să-l înduplece. Cei care i-au cunoscut îmi povesteau cum s-a rugat de el: „Nu face una ca asta, îi spunea. Fă cum ţi-au poruncit sfinţiile lor." Ea credea că, dacă s-or supune, poate că Dumnezeu o să-i răsplătească în vreun fel. „Poate o să moară Floska aia a ta", mai spunea ea. După aceea, cînd s-a întors Flos la nevastă-sa, şi-a lăsat copiii pe la oameni iar ea, adică Pelasia, s-a dus la lucru, aproape de aici, la Gawlice. Dar cînd i-au murit copiii, se zice că-şi sfîşia hainele pe ea, sărmana. Pînă la urmă şi-a venit în fire şi cînd au fost luaţi oameni pentru lucru în Franţa, s-a dus şi ea. Să tot fie trei luni de atunci. Şi uite aşa s-au risipit cu toţii care încotro.

— Bine a făcut că a plecat, spuse Filip şi, fără să se mai întoarcă spre Antoni, ieşi din sacristie.

— Bine a făcut, mai spuse o dată tare, cînd ajunse la uşa casei sale.

Afară era tot arşiţă. Pe drum îl chinuise zăduful. Era bucuros să se odihnească.

Işi privi cele patru odăi, care se înşirau una după alta, strălucind de curăţenie şi de rînduiala introdusă de Werosia. Mirosea a ierburi şi ceară.

— Werosia! o striga el. Îi răspunse doar un ecou uşor, apoi liniştea. Da, aşa-i. Fusese vorba ca Werosia să se ducă într-o după-amiază la pădure, după afine.

Se aşeză în fotoliul de trestie, lăsă capul în piept, biruit de somn. Şi se vede c-a adormit, fiindcă se făcea că se află în odăiţa din casa părinţilor. Toate erau aşezate la locul lor, ca pe vremuri: paturile, masa, scaunele; numai că zidurile n-aveau ferestre.

De ce aţi zidit ferestrele? îi întrebă pe părinţi. De ce aţi zidit ferestrele? îşi întreba Filip întruna părinţii, aproape plîngînd. Ei parc-ar fi vrut să-i răspundă, dar nu ziceau nimic. Şi parcă se aflau acolo, dar odaia era goală.

Filip se trezi din visul ăsta cu o tristeţe nesfîrşită în toată fiinţa lui. Spuse tare:

— Eu nu ştiu ce trebuie să fac.

— Eu nu ştiu ce trebuie să fac, repetă apăsat.

Apoi mai spuse plimbîndu-şi degetul peste petele de soare de pe birou:

— Am băgat copiii în mormînt.

Şopti apoi cuvîntul „Satana" şi deodată, ca şi cum s-ar fi lăudat în faţa celui mai rău dintre cei răi, mărturisi încă o dată:

— Eu am băgat copiii în mormînt.

I se părea ciudat şi greu de cuprins cu mintea că le pricinuise atîta rău oamenilor acelora din Pamientow. Cît de mult se frămîntase din pricină că nu simţea chemare, că era un preot lip-

sit de zel, că se bălăcea în păcat. Dar iată că nu atunci devenise pricina celor mai mari nenorociri, ci atunci cînd i s-a părut că înţelege cît se poate de bine aspra şi totuşi milostiva lege divină şi că a împărţit dreptate în numele ei.

Ca un om care se îneacă, se agăţa acum de orice lucru. Îşi spunea că, oricum ar fi procedat, tot nu i-ar fi putut salva pe oamenii aceia din nenorocire, că, şi fără el, tot acolo ar fi ajuns, că acţiunea dreptăţii n-a făcut decît să descopere un putregai fără leac, că în asemenea împrejurări nu se ştie dacă una sau alta dintre nenorociri ar fi putut fi înlăturată. Dar toată această autoapărare se nărui deodată în faţa siguranţei atroce că nu avea importanţă faptul că o anumită nenorocire ar fi putut sau nu ar fi putut fi evitată, ci că el nu s-a zbătut, că nu a făcut nimic pentru a preveni nenorocirea celor trei oameni, pentru a-i ajuta. Că nu la asta s-a gîndit cînd l-a spovedit pe Flos în biserica întunecoasă. Întotdeauna şi peste tot, nu asta, nu lucrul ăsta l-a avut în gînd. Pe el însuşi, pe sine însuşi s-a păstrat mereu în inimă şi în minte.

Şedea nemişcat şi i se părea că niciodată n-o să scape de povara acestor Flos pe care îi cunoştea atît de puţin, al căror nume îl repeta mereu cu glas şoptit — Flos — Flos.

După o vreme, fără nici o pricină deosebită şi în ciuda mîhnirii fără leac, simţi deodată cum creşte în el pe nesimţite bucuria. De parcă răul

pe care-l pricinuise, fără să vrea, neamului lui Flos, ar fi stîrpit pentru totdeauna răul din viaţa lui. Niciodată nu mai simţise ca în acea clipă puterea să ia totul, toată viaţa de la început. Nu-l mai chinuia întrebarea dacă se cuvenea sau nu să fie preot... Da, acum putea fi şi preot, da, ar fi putut fi. Convingerea asta creştea în el clipă cu clipă, se cerea dată la iveală, trebuia să ajungă la cunoştinţa oamenilor. Ce păcat că azi e duminică, după predică, îşi spuse. Doamne, de ce n-am aflat toate astea ieri!

Răscoli febril hîrtiile de pe biroul lui. Rupse hîrtia pe care era începută „Istoria Bisericii Sf. Petru din Roma". Luă o altă hîrtie curată şi, grăbit, începu să facă însemnări pe ea pentru următoarea predică. Pentru prima lui predică adevărată.

„Iar dacă socotiţi că aţi greşit alegîndu-vă meseria, că vă lipseşte harul, ţineţi minte că în lume este o singură profesiune şi o singură chemare: să fii bun cu aproapele tău."

Tăie ce-a scris şi începu altfel:

„Să-ţi crestezi într-una păcatele pe răboj, asta nu e viaţă, e chin. Există o singură viaţă şi o singură chemare. Să le vii într-ajutor oamenilor. Lumea merge înainte nu prin supunerea la legi, ci prin fapte bune."

Cele scrise i se păreau prea grele pentru a fi înţelese de oameni şi chiar şi pentru el nu în-

deajuns de limpezi. Tăie iar, luă o nouă bucată de hîrtie.

„Orice-ai fi: preot, funcționar sau țăran, nimic nu vei dobîndi și nu-l vei afla pe Domnul fără iubirea aproapelui. Fiindcă se află o singură chemare... o singură cale pentru a te mîntui...", scria din ce în ce mai încet.

În curînd puse tocul jos. Capul îi vuia și nu știa ce să mai scrie. Ar fi vrut să se odihnească sau poate doar să răsufle. Se apropie de fereastră și o deschise larg cu o mînă care parcă nu era a lui. Întoarse capul mirat. A cui mînă o fi? Îl înspăimîntă vălmășagul de lucruri din jurul lui. Îl apucă o durere năprasnică, fără să știe ce-l doare. În piept îi ciocănea și se zbătea ceva ca o fiară turbată. Simțea și o tristețe fără seamăn. Încerca să se liniștească, spunîndu-și că nu s-a întîmplat nimic, că se află în pragul bucuriei, în pragul noii vieți care stătea să înceapă. Vru să se culce, măcar pentru o clipă, dar nu mai nimeri patul.

L-au găsit zăcînd pe podea, cu fața în jos. Încercară să-l readucă în simțiri, era prea tîrziu.

Îl găsi dascălul Antoni, care îi adusese o scrisoare de la cancelaria episcopiei, prin care părintele Filip era poftit să se înfățișeze și să se dezvinovățească de pîra enoriașilor.

În vremea asta, parohia roia de oameni. Veni și Werosia din pădure. Văzînd îmbulzeala din fața cerdacului, scăpă coșul cu afine și, strivind

cu talpa șirurile lor negre-violacee risipite în jur, se năpusti în casă, în mijlocul unei tăceri dușmănoase, țipînd înfricoșător:

— Ce-i? Ce-i?

Cînd au smuls-o de lîngă cadavru, intră în bucătărie, puse mîna pe un cuțit și vru să se străpungă cu el.

Imobilizată, gemea:

— Mi l-au omorît. Mi l-au omorît, ucigașii.

Apoi, în culmea deznădejdii, începu să bocească:

— N-am fost lîngă el... n-am fost.

De atîta țipăt răguși și își pierdu cunoștința, așa că au dus-o cu mare tărăboi în sat, ca să-și vină în fire.

— După ce c-a murit în păcat, acu îl mai mînie și Werosia asta pe Dumnezeu, spuneau oamenii.

În răstimp, din căldura și zăduful de afară se dezlănțui furtuna. Ierburile, în după-amiaza aceea galbene-aurii, păliră, se schimbară la față, arse de bătaia vîntului. Nori uriași, vineți și cenușii se urniră la orizont, apoi se întunecară acoperind cerul întreg cu un strat cenușiu de nepătruns, iar lumea cu un amurg timpuriu. Fulgeră mai întîi, și scurtă vreme după aceea răsună pe îndelete un tunet răgușit și înfundat. Peste o clipă, cu un zgomot zguduitor, căzu trăsnetul. Oamenii se împrăștiară pe la casele lor. Au dat de știre unde trebuia. Doi țărani din

cor aşteptau să vină femeile pentru lăutul mortului. Cînd furtuna se mai domoli, se apropiară de fereastra în care lovea ploaia şi zăriră prin zbuciumul pomilor îndoiţi de vînt o văpaie îndepărtată, de parcă ar fi ţîşnit deodată sînge întunecat şi aburind.

— Arde, şoptiră încet.

Dezastrul care se întindea cu repeziciune în faţa lor şi mortul care zăcea în spatele lor îi înspăimîntau. O clipă priviră înfricoşaţi la chipul preotului Filip, care răsărea din umbră, ori de cîte ori fulgera.

Apoi, întorcîndu-se iar spre fereastră, începură să vorbească cu jumate glas:

— Arde la Gawlice, şopti unul dintre ei. A nimerit într-o clădire.

1929

OKTAWIA

Pe la orele patru după-amiază, huietul trenului se auzea mai desluşit şi mai puternic, fiind răsfrînt pe de o parte de şiragul dealurilor care coborau pînă în dreptul căii ferate, pe de alta de clădirile din Portul Vechi, îngrămădite îndărătul unui gard de scînduri transversale. Catarge, coşuri şi vîntrele împungeau cerul greu, acoperit de nori. Braţele puternice ale macaralelor luceau vinete în pîcla acelei zile mohorîte. Din loc în loc gardul se întrerupea şi prin spărtură îşi sumeţea trupul cîte un vapor răsărit parcă de-a dreptul din ţărm. Apa mării nu se zărea nicăieri. Deşi stătea să plouă, pe puntea unuia din vapoare erau întinse la uscat pe o frînghie nişte rufe de bărbat. Vîntul umfla pan-

talonii albi sau dungați și-i împlînta aproape orizontal în văzduh.

Privind într-acolo, Oktawia își aminti de prima ei durere adevărată. După cinci ani de conviețuire cu bărbatul pe care-l luase numai de dragul măritișului, se îndrăgostise de el. Zygmunt Przemyski se speriase atît de tare de acest sentiment neprevăzut și mai cu seamă nedorit, încît tocmai atunci se hotărî să spargă jugul convențiilor sociale, pe care le socotise întotdeauna sfinte, și să-și lase nevasta. Pe vremea acelor întîmplări nefericite se aflau pe țărmul Mării Adriatice. Într-o zi se plimbau pe malul bazinului din port, la fel ca cel de aici, și tot ca aici zăriseră pe puntea unui vapor rufe întinse la uscat. „Ia te uită la izmenele alea ce caraghios se înfoaie", spusese atunci Zygmunt rîzînd. Au fost singurele lui cuvinte rostite fără răutate sau vrăjmășie în cursul acelei călătorii. Soarta îi smulsese atunci Oktawei cele din urmă iluzii Așa i se păruse, că i le-a smuls pe toate. Dar, deși se socotea eliberată de iluzii, le mai păstra încă în suflet; multă vreme după aceea a continuat să le lepede una cîte una. Ultima iluzie, pe care o pierduse de scurtă vreme, era aceea că Antos și Zofia, copiii ei, au neapărată nevoie de dînsa. Ani întregi răsunase casa de strigătele lor: „Mamă! Mamă!" prin care îi cereau să-i slujească, la început cu orăcăitul ascuțit de copii mici, mai apoi cu baritonul răgușit și limpedele

alto de adolescenți. Apoi și acest cîntec de dragoste, singurul pe care-l cunoscuse vreodată Oktawia, se stinsese brusc. Copiii erau acum în casă niște oaspeți. Altcineva îi slujea sau poate slujeau ei altcuiva.

Dar golul care se căscase deodată în jurul ei trezise în ea doar nevoia de noi eforturi.

„De ce să mă-ntristez? își spusese. E firesc ca acasă să nu aibă nevoie de mine. Dar relațiile pe care le am la Zielona Przystan ar putea fi salvatoare pentru ei. Marea nu-i puțin lucru pentru tineri! Mare noroc am avut că am găsit-o și că nu m-am lăsat convinsă să renunț."

Lucrul pe care Oktawia îl găsise și la care nu se lăsase convinsă să renunțe era casa de la mare. O aveau de un an și Oktawia o considera drept opera ei.

Cînd, în urma tratativelor postbelice dintre state, familiei Przemyski i-a fost atribuită o anumită sumă de bani ca despăgubire parțială pentru pierderile pe care le suferiseră în timpul furtunii mondiale, Zygmunt Przemyski nu manifestase în nici un fel spiritul de inițiativă pe care primirea unei asemenea sume s-ar fi cuvenit să-l trezească. Succesul la femei, de care se bucurase odinioară și de care era acum mult mai puțin sigur, îl blazase, făcîndu-l indiferent și în privința banilor. Pășind pe un drum bătătorit de alții, ar fi vrut să-și investească banii în acțiunile bune și sigure ale unei întreprinderi, unde —

după ce-și pierduse independența pe care i-o asigurase pe vremuri moșia — devenise un funcționar binișor plătit, prețuit mai ales pentru cinstea și eleganța lui firească. Pe vremea aceea și copiilor le erau indiferente aceste probleme.

Venise, ca să zicem așa, timpul Oktawei, care înțelesese că trebuie să chibzuiască la viitor. Gîndul acesta luă pentru dînsa înfățișarea concretă a unei case. Dar bineînțeles nu putea fi vorba de o vilă pentru plăcerea lor. Asemenea vremuri trecuseră. Pani Oktawia pusese ochii așadar pe o localitate nu prea mare de pe litoralul mării, unde, pe terenul pînă mai ieri viran, se ridica un port nou, iar pe dealurile din fund o mică localitate climaterică. O întîmplare fericită a făcut ca cei care aveau în antrepriză plaja nouă să fie vechi cunoscuți ai lui Zygmunt. Oferiră deci familiei Przemyski condiții accesibile de cumpărare a unui teren. Zygmunt se învoise în cele din urmă cu cumpărarea terenului, dar cînd Oktawia își dădu în vileag proiectul să clădească o casă pentru vilegiaturiști și poate parțial chiar și pentru localnici, pentru locuitorii din port, se simți parcă personal jignit. Dar Oktawia nu se dădu învinsă. Făcu pe cont propriu demersuri pentru un împrumut, comandă un proiect, încheie primele contracte cu antreprenorii și, obținînd în cele din urmă asentimentul soțului care fusese pus în fața unor fapte împlinite, într-o singură primăvară clădi casa. Vara trecută,

vila fusese locuită de vilegiaturiști, iar cu banii primiți drept chirie Oktawia mai plătise din dobînzi și întreaga lor familie petrecuse vacanța la mare, fără să-i coste nimic. Zygmunt Przemyski, îmbrăcat în haine albe, se plimba pe plajă, reluîndu-și vechiul loc în cercurile feminine, care găseau că privirea ochilor lui albaștri mai era încă irezistibilă. La rîndul ei, Oktawia avea în sfîrșit bani pentru cheltuielile ei proprii, așa-ziși „bani de buzunar". Astfel dispăruse una din pricinile de neînțelegere zilnică ce contribuia la atmosfera de tensiune din casa lor, și așa veșnic încărcată și apăsătoare. De aceea Oktawia considera noua ei activitate ca fiind o măsură sănătoasă și plină de prevedere, iar acum, în primăvară, cînd înțelese că era neapărat nevoie să supravegheze chiar dînsa lucrările de reparație și punere la punct a vilei, pornise la drum cu tragere de inimă. Abia aștepta sfîrșitul călătoriei.

După o scurtă oprire în Portul Vechi, trenul începu să alunece pe țărmul golfului, deși nu chiar pe malul apei ci prin șiragul dealurilor. Oktawia se agită printre valize, apoi se opri lîngă fereastră, gata să coboare. Colinele care alunecau prin fața geamurilor îi părură poleite de reflexele palide ale soarelui, deși nori grei atîrnau chiar între creste. Luceau pădurile de fag și stejar, acoperite de frunzișul ruginiu, așa cum le lăsase toamna. Alături se ițeau coastele aco-

perite rînd pe rînd cu ginistru negru și creț sau cu păduri de brad, care le înveleau ca o blană.

Oktawia știa că undeva, pe acolo, se vedea din tren, printre dealuri, marea. Așteptă cu nerăbdare iar după aceea, așa cum se întîmplă de obicei, i se păru că locul acela a trecut de mult fără ca ea să-l vadă. Dar în curînd dealurile se traseră în lături și în fundul unei văi, ca pe un talger, se ivi marea. Părea un semicerc alburiu și tulbure, mai palid decît norii. Dar imaginea stărui doar o clipă și dispăru. Aerul se tulbură deodată și începu să fulguiască, o ninsoare piezișă și repede.

Oktawia își tîrî valizele pe coridor. Doi bărbați scunzi, spătoși, cu obrajii colțuroși, îmbrăcați în pulovere de lînă pestriță stăteau chiar în fața compartimentului. Întoarseră capul cînd auziră cum se zbate cu valizele în ușă, dar imediat se răsuciră cu spatele la ea. Se apropiau de Zielona Przystan. Brusc, norii se risipiră și în lumina strălucitoare a soarelui răsări vălmășagul unui oraș în plină construcție, șiroind de apa ploii, de parcă atunci ar fi ieșit din baie. Orașul era cuibărit într-o vale netedă și întinsă, în care golful descria un semicerc. Dealurile dădeau înconjur văii și coborau cu coamele lor repezi spre plaja îngustă, acoperită cu nisip.

Cînd Oktawia coborî din vagon, cerul se posomorî din nou, un vînt înghețat izbea dintr-o lasură, izbucnind ca o explozie și începu iar să bureze.

Conductorul umbla de-a lungul peronului repetînd în silă :

— Zielona Przystan ! Zielona Przystan !

Departe, pe mare, răsunau gemetele spasmodice, cu tonuri grave de bas, ale sirenei. Oktawia alergă pe urmele hamalului grozav de grăbit și, deodată, îl pierdu din ochi. Abia cînd ajunse în fața gării îl auzi cum o strigă spre unul din ultimele taxiuri, unde-i și instalase valizele. Oktawia se supără, văzînd cît mai are de mers. Plătind hamalui, îl dojeni :

— De ce-ai luat-o așa la goană ? Sînt bolnavă de inimă.

Îi ceru șoferului să oprească în fața băncii Casa Orășenească. La ora aceea ghișeurile erau de mult închise, dar Oktawia simțea că n-o să afle liniște și nici n-o să închidă ochii toată noaptea, dacă nu va afla ce-i cu împrumutul pe care-l ceruse prin corespondență. De împrumutul acesta depindeau atît lucrările pe care trebuia neapărat să le facă pentru finisarea interioară a casei, cît și achitarea polițelor.

Directorul locuia lîngă bancă și Oktawia îl cunoștea.. Desigur n-o să-i ia în nume de rău dacă o să treacă pe la el pe acasă, ca să-l întrebe de împrumut. De altfel Oktawia punea prea mult preț pe tot ce făcea, ca să mai aibă

vreme să se întrebe de ce anume și cine anume ar fi putut să-i ia purtarea în nume de rău.

În casa directorului rămase puțină vreme. Se întoarse cu obrazul chinuit, parcă îmbătrînită. Nici cea mai mică speranță să obțină un împrumut. Cel puțin în viitorul apropiat. Cu un glas necăjit, îi spuse șoferului:

— Bukowa. Vila „Zofia".

Șoferul porni cu viteza a doua și mașina începu să se cațere duduind spre Bongart, dealul pe care erau cocoțate vilele.

Casa familiei Przemyski se afla la capătul unei străzi frumoase, asfaltate, dar cu puține clădiri deocamdată. Dacă voiai să tragi chiar în fața casei, trebuia să ocolești niște săpături, pregătite pentru un șantier. Mașina săltă peste hîrtoape pînă ce se opri în sfîrșit, aplecată ușor într-o parte, în fața grilajului vilei „Zofia".

În aceeași clipă, printr-o spărtură a norilor, izvorî lumina spălăcită de amurg urît și neprietenos. Oktawia zări zidurile casei sale în această lumină amenințătoare. Totuși se bucură că le vede, căci, după ce pierduse nădejdea să capete vreun împrumut, i se păruse că și zidurile erau gata să se topească, să dispară. Nimeni nu-i ieși în întîmpinare. Frigul o pătrundea în oase. Abia cînd urcă pe scară, deschise ușa și strigă:

— Ei! Nu-i nimeni acasă?

Se auziră pași grăbiți care urcau de la demisol și peste o clipă se arătă administratorul casei și

totodată supraveghetorul lucrărilor din port, pan Eustachy Kropkowski. Avea un cap energic, părul tăiat scurt, obrazul ca o pîine neagră bine rumenită, un nas mic de băiețandru și ochi luminoși.

— V-am așteptat, am tot pîndit în drum, dar degeaba. Mi-am zis că nu mai veniți, că s-o fi întîmplat ceva, îi spuse el Oktawiei, sărutîndu-i mîna.

— M-am oprit în oraș, îi explică Oktawia, apoi, însoțindu-l pe Kropkowski, care se îndreptă spre mașină să ia bagajele, adăugă: Ei, nu ți-am spus eu? Nu vor să ne dea nici un împrumut. Frumoasă surpriză, nu-i așa?

Pan Kropkowski luă cunoștință de știrea asta cu părere de rău, dar cu liniște.

— Iar eu, de fapt, am și tocmit oameni pentru zugrăvit și curățenie, zise, urcînd pe scară valizele. De ieri i-am pus să curețe haznaua M-am învoit cu niște băieți să sape grădina. Mîine dimineață vine tîmplarul, varul l-am acontat, așa cum mi-ați poruncit.

Veștile acestea n-o mîhniră pe Oktawia, dimpotrivă, o îmbărbătară.

Rămînînd singură în odăița îngustă, unde pe scaune și pe podea, lîngă sobă, se aflau cele două valize cu care venise, începu să se învîrtească printre mobilele de o eleganță banală, ca de pensiune. Se întreba cum s-ar putea lipsi de împru-

mut și totuși să le facă pe toate în casă, așa cum se cuvine.

„Pentru terminarea holului, pentru balustradă, completarea mobilei, arcul de la ușa de intrare, poate c-or să ajungă banii luați pe chirie. Facă ce-o ști Kropkowski, dar toți trebuie să plătească. La urma urmei, n-o să fac o grădină așa cum am vrut. O să semăn numai iarbă", își depănă ea mai departe firul gîndurilor.

Dar se răzgîndi imediat, căci, amintindu-și că în curte avea să crească numai iarbă, toate celelalte lucrări proiectate i se părură cu totul fără rost.

„Dacă aș prelungi o parte din polițe, poate că mi-ar ajunge banii pentru trandafiri și ceva conifere și poate pentru cîțiva butuci de viță sălbatică. Pentru ceva pelinița, flox, panseluțe, brîndușe, astea-s fleacuri, costă cîțiva groși. Tare aș fi curioasă să aflu cît poate să coste spireele și salcîmii aurii."

Cînd pan Kropkowski urcă iarăși, aducînd un ibric cu apă fierbinte pentru ceai, Oktawia se foia în jurul măsuței pe care erau înșirate farfurioare și un pahar. Scoase din sacoșa ei de voiaj pîine, unt și zahăr, opări ceaiul și zise cu voie bună :

— Știi, panie, mă gîndesc ce bine e că nu-i aicea soțul meu și că n-a aflat că ne-au refuzat împrumutul. El este extraordinar de nervos, cred

că s-ar fi îmbolnăvit. Pe cînd noi o să ne descurcăm, nu-i așa ?

— De fapt, eu trag nădejde că o să ne descurcăm, răspunse pan Kropkowski cu un fel de avînt flegmatic. O să ne descurcăm, repeta el.

Vorbea cu glas înăbușit, parcă puțin răgușit, care făcea însă o impresie favorabilă și cîștiga încrederea celor din jur.

„Uite cum pune suflet în toate. Ce bine am nimerit cînd l-am luat în casă", gîndi Oktawia.

După ce-și bău ceaiul și mai cercetă o dată planul de acțiune pentru a doua zi, se înfășură într-un șal și, așezîndu-se în colțul unei canapele, îl așteptă pe Kropkowski. Trebuia să mai vină o dată ca să-i aducă banii pentru chirie.

Casa răsuna de vuietele obișnuite. Zgomote de bucătărie, pornind din mai multe direcții deodată, clănțănitul ușițelor la sobe, bufnituri, vîjîitul apei pe țevi. Peste drum de odaia Oktawiei, de cealaltă parte a holului, un glas cînta fals. Sus, la etaj, deasupra capului Oktawiei, plutea o altă melodie, un glas de femeie adînc, melodios, plin de dor. Ușa de la intrare se trîntea într-una cu zgomot, de se cutremura toată casa, pe scări alergau tropăind niște copii, ca o herghelie de mînji. Din cînd în cînd rîsetele și țipetele se potoleau, apoi porneau din nou cu o putere îndoită.

Toate la un loc se contopeau într-o hărmălaie haotică și stridentă, mult mai obositoare

decît vuietul celei mai populate străzi dintr-un mare oraș.

„Uite cum mi-a clădit casa Ronczek ăla, îi reproșă Oktawia în gînd arhitectului. Îți vine să înnebunești cînd stai aici."

— Ce-i cu hărmălaia asta? îl întrebă pe administrator, care tocmai intra pe ușă.

Pan Kropkowski privi în jurul lui atît de uimit, de parcă i-ar fi poruncit să deslușească niște sunete absolut imperceptibile pentru o ureche omenească. Tăcerea nu făcea parte dintre lucrurile pe care le pretindea vieții.

— Ai cui sînt copiii care se zbenguiesc pe scări? îi dădu Oktawia o mînă de ajutor.

— De obicei sînt copiii cîrmaciului. De fapt ei sînt cei care fac cea mai mare gălăgie.

— Parcă era vorba că-s doi copii mici de tot, care încă nu umblă.

— Vedeți, mă rog frumos, de fapt pînă la urmă s-a dovedit că totuși copiii umblă. Și, pe deasupra, în aceeași odaie s-a mutat fratele cîrmaciului, chipurile pentru scurtă vreme, tot așa, cu nevastă și doi copii.

Oktawia sări de pe canapea și începu să se plimbe încoace și încolo prin odaie.

— Asta înseamnă în loc de patru, opt! În loc de patru opt! repeta ea.

— Nu chiar opt, ci șase, o corectă Kropkowski. Fiindcă de fapt atît cîrmaciul, cît și fratele ăla al lui sînt mai tot timpul pe mare.

— Oricum. Numai copiii fac cît opt adulți, se enervă Oktawia. Și pe deasupra ocupă camera cea mai frumoasă. Cea cu vedere la mare. Îmi închipui cum o să arate la urmă. Dar măcar ți-au făgăduit c-or să se mute cînd începe sezonul?

— Eu socotesc că fără nici o îndoială, răspunse administratorul și trecu la probleme bănești.

— Chiria am strîns-o cît s-a putut, dar cîte n-am tras, dădu el seamă de ce a făcut. Ba că azi, ba că mîine, ba că-i sărbătoare, ba că după sărbători, ca să zic așa, mă rog frumos, amețisem de tot. Aici aveți tabelul și aici banii, mă rog.

— Așa... stai să verific. Familia Krynski, de la nr. 5, a plătit, bineînțeles, tot. Băieții de jos, de la bucătărie, au dat de abia pe februarie. Și nevasta cîrmaciului nu ți-a dat nimic, nici un ban? Doamne, Dumnezeule, cum să-i facem să plătească? strigă ea deodată și nevoia de bani o încolți pe neașteptate, ca foamea.

— De fapt, nevasta cîrmaciului se tot scuză, zicînd că încă nu s-a întors vaporul. Dar strînsă cu ușa a făgăduit că săptămîna asta plătește.

— Nici nu plătește și mi-e teamă că nici n-o să se mute înainte de a începe sezonul, spuse Oktawia îngrijorată.

În toamnă se zbătuse căutînd chiriași care să accepte să stea în casă numai peste iarnă. După aceea, păsările astea călătoare urmau să cedeze

locul chiriașilor buni platnici, care se mutau peste vară. Cel mai bine ar fi fost ori să aibă numai locatari permanenți, ori, dimpotrivă, să poată conta numai pe venitul de peste vară. Ar fi avut mai puține griji și bătaie de cap. Dar viața nu-i atît de îngăduitoare, încît să te lase să pășești pe o cale atît de simplă. Și iarna se plătesc polițe, dobînzi, impozite. Nu se putea lipsi de chiriașii din timpul verii, care plăteau bine. De altfel niciodată nu-i ajung banii luați pe chirie, ba mai mult, veșnic tremura de spaimă că vreunul din locatari n-o să plătească sau că o să renunțe la contract. Un asemenea caz constată chiar acum în timp ce urmărea cifrele înșirate pe tabel.

— Cum așa ? strigă ea deodată. A întins-o cel de la numărul trei ? A șters-o fără să plătească ?

— De fapt, s-a mutat pe ascuns, mărturisi Kropkowski oftînd. Poate spre norocul nostru, căci, deși închiriase odaia pentru o singură persoană, în fiecare noapte își aducea pe cîte cineva și după cum am putut să bag de seamă, pîndind pe scară, în fiecare seară pe altcineva. Așa încît mi-era teamă ca ceilalți locatari să nu sufere vreun furt din partea vreuneia din aceste persoane. Mai ales că și așa au tot felul de pretenții, continuă el, devenind deodată ceva mai vorbăreț. Cîte mi-au auzit urechile, de exemplu, pentru balustrada aia de la scară, că ce fel de ordine afurisită o mai fi și asta, fără balustradă,

și cel mai tare strigă Krynski, de la cinci. Ce să vă mai spun. Întîi balustrada, pe urmă că ferestrele nu se închid cum trebuie, după aceea că copilul nu poate să se joace pe podea, fiindcă trage pe sub ușă, apoi că fumegă soba.

— Cum așa ? fumegă soba la Krynski și dumneata nu mi-ai scris nimic ?! îl întrerupse Oktawia.

Familia Krynski erau locatarii lor cei mai buni, singurii cărora Oktawia le închiriase pe un an întreg, căci îi plătiseră înainte pe șase luni.

— De fapt, în ce privește soba, e adevărat că una cam fumega, fiindcă a căzut o cărămidă. Am reparat-o noi doi, cumnatul meu și cu mine. Căci, ce putem, facem singuri, încercă el s-o liniștească pe Oktawia.

— De uși și ferestre știu că nu se închid bine. Tîmplarul ăla n-o sa vadă un ban de la mine, pînă nu mi le drege, continuă cu asprime Oktawia.

Era gata să mai spună ceva, cînd deodată convorbirea obositoare fu întreruptă de sunetele tremurate ale unei mandoline, iar o voce bărbătească tînără și proaspătă începu să cînte. Cuvintele se auzeau lămurit : „Vino în brațele mele, căci te iubesc..."

Cîntecul era însoțit în afară de sunetele mandolinei parcă și de lovituri cu cleștele în cutia

de tablă pentru cărbuni, ba și de lovituri ritmice din picior.

— Asta ce mai e? Și unde? Sub noi? La bucătărie?

— Da, constată Kropkowski cu tristețe. De fapt sînt băieții de la bucătărie.

— Ei bine, dar asta înseamnă pur și simplu să-i pui pe fugă pe locatari, luă foc Oktawia. Poftim, acum răcnesc amîndoi! Te rog frumos, panie, ar trebui să le spui un cuvințel. Îmi fac din casă un *dancing*. Așa se întîmplă cînd lipsește proprietarul, continuă Oktawia să se văicărească sub o formă impersonală. Nu-i de ajuns că locatarii nu plătesc, că unii spală putina fără să fi plătit un ban, că nimeni nu are grijă de sobe, pe deasupra bietele case, vai de ele, ajung și localuri de dans. Ce s-a întîmplat? se întrerupse ea deodată. E vînt sau ce e? Jezus Maria, ce uragan s-a pornit? Și-i un frig ca într-o ghețărie. Cred că anul ăsta nici n-o să avem primăvară.

Cît durase acest potop de cuvinte, Kropkowski se întunecase la față dar rămăsese tăcut. Socotind că doar ultimele cuvinte ale Oktawiei necesitau un răspuns imediat, grăi:

— De fapt, după o iarnă atît de grea, nici nu poate să se încălzească prea repede. Apoi, adăugă: Eu, mă rog frumos, mă duc la băieții din bucătărie și le spun să nu mai cînte și o să-i trimit sus cu cărbuni. Aici s-a făcut

focul azi-dimineață, dar se vede că a pătruns vîntul și a risipit toată căldura. Lăsați, că or să ațîțe băieții focul.

Rămînînd singură, Oktawia se așeză și începu să asculte cîntecul mandolinei. Deodată căzu pe gînduri. Cînd melodia încetă, o cuprinse tristețea.

Băieții de la bucătărie, tineri practicanți la primărie, erau protejații administratorului. Locuiau la demisol, în bucătăria care, pe timpul verii, ținea de apartamentul familiei Przemyski. Peste puțin timp, unul dintre ei ciocăni la ușa Oktawiei, apoi intră în odaie, aducînd un coș cu cărbuni. Îl ținea cam țeapăn, cu brațele întinse, căci era îmbrăcat cu eleganța ostentativă, deși sărăcăcioasă, a unui bărbat în toată firea, în vîrstă de 18 ani, care are o slujbă.

— Bună seara, spuse el politicos și cu glas scăzut, apoi începu să meșterească la ușița sobei.

În ciuda a tot ce-l deosebea pe acest tînăr de fiul ei, din ființa lui se revărsa același anotimp al vieții și Oktawia se simți mișcată.

— Dumneavoastră doi așa obișnuiți să vă treceți în mod plăcut vremea, cîntînd la mandolină? întrebă ea plină de bunăvoință.

— O, da, răspunse tînărul și rîse.

— Mandolina e un instrument bun, nu-i așa? Mai ales că oriunde te duci poți s-o iei ușor cu tine. Fiul meu cîntă binișor la pian, dar aș da

orice să învețe să cînte și la mandolină. Cînd te duci într-o excursie sau în altă parte, e o mare plăcere, nu-i așa ?

— O, da, răspunse cu căldură băiatul de la bucătărie.

— Și care dintre dumneavoastră cîntă așa frumos ? Probabil că dumneata. Îți place să cînți ?

— O, da, răspunse tînărul în același fel. Se apucă apoi, cu multă stîngăcie, să aprindă focul. De trei ori la rînd scoase și așeză iar surcelele în sobă, dar focul se stingea într-una.

— N-ai s-o scoți la capăt cu soba asta. Lasă-mă mai bine pe mine.

Oktawia îngenunche și tot suci și învîrti surcelele pînă ce ațîță focul. Funcționărașul stătea aplecat lîngă dînsa, dîndu-i la mînă cîte ceva de care ea nu avea trebuință.

— Credeți c-o să putem găsi un pian pe aici, cu chirie, peste vară ? întrebă ea așezînd bucățele de cărbune în sobă.

— O, desigur ! răspunse tînărul plin de însuflețire, de parcă răspunsul ăsta i-ar fi făcut o nemaipomenită plăcere.

— Căci feciorul meu a fost grozav de obosit anul trecut, de atîta învățătură. Cred că, dacă ar avea un pian, s-ar simți mai bine, nu-i așa ?

— O, desigur, o asigură cu înflăcărare tînărul.

După ce ieși din odaie, Oktawia așteptă o vreme să răsune cîntecul mandolinei, dar nu se mai auzi. Încetă și cîntecul nevestei marinarului, nici copiii nu mai alergau pe scări, nu mai trînteau ușile. Se așternu liniștea pe care o dorise Oktawia, dar ei i se păru o liniște ca de mormînt. Prin fața ferestrei vuia și fluiera vîntul, iar în sobă trosnea și pîlpîia focul.

„Toți mă fură, se necăjea Oktawia toropită de somn. La drept vorbind s-ar fi cuvenit să plătească Kropkowski pentru locatarul acela."

A doua zi de dimineață, cînd se trezi din somn, mai cercetîndu-și o dată veniturile și văzînd cît de puțin reprezentau, își spuse cu hotărîre : „O să prelungesc toate polițele".

Dintr-o dată gîndurile i se limpeziră ca atunci cînd deschizi obloanele de la fereastra unei odăi. Sări din pat... și se așeză. Capul îi vîjîia, inima îi bătea cu putere. Își simți și picioarele ușor amorțite. În ultima vreme se trezea dimineața din ce în ce mai des cu mîinile sau cu picioarele amorțite, cu capul greu. Își făcu un masaj la umeri și la glezne, iar atunci cînd senzațiile neplăcute trecură și după ce se spălă, se simți din nou vioaie și tînără, în ciuda celor cincizeci de ani pe care îi avea.

Trebuie să fi fost vreme frumoasă afară, pentru că perdeaua de catifea colorată care acoperea fereastra părea cuprinsă de flăcări. Oktawia o trase în lături și miji ochii, izbită de stră-

lucirea geamurilor acoperite de rouă. Soarele se revărsă în odaie, umbra tremurată a picăturilor care se prelungeau pe geam se zărea pe pereți și podea.

Oktawia șterse un colț al ferestrei și văzu lîngă casă o pojghiță de zăpadă înghețată, iar departe în zare, între acoperișul vilei celei mai apropiate și coasta înclinată a dealurilor, o pată de întuneric, cu margini albe, dantelate clătinîndu-se pe cer.

„Splendid, dar trebuie să fie grozav de frig", își spuse ea.

Se îmbrăcă repede, ca să poată ieși din casă, și o clipă se privi în oglindă. Avea umerii puțin prea ridicați, ceea ce îi dădea aerul unei persoane gata să sară sau s-o ia la goană. Avea multe neajunsuri înfățișarea ei fizică, dar și din acest punct de vedere era o femeie vajnică, ce nu se da biruită. O centură de elastic îi armoniza formele cam pline, pălăria și pardesiul dovedeau mult bun-gust, mîinile mici și picioarele suple compensau lipsa de zveltețe. Păstrase un aer de tristețe, pielița obrazului, netedă, roșea ușor, gura o avea proaspătă, ochii vioi și spirituali. Cînd se afla printre străini, în călătorie, de pildă, nimeni nu voia să creadă că are copii mari. Să fii brună, bondoacă și să păstrezi o înfățișare tînără la vîrsta ei, era și asta un dar al sorții. Un lucru care te susține, care îți îngăduie să speri, îți dă putere.

Înarmată cu aceste puteri, Oktawia izbuti să rezolve cu bine, pînă la prînz, problema prelungirii aproape a tuturor polițelor. Faptul acesta îi ridică pînă într-atît moralul, încît, fără să mai piardă vreme, se hotărî să comande o poartă de plasă pentru grădiniță și un arc pentru ușă. Trebuia să se ducă departe, tocmai în direcția portului, dar zbura de parc-ar fi avut aripi, mîndră de astă dată nu numai de nădejdea că va putea face față cheltuielilor, dar și de un gînd primejdios, fără noimă, că odată, cumva, va obține mari cîștiguri.

Pe meșter însă nu-l găsi acasă, iar ucenicul lui, un băiețaș, nu știa să ia comenzi. Voioșia i se stinse. Supărată că a bătut atîta drum pe degeaba, pierindu-i și pofta de mîncare, hotărî să mai treacă încă o dată, înainte de masă, pe la bancă. Cine știe, poate că directorul a fost nemulțumit ieri, fiindcă a dat buzna peste dînsul cînd era în haine de casă și poate că de aia fusese într-o dispoziție neagră.

Intră cu inima strînsă.

Directorul se arătă extrem de politicos, dar, în privința împrumutului, din păcate, nici de data aceasta nu-i putea făgădui nimic. Îi arătă pe fereastră un șir de clădiri în construcție, cu zidurile la roșu, știrbe și moarte în cușca schelelor.

— Cel puțin casa dumneavoastră e gata, terminată, iar eu nu le pot da nimic unora ca

aceştia care au început să clădească şi au rămas la mijloc. Ne-au sistat şi nouă creditele, înţelegeţi ? Ne-au oprit creditarea la toţi.

Oktawia mai încercă să argumenteze, dar de fapt era convinsă.

— Într-adevăr, e o stagnare generală, îi dădu ea dreptate directorului. Ce să-i faci ? Criză !

Gîndul că cele ce i se întîmplau ei se întîmplau la toţi o întări sufleteşte. De fapt din ce în ce mai des i se întîmpla să sufere o dată cu alţii şi să se bucure o dată cu alţii. Dar oricum, te simţi mai bine cînd nu eşti singur la eşecuri.

O consolare prudentă care nu-i ajunse pentru prea multă vreme. Simţi nevoia unui remediu mai puternic şi intră să prînzească la un restaurant bun. De obicei îi plăcea să ia masa la restaurant. De data asta însă nu-i făcu prea mare plăcere. Era tristă şi supărată, cum i se întîmpla mereu cînd nu reuşea să rezolve ce-şi propusese.

Încerca atunci sentimentul că dintr-o pricină măruntă viaţa se opreşte în loc sau chiar că o ia îndărăt. Căci avea un fel de credinţă nestrămutată că numai o activitate eficientă poate împinge viaţa înainte.

Acasă se întoarse nu direct, ci trecînd peste plajă, nutrind parcă nădejdea că acolo va găsi alinare. Vremea rămăsese minunată, deşi tot

rece. Vîntul aspru şi muşcător care îşi schimbase numai direcţia bătea acum dinspre coastă, iar colo, jos, sub peretele abrupt al dealurilor, era parcă mai cald decît în oraş. Golful sta calm, fără valuri, apa plescăia lin, iar lîngă mal se încreţea uşor, ca o frunte îngîndurată. Era albastră ca azurul, cu o pojghiţă lustruită, emailată parcă, iar cerul care se întindea deasupra-i părea mult mai spălăcit. Totul vibra cu o strălucire maiestuoasă şi orbitoare.

Cînd se căţără din nou pe colinele din Bongart, în faţa ochilor i se desfăşură priveliştea care slujea drept fundal casei sale.

Vila „Zofia" era aşezată pe un platou ce se continua de o parte cu valea în care se afla portul, de cealaltă cu dealurile împădurite, partea cea mai sălbatică şi mai frumoasă a ţărmului.

— Aşezată este cum nu se poate mai bine, spuse Oktawia, răspunzînd parcă unor imaginare reproşuri.

Nu întrebase niciodată pe nimeni dacă vila era sau nu frumoasă. În această problemă se purta ca o mamă care se teme şi de o umbră de ezitare din ochii interlocutorului, atunci cînd e vorba de frumuseţea copilului ei.

Era convinsă că vila fusese bine construită, punîndu-se în valoare fiecare bucăţică a terenului. Doar zidurile cenuşii, arătînd ca două cutii, dintre care una era aşezată vertical, iar

cealaltă orizontal, îi păreau uneori cam triste și severe, aproape ca zidurile de plumb ale unei închisori.

De data asta însă, din această impresie dureroasă răsări un gînd inspirat.

„Ar avea nevoie de puțin alb. Ronczek ăla a avut dreptate, cornișele și barele de la balcoane o să le vopsim în roșu."

Și, deși această nouă cheltuială i se părea în clipa aceea cu neputință, se hotărî totuși să zugrăvească vila „Zofia" într-un alb cald, o nuanță păstoasă ca smîntîna.

„Niște chenare roșii la ferestre or să înviooreze și mai mult albul. Și e neapărat necesară o grădină." Oktawia avea încredere în puterea verdeții. Verdele puternic al viței sălbatice va spori farmecul zidurilor. În umbra unduioasă a viitoarei perdele verzi, casa îi apăru ca un lăcaș al liniștii și ordinei.

Deocamdată însă nu s-ar fi putut spune că te îmbia prin prea multă liniște. Pe scări răsuna scîrțîitul șurubelnițelor și ecoul loviturilor de ciocan, căci se fixa balustrada iar Kropkowski o întîmpină cu vorbele:

— Ne-au furat un pat, care era în pod.

Dar Oktawia nici nu apucă să se mire sau să se supere, cînd îi înmînă poșta. Se apucă s-o frunzărească imediat, oprindu-se pe scară. Veștile erau rele. I se comunica majorarea dobînzii la împrumutul de stat, cel mai important

pe care-l contractase. Intră la ea în odaie și rămase multa vreme nemișcată fără să-și scoata haina sau pălăria. Își punea întrebarea chinuitoare dacă n-o să piardă casa din pricina atîtor cheltuieli. Apoi era neliniștită la gîndul c-o sa se supere Zygmunt cînd o afla că a băgat atîția bani în casă fără să capete un împrumut, ba pe deasupra mai trebuind să plătească și dobînzi mai mari. Pe cînd sta așa, muncită de gînduri, intră pan Kropkowski aducîndu-i la cunoștință cu un glas sumbru și onctuos :

— Pentru locatarul acela care, mă rog frumos, a stat o jumătate de lună fără să plătească, de fapt o să plătesc eu, ca să-mi fie învățătură de minte pe viitor, pentru că nu i-am cerut din capul locului chiria. Apoi, aș vrea să va mai rog să-mi primiți demisia.

Oktawia roși ca focul.

— Să-ți primesc demisia ? Dar de ce ? Doar nu ți-am spus nimic de locatarul acela.

— De fapt, ieri după-amiază dumneavoastră ați spus că unii locatari se mută pe furiș, că a ajuns casa noastră un local de dans. Iar eu oricum simt că înnebunesc.

— Panie Kropkowski, pentru Dumnezeu ! strigă Oktawia cu spaimă și cu amărăciune. Doar n-am vorbit de dumneata ! Spuneam numai că așa se întîmplă în general. Nici prin minte nu-mi trece să te las să plătești pentru altul. Mă știi pe mine că fac caz de așa ceva ?

Am spus eu ceva de pat ? Ar trebui să n-ai pic de conştiinţă ca să mă laşi tocmai acum, pe timpul verii!

Tăcu fiindcă bătuse cineva la uşă. Pan Kropkowski ieşi, apoi se întoarse cu un aer solemn.

— S-a întors cîrmaciul.

Oktawia simţi că i se urcă sîngele la cap. Va să zică urmează acum răfuiala cu marinarul. E sigur că n-o să vrea nici să se mute, nici să plătească. Deşi, dacă a venit singur, nechemat ? Oricum, ea se pregătea pentru o discuţie foarte aprigă. O să-i desfacă imediat contractul sau, şi mai bine, o să-l ameninţe cu evacuarea.

Pan Kropkowski se trase din dreptul uşii, iar în odaie intră un uriaş cu obrazul pîrlit de soare şi o mustaţă blondă ca secara. Nu purta costumul lui de marinar, ci nişte haine de oraş ieftine. Îi întinse Oktawiei o mînă uriaşă şi tare ca fierul. Făcu toate aceste gesturi într-un mod, nu ştiu cum, căutat, încît salutul dură destul de multă vreme. După aceea, la fel de ceremonios, îi înmînă un vraf de bancnote, plăti tot ce datora din urmă, plăti chiar şi pentru luna în curs, pentru aprilie. Oktawia încercă senzaţia pe care o ai cînd, coborînd pe întuneric scările, păşeşti deodată pe o suprafaţă netedă. Era ruşinată şi nu ştia ce să spună.

— Sînteţi cîrmaci ? îl întrebă ea, căci pînă atunci nu-l cunoscuse personal.

Nu, bărbatul acesta cu mustaţă ca secara era fochist. Lucra la cărbuni pe fundul unui vapor carbonifer al societăţii „Transmor".

— Atunci, fratele dumitale e cîrmaci ? spuse Oktawia puţin iritată.

— Nu, nu, fratele meu îmi ajută la cuptoare. Ştiţi, viaţa acolo jos e grea. Aproape nu mai vezi lumina soarelui. Dar acum, desigur c-o să plecăm, eu cu soţia şi fratele cu cumnata, în Olanda, continuă el. Aşa că în mai am vrea să ne mutăm. Fiindcă am căpătat o moştenire, adăugă ruşinat.

— Nu mai spune ! O moştenire ?

— Da. De la bunicul meu, mai bine zis de la străbunicul meu care stătea la Chicago. Cum restul familiei care are drepturi de succesiune se află în Olanda, trebuie să plecăm, n-avem încotro.

Apoi presupusul cîrmaci îşi privi şapca pe care o ţinea în mînă şi peste o clipă adăugă :

— Ştiţi, zice că în hîrtiile alea care au rămas de la străbunicu scrie că el a plecat în America împreună cu Kosciuszko. Mă gîndesc că poate a fost şi el şleahtic [1].

Spunînd aceasta părea să treacă printr-o clipă de mare emoţie.

---

[1] Nobil mărunt.

— De, repetă el. Te pomeneşti că străbunicul a fost şleahtic!

Oktawia era gata să-i răspundă: „Ce importanţă mai are azi dacă eşti şleahtic sau nu!", dar îşi luă seama şi spuse cu un ton lipsit de culoare:

— Poate...

Avea alte griji acum. Se vede că acel care se apucă o dată de afaceri e sortit să nu mai aibă pace. Pînă nu demult îşi bătuse capul cum s-o scoată din casă pe femeia cîrmaciului care nu-şi plătea chiria, iar acum, cînd totul se rezolvase cum nu se poate mai bine, avea o vagă impresie că tuturor locatarilor o să le pice cîte o moştenire, c-or să plece în Olanda şi că la toamnă o să rămînă cu casa pustie, fiindcă alţi locatari n-o să mai găsească. O ispitea gîndul să închirieze casa pe zece ani, ca sanatoriu, aşa cum i s-a propus, şi să scape astfel de tot chinul. Zygmunt şi copiii oricum nu-i preţuiesc niciodată eforturile. Tot n-o să fie niciodată mulţumiţi de strădania ei. Se vede că lor altceva le trebuie. Dar acel altceva care i-ar putea face să se simtă veseli şi fericiţi alături de dînsa, din nefericire îi lipseşte probabil. Ştia că sînt ataşaţi de ea, dar să-i vadă mulţumiţi, asta, biata de ea, n-o să apuce niciodată. Şi simţi că, fără această zbatere, fără aceste treburi, n-o să poată trăi, cum nu poate trăi beţivul fără alcool.

— Dacă vă întoarceţi din Olanda, vă rog să veniţi pe la noi, îi strigă ea la plecare fochistului. O locuinţă s-o găsi şi pentru dumneavoastră.

Asta o mai linişti. Îi lipsea perspectiva unor locatari cu care să-şi umple casa în iarna viitoare. Coborî iar la parter, unde locuia administratorul. Îl chemă afară şi-i spuse:

— Cîrmaciul mi-a plătit tot, dar pleacă. Ştii la ce m-am gîndit eu? Să închiriez cu anul apartamentul în care locuim noi vara. Cred c-o să încăpem cît se poate de bine în odaia aceea cu terasă. Trebuie să dăm imediat un anunţ. În vremurile de azi e un lux să păstrezi numai pentru tine un apartament de trei camere. Nu-i aşa?

— Fără îndoială că-i un lux, se învoi Kropkowski.

Pe obrazul lui bonom era înscrisă o expresie de mare amărăciune. Oktawia băgă de seamă acest lucru şi spuse:

— Măcar dumneata nu-mi otrăvi viaţa şi nu mi-o face mai grea decît e. Dacă spun şi eu cîteodată cîte ceva, e fiindcă de-abia îmi mai trag sufletul. Şi nu din pricina vreunui locatar acolo, sau a cine ştie ce fleac. Dar, uite şi dumneata, iar ne-au majorat rata împrumutului.

— Eu de fapt n-aş spune niciodată nimic, răspunse administratorul. Dar nu-mi e la înde-

mînă cînd văd că dumneavoastră nu sînteţi mulţumită de mine.

— Cine e nemulţumit ? începu Oktawia să-şi piardă răbdarea. Cine n-ar fi făcut scandal pentru patul ăla care a dispărut ? Doar e o pierdere serioasă, nu glumă ! spuse ea fără să se mai poată abţine.

— De fapt şi patul am să vi-l cumpăr.

— Ţi-am cerut eu aşa ceva ?

Şi o vreme, cînd unul, cînd celălalt se lăsară păgubaşi de patul furat.

În urmă Kropkowski spuse parcă străfulgerat de un gînd :

— M-am gîndit şi la un împrumut pentru casa noastră. Cumnatul meu o să vă împrumute banii, îi comunică el triumfător.

Aşa s-a sfîrşit neînţelegerea cu pan Kropkowski. Oktawia era fericită. De multă vreme bucuriile ei constau numai şi numai din înlăturarea necazurilor. „Dar oare nu era asta partea celor mai mulţi dintre oameni ?“ se întrebă ea.

De altminteri, de data asta totul se sfîrşise cum era mai bine. A făcut rost de un împrumut în modul cel mai neprevăzut cu putinţă.

„Unii spun că oamenii sînt răi, se gîndea Oktawia. Eu cred că pe oameni trebuie să ştii cum să-i iei. Iar eu ştiu cum să-i iau“, o străbătu bucuria ca un fior.

A doua zi, pan Kropkowski veni cu cumnatul lui care avea ceva bani puşi deoparte şi era gata să-i împrumute cu o dobîndă obişnuită.

Fericită, Oktawia plecă imediat cu un taxi în Portul Vechi să ia viţă sălbatică, trandafiri şi arbuşti. Se întoarse pe la ora prînzului, le aşeză pe toate lîngă zidul casei, discută cu cîţiva oameni care veniseră la dînsa cu diferite treburi şi plecă să-l caute pe grădinar. În drum spre oraş se opri parcă sub puterea sentimentului c-o ameninţă o primejdie. Răsuflînd din greu, băgă de seamă că sălaşul acelei groaze subite era chiar în fiinţa ei.

Dar senzaţia asta pieri la fel de repede cum se ivise şi Oktawia o luă iar la picior.

Grădinarul îi făgăduise să vină a doua zi în zori, dar la ora convenită nu se înfiinţă.

Oktawia făcu singură tot ce putu, împreună cu băiatul pe care-l tocmise anume pentru asta. Semănară şi potriviră iarba de jur împrejurul casei şi al potecilor, aşternură cu grijă gazonul, dar Oktawia se temu să ia asupră-şi croitul brazdelor de flori. Iar grădinarul, în vremea asta, ia-l de unde nu-i.

— Uite aşa-s oamenii, iar unii zic că oamenii sînt buni, tot repeta Oktawia. Şi tot răul din lume îl vedea decurgînd numai şi numai din nevenirea la vreme, ca din păcatul originar. Ca să scurteze orele de aşteptare, fugi să-l caute pe grădinarul care nu se ţinea de cuvînt. Acasă nu

era. Îl găsi abia pe plantațiile orășenești. Îi spuse că vine imediat, așa că, fără să se mai grăbească, își rezolvă liniștită unele treburi și se întoarse acasă. Grădinarul nicăieri. Oktawia nu-și credea ochilor.

— Cum se poate, doar l-am văzut plecînd încoace, îi tot spunea într-una băiatului care își vedea înainte de săpat. Doar l-am văzut eu, repeta ea cu un ton de reproș, de parcă băiatul ar fi fost vinovat pentru că n-a venit grădinarul.

Îl aștepta, îl tot aștepta degeaba. Mereu bătea la ușă altcineva, ea sărea de pe scaun și alerga la ușă, ca să audă cuvintele : „A venit zidarul". „A venit geamgiul." „A venit cineva să vadă apartamentul." Venea cine vrei și nu vrei. Numai grădinarul cel mult așteptat nu se arăta.

Sosi abia către seară, grăbit nevoie mare, căci mai avea de sădit florile pe bulevardul de alături. Voia doar să-l învețe pe băiat unde și ce să facă. Dar Oktawia se ținea scai, nu-l lăsa să plece, se înfurie și, ținîndu-l aproape de pulpana hainei — ca să nu-i fugă — și lucrînd cot la cot cu el, izbuti în sfîrșit să le vadă pe toate făcute. Abia atunci respiră ușurată. Grădina frumos aranjată își avea rostul ei, dădea întregii zile o încununare firească.

Îl chemă pe Kropkowski și-l puse să se uite la cele plantate.

— Nu, nu voi închiria la nimeni apartamentul nostru de vară, îi spuse ea mînată de gîndurile cele mai bune. Să nu mai dai anunțul. N-are nici un rost să ne înghesuim într-o singură camera. Bărbatul meu are nevoie de confort după un an de muncă. Și mie mi s-ar cuveni. N-are rost să te lipsești de singura plăcere care ți-a rămas. Nu-i așa ?

— Bineînțeles că n-are rost, răspunse Kropkowski cu mare convingere.

— Păi chiar așa. De ce să ne lipsim ?

În ultima zi a șederii ei la mare, Oktawia s-a ocupat cu aranjatul lădițelor de flori la ferestre și balcoane. În ziua aceea se făcuse pe neașteptate cald, aproape zăduf. Cerul era tulbure, dealurile acoperite ca de o pîclă brună. Soarele lucea nedeslușit, cu reflexe roșietice. Oktawia se bucură la gîndul că o ploaie încropită o să-i spele grădina.

Tot gîndind la asta, cără una din lădițe la o fereastră de la parter și deodată i se făcu rău. O apucară niște dureri groaznice în piept sau poate ceva mai jos. I se muiară picioarele, privirea i se împăienjeni.

Sprijinită de băiatul cu care lucrase toată vremea, se tîrî cu mare greutate pînă în odaia ei.

Puiul de grădinar alergă după pan Kropkowski. Dar nu-l găsi acasă, iar tînăra lui soție mai lenevea încă în pat. Se ridică însă din perne sfătuindu-l pe băiat cu spaimă, dar și cu indiferență, să urce la numărul cinci s-o cheme pe pani Krynska.

— Proprietăreasa e prietenă cu dînsa, adăugă ea.

Pani Krynska veni într-adevăr numaidecît. Era o persoană înaltă, puțin cam ofilită, dar plăcută și cu ochi blînzi. Găsi imediat medicamentele necesare, încălzi apă pentru compresă. După primele îngrijiri, Oktawia își reveni.

— Ce-ar fi să-i telegrafiezi soțului dumitale, spuse Krynska cu glas scăzut, obișnuită, se vede, să vorbească în șoaptă.

— Doamne păzește, se sperie Oktawia dezmeticită de-a binelea. Nervii lui n-ar suporta un asemenea lucru. El lucrează mult, are nevoie de liniște. Apoi e un fleac. Mi se întîmplă foarte des. Îți închipui cumva că soțul meu stă cu mine cînd mi se face rău? adăugă ea după aceea, ca și cum i-ar fi slăbit curajul. Copiii da, dar el niciodată. E foarte legat de mine, mă rog, și așa mai departe, dar cui îi place să aibă un bolnav în casă?

Cu multă compătimire și cu o inconștientă lăudăroșenie, pani Krynska șopti:

— Îmi vine greu să-mi închipui că s-ar putea să nu-l am pe Janek lîngă mine cînd sînt bolnavă.

— Știu, îi răspunse Oktawia zîmbind înțelegător ca un copil. Văd eu. Pe dumneata bărbatul te poartă pe brațe. Dar lucruri de felul acesta sînt excepții, rar cînd se întîmplă cuiva, adăugă ea cu superioritatea tristă a celor neprivilegiați.

Soțul meu este cel mai bun om din lume, totuși...

Spunînd aceste cuvinte, se înecă și obrazul i se pungi. Privi drept în fața ochilor, ca și cînd i s-ar fi arătat o vedenie fioroasă, apoi Oktawia începu să vorbească în gura mare, ca oamenii care vorbesc tare ca să nu izbucnească în plîns.

— Deseori îmi spun că sînt felurite femei pe lume. Pe cîte n-ai putea să le întrebi: de ce sînt fidele? E adevărat, motive există multe și diferite. În ce mă privește pe mine, de pildă, sînt așa dintr-o dispoziție specială. Așa sînt eu făcută, și la aceste cuvinte izbucni în plîns.

Pani Krynska o privi înfiorată și se pregăti să plece.

— Liniștește-te, îi spuse stingherită. Dumneata trage un pui de somn. Mai tîrziu am să trec să văd ce mai faci.

Și se repezi spre ușă. Oktawia își șterse lacrimile. Poți să plîngi cînd ai lîngă tine pe cineva care să te ia în brațe și să te strîngă la piept. Oktawia n-avea însă parte de așa ceva. Atît copiii, cît și Zygmunt fugeau și ei care încotro cînd o vedeau că plînge. Iar ca să lăcrămeze de una singură, pentru asta nu avea timp. Cînd pani Krynska se înapoie peste puțină vreme, ea stătea în picioare, în mijlocul odăii, gata de plecare, încheindu-și nasturii de la mănușă.

— Mi-a trecut. Din fericire mi-a trecut, strigă ea rîzînd.

— Cum așa? Unde o pornești? se indignă Krynska.

— Ce să-i faci, draga mea, eu nu pot să-mi permit luxul să stau culcată. Crezi că m-au lăsat să stau întinsă? Aș! Cum ai plecat dumneata, au dat buzna peste mine în odaie cu tot felul de angarale care trebuie rezolvate jos, în port. Plec deseară și înainte de plecare mai trebuie să le rezolv și pe acestea.

Era vorba de preschimbarea unuia din nenumăratele împrumuturi pe termen scurt într-unul pe termen lung. Pentru asta avea nevoie de o adeverință eliberată de conducerea portului, cum că vila nu poate fi rechiziționată.

Cu mai puțină vioiciune ca de obicei, dar cu aceeași hotărîre, o porni în oraș.

Ca să taie drumul, o luă de-a curmezișul peste dealuri. În dumbrava de lîngă țărmul în pantă din care oamenii adunau pietriș, se auzea șuieratul viu al coasei în al cărei fîșîit distingi sunetul literei r. Prin iarba ruginie de pe coastele pleșuve se iviseră în sfîrșit fîșii firave de verdeață întîrziată.

„E cald, primăvară, ca în mai", își spuse Oktawia.

Ingîndurată, se apropie cam prea mult de marginea prăpastiei. Coasta mării era atît de abruptă, încît dispărea cu totul în acest loc. Peretele de piatră, nesusținut de nimic, era atîrnat parcă deasupra prăpastiei în care se învolburau apele. Intr-un loc se surpase o bucată de pămînt, iar prin spărtură se zărea plaja albă. Vîntul își schimbase iarăși direcția și marea zvîrlea într-o latură valurile ei verzi, molcome și totuși puternice. Priveliștea avea ceva din spaimele primelor zile ale creației. Oktawia tresări și începu grăbită să coboare pe treptele de piatră din partea opusă, îndreptîndu-se spre oraș. Se liniști cînd se află iar în mijlocul forfotei și al îmbulzelii, printre oameni.

Trecu prin fața caselor înalte și a barăcilor de muncitori, mărunte ca niște cuști de cîini, pe lîngă restaurantele elegante, unde stăteau în față limuzine strălucitoare și pe lîngă birturi în care, îndărtul perdeluțelor, fete și marinari se ospătau cu ce se nimerea.

La administrația portului fu poftită politicos să aștepte. Se așeză în holul larg și luminos, cu ferestrele dînd spre port. Golful, pînă mai ieri imens și sălbatic, se micșorase parcă și aproape dispăruse printre digurile de protecție țepene și a grindurilor de nisip ieșite pînă departe în larg.

Văzduhul era tulbure. Pulberea caldă și arămie care învăluise de dimineață cerul și pămîntul, cît lucise soarele, acum era grea și întunecată. Priveliștea, alcătuită din catarge dințate, odgoane care se clătinau și coșuri crăpate, era înfășurată cu panglici de fum cenușiu. În mijlocul unuia dintre bazine urla o dragă care-i adîncea fundul, sunînd din depărtare ca zarva

melodioasă a mulțimii. Brațul uriaș al macaralei legăna în aer un vagon cu cărbuni. La orizont se legănau vapoare pe care de-abia le desluşeai. Lîngă mal stătea călare pe valuri un cuter nu prea mare care se ridica și se lăsa în jos de parcă s-ar fi odihnit pe pieptul cuiva străbătut de o puternică emoție.

Ușa din partea opusă era deschisă spre un coridor și Oktawia văzu cum forfotesc solicitanți și funcționari, auzea frînturi de convorbiri, foșnetul hîrtiilor, zgomotul discuțiilor.

Înconjurată de zarva aceasta înăbușită în mijlocul căreia fericirea sau nefericirea personală păreau să nu mai aibă nici o valoare, Oktawia găsi în sfîrșit un răspuns la clipa aceea îngrozitoare cînd o podidise plînsul de față cu pani Krynska.

„Oare vreuna dintre ele, dintre cele pe care soții sau altcineva le divinizează, are mai mult decît mine cînd ajunge la vîrsta mea ? Timpul ne face pe toate asemeni una cu cealaltă, îi trecu prin minte. Peste tot, în toate lucrurile există viață, peste tot sînt oameni, continua să gîndească dezordonat. Numai să ai ce face pentru ei."

Ea are veșnic de-a face cu oameni. E drept că relațiile ei cu oamenii nu sînt de înflăcărare sufletească, ci de interes, dar și asta este o cale și pe acest drum uscat și zgrunțuros înfloresc destule sentimente cu care poți trăi.

Privi pe fereastră și simți o mare bucurie. Picături mari și vesele loveau în geam ca niște boabe și se prelingeau pe îndelete în jos.

„Plouă, plouă peste grădina mea", gîndi ea.

Și îmbărbătată scoase iar la suprafață din fundul prăpastiei biata ei fericire măruntă, aspră și obositoare.

1929

A TREIA TOAMNĂ

I

E octombrie, dis-de-dimineaţă. Pe strada Poznanska, pustie la acel ceas, păşeşte Klemens Lohojski, un bărbat înalt, subţire, cam de vreo şaizeci de ani. Poartă un palton cenuşiu, ponosit, iar pe cap o căciulă de piele cu urechi, la fel de roasă şi de ponosită. Obrazul lui slab, cu ochi albaştri îngîndurați şi cu două cute care coboară de la nas spre colţurile gurii, are culoarea ruginie a pămîntului ars, culoarea oamenilor cu părul bălai, cînd înaintează în vîrstă. E prost bărbierit, are faţa acoperită cu un pămătuf aspru şi sur. Deodată Lohojski zări la o oarecare distanţă un om zăcînd pe caldarîm. Pînă să se apropie, văzu că trecătorii, bărbaţi şi femei, nu se opreau, treceau pe lîngă cel trîntit pe jos, îi aruncau în

treacăt o privire şi alergau fiecare la treburile lor, fără îndoială, urgente. Cînd ajunse în dreptul omului întins pe pămînt, Lohojski se aplecă deasupra lui, ba chiar îngenunche.

„Să fie beat? se întrebă el cu glas tare. Cam devreme" îşi răspunse tot el, clătinînd cu putere din cap scandalizat parcă şi totodată uimit.

Dar, ori fiindcă se aflau sub cerul liber, ori că acum la bătrîneţe îl cam trăda simţul mirosului, nu-l izbi în obraz aburul alcoolului. Totuşi omul care zăcea pe jos nu arăta nici a fi mort şi nici pe moarte. Era un bărbat mai mult tînăr decît bătrîn, stătea culcat pe dreapta, cu picioarele uşor îndoite, cu capul sprijinit pe braţ, iar obrazul îl avea rumen, dolofan, puţin poznaş. Lui Lohojski îi păru cunoscut chipul omului, dar nu-şi putu aminti unde îl mai văzuse. Nu părea să fie într-o stare gravă, dar, oricum, zăcea în nesimţire. Scuturat tare de umăr, nu dădu nici un semn de viaţă, capul îi alunecă de pe braţ şi se izbi de marginea trotuarului cu un sunet, nu ştiu cum, supărător.

Klemens Lohojski îşi îndreptă spinarea, privi în jur şi ochii lui îngîndurați se opriră asupra clădirii apropiate a Salvării. Fără să piardă vremea şi grăbind pasul, se îndreptă într-acolo. Peste o clipă discuta cu sora de gardă, îmbrăcată în halat alb.

— Pe strada Poznanska. Lîngă casa cu numărul patrusprezece.

— Așa. Ce fel de accident? Călcat de vehicul? Atac de inimă? Rănit?

— Nu e accident de vehicul, zace un om. Nu știu ce are. Zace.

— S-a notat.

— Cum adică: s-a notat?! Doar atît? Acolo ar trebui să meargă cineva imediat...

— Am spus: s-a notat. Toate mașinile sînt plecate în oraș... Cînd o să se întoarcă una din ele...

— Nu-i nevoie de nici o mașină! se mînie Lohojski. Nu-s nici o sută de pași pînă acolo. Se poate să nu vă duceți?

— Ce s-a întîmplat? întrebă un medic tînăr, care trecea pe acolo cu stetoscopul atîrnat peste halatul său alb. Nu vă necăjiți, adăugă ascultînd relatarea celor întîmplate. Apoi se învîrti puțin, intră pe o ușă, dădu niște dispoziții.

— Merg cu dumneavoastră.

Porniră împreună. Medicul în halat, cu capul gol, fără pardesiu. Îi ajunse din urmă un om cu o brancardă.

Cam o oră mai tîrziu, Klemens Lohojski se întorcea acasă, pe strada Polha. De o parte a străzii se înălțau clădiri înalte, cealaltă se pierdea însă în cîmpul parcelat pentru grădini de zarzavat. Lohojski nu se mai uita acum drept înainte, ci în dreapta, spre parcele. Spațiul acela idilic, cu frunzișul pomilor fructiferi cînd rumen, cînd auriu în razele soarelui de dimineață, sub bolta

înaltă a cerului Varșoviei, și țărmuit de clădirile noi învăluite în aburul lăptos al depărtării părea să-i momească necontenit privirile îngîndurate. Tot întîrzia să intre în casă, se opri în fața clădirii unde locuia și continuă să privească lung la parcele.

— Bună ziua, panie Klemens, îl trezi din visare un glas cunoscut.

Wanda Osiecka, o femeie de vîrstă mijlocie, bine făcută și cu o figură plăcută, cu ochi cenușii zîmbitori, ieși pe poartă. Toți locatarii îi spuneau „aia de la radio". Klemens Lohojski își scoase căciula, dezvelindu-și părul cînepiu, presărat cu fire argintii, retezat ca la băiețandri, scurt și drept, „ca ariciul".

— R-respectele mele! răcni el cu un ton puțin cam prea ridicat.

— Te-a cuprins dorul după lotul acela așa, cu noaptea în cap? ghici dintr-o ochire Osiecka. E vremea să depui o cerere. Ai depus-o? Și? Iar ți-au respins-o?

— Au dre-eptate. Eu îi înțeleg. Peode-ul!

— Ce-i aia Peode?

— Grădini de zarzavat pe loturi pentru salariați... Pe cînd eu ce-s?... Proletar neorganizat... Un om neîncadrat... Îmi dați voie să vă conduc puțin?

Și fără să mai aștepte răspunsul, o întovărăși pe Osiecka pînă la încrucișarea străzii cu piața

în care se înalță impunătoarea clădire a Politehnicii.

— Și ce-i cu cetățeanul acela care zicea c-o să-ți cedeze dumitale parcela lui ?

— M-daa, desigur ! răspunse Lohojski tărăgănat. Tocmai la el am vrut să mă duc. Mi-au spus să mă duc devreme de tot, înainte de a pleca la lucru. Am pornit eu de acasă dis-de-dimineață, dar am întîrziat în drum. Din pricina unui *accident !* țipă brusc într-o franceză stricată și accentuînd prima silabă.

— Nu mai spune ! Nu cumva un păhărel mai mărișor ?... glumi Osiecka. Dar la ora asta ? Pe obrazul ei citeai limpede că îi zboară gîndul la cu totul altceva.

— De, poate... mai știi ? zise Lohojski cu un zîmbet frumos și vesel pe care-l stricau doar cei cîțiva dinți care-i lipseau. În asemenea clipe ochii îi luceau ștrengărește, strîngea din umeri și lăsa capul într-o parte ca un băiețaș rușinat dar și încîntat de năzbîtia sau gluma scornită.

Se opriră în colțul străzii ca să-și ia rămas bun.

— Eu nu vreau să stăruiesc, Doamne ferește, se apără Lohojski cu energie. Dar dumneavoastră ați avea tot dreptul la o parcelă. Dacă ați vrea numai să depuneți o cerere...

— Altă dată. Să ne mai gîndim, i-o tăie scurt Wanda.

— A-ha ! mormăi Klemens Lohojski. M-da, desigur. Eu am întrebat doar așa...

Cînd se întoarse acasă, îl opri în poartă portarul, Bazyli Stys, om mai în vîrstă, cu ochii injectați, cu mustață căruntă și ținută maiestuoasă.

— Panie Lohojski, nu ai cumva o bucată de sîrmă ? Uite, cam așa !

— Mda, desigur. Se găsește. Vino cu mine.

Din căsuța portarului își arătă fața lată Stysiowa, portăreasa, care avea întotdeauna aerul că așteaptă pe cineva cu nerăbdare.

— Panie, întoarce-te o clipă. Ai primit o hîrtie de la miliție.

— A-ha, strigă în loc de răspuns Lohojski și se întoarse din drum.

Stysiowa îi întinse o hîrtie împăturită.

— Ei, îl stîrni ea plină de nerăbdare. Probabil că iar e vorba de actul de naștere. De ce nu pui o dată ordine în hîrtiile alea ale dumitale ? Citește, panie ! Ia te uită, că nu-i curios să afle, își arătă ea dezamăgită nerăbdarea.

Lohojski dădu nepăsător din mînă. Portarul îl întovărăși, tăcînd diplomatic, pînă la ușa camerei lui, care era închisă cu un lacăt.

Klemens Lohojski locuia într-o clădire scundă, numai parter, din fundul curții, care făcuse parte cîndva din acareturile unui conac cu grădină, așezat la marginea orașului. În locul conacului fusese construită o casă alcătuită dintr-un garaj închiriat de niște șoferi de taxi, niște cămări cu

diverse destinațiuni, folosite de menajul Stys, și două apartamente. Într-unul, alcătuit din două încăperi, locuia factorul poștal Zachwatek, în celălalt — o odaie și un vestiar de dimensiuni liliputane — locuia Klemens Lohojski. În jur se ridica un splendid cartier cu blocuri moderne de locuit : clădirea, alcătuită numai din parter, o maghernița dărăpănată și urîtă, era prin firea lucrurilor sortită dărîmării, dar pînă una-alta rămăsese în picioare. Între zidurile clădirii din față și aripa laterală se strecura o fîșie de cer, în clipa aceea albastru ca safirul, și își înălțau trunchiurile arborii casei vecine, care avea și grădină. Pe acoperișul cîrpăcit cu bucăți de tablă și carton al maghernitei se așternuseră frunze galbene desprinse din copaci, ascunzîndu-i urîțenia.

O clipă, Lohojski se răfui cu lacătul, apoi pătrunse în odaie împreună cu Stys. Era o încăpere lungă, întunecoasă, cu o singură fereastră, ale cărei geamuri murdare își pierduseră de mult transparența. Aprinse becul puternic atîrnat la capătul unui șnur prins în tavan și acoperit cu un glob și începu să scotocească în maldărele de lucruri vechi, zvîrlite prin ungherele întunecate, pe dulap și pe polița de pe peretele din fața ușii. În afară de poliță și dulap, în odaie se mai găseau : o măsuță, un divan, o bancă, un taburet, un scaun „vienez" și o sobiță de tablă pe picioare, numită în mod obișnuit „capră". Un teanc de cărți și reviste ocupa jumătate din masă. Deasupra divanului, pe perete, atîrna un chilim vechi și roș. Pe taburet se afla un lighean de tablă, sub taburet o cană de apă. Pe un cui în perete se vedea un prosop cam cenușiu, pe bancă niște vase de bucătărie, nu prea multe, lîngă un ciubăr și două cutii de tablă de cîte cinci kilograme, goale, în care fusese cîndva marmeladă. Vizitîndu-l într-o zi pe Lohojski, Wanda Osiecka îl întrebase :

— De ce păstrezi toate boarfele astea ? După ce că ai o locuință atît de proastă, o mai și transformi într-o magazie. N-ar strica să speli fereastra, să rînduiești toate, să le așezi frumos la locul lor... și să zvîrli afară gunoiul ăsta.

— Scleroza e de vină, îi răspunsese Klemens Lohojski. Bătrînilor le place să strîngă toate fleacurile. Și repetă în polonă binecunoscutul proverb rusesc care spune că într-o gospodărie rostuită orice vechitură prinde bine.

— Prinde bine, e drept. Dar nu dumitale. Findcă dumneata, oricum, le dăruiești pe toate. Afară doar dacă așa înțelegi dumneata să-ți rostuiești gospodăria, rîse Osiecka, cu un ton care nu era o dezaprobare.

La drept vorbind se folosise și ea în cîteva rînduri de vechiturile lui Lohojski. De altfel în casa lor era știut de toată lumea că, dacă ai nevoie urgentă de un șurub, o bucată de tablă, o sfoară, o cutie de carton sau hîrtie de împachetat, îți

spui imediat: „Trebuie să mă abat pe la Lohojski. El are precis".

Într-adevăr, el spunea întotdeauna: „Cu plăcere" și, ca un vrăjitor, oferea obiectul cerut.

Tot astfel se găsi și bucata de sîrmă de care portarul avea neapărată trebuință. În schimb se vorbiră ca după-amiază să se ducă împreună pe la parcele.

2

Lohojski luase de multă vreme obiceiul să se ducă la parcele fie cu portarul Stys, fie cu tîmplarul Strojny, căci amîndoi aveau cîte un lot, deci și cheia de la portița de intrare. Poamele erau culese, zarzavaturile strînse. Unii aveau însă crizanteme sau alte flori și nu toți duseseră acasă varza, în sfîrșit loturile erau considerate încă „în funcțiune". De aceea închideau terenul, să nu poată intra nepoftiți dornici să pună mîna pe roadele altora.

Tîmplarul, Jan Strojny, vecin de casă cu Lohojski, era un bătrîn slab și nu prea înalt, cu un obraz mic și delicat, cu ochii limpezi ca apa de izvor. Lucra la repararea clădirii în care se afla temporar opera, dar își făcea vreme și pentru cultivarea parcelei și pentru reparații mărunte pe la locatarii casei. Avea și o glumă preferată. Întrebat cît i se cuvine pentru cine știe

ce fleac de reparație, răspundea cu prefăcută nepăsare „Păi cred că vreo trei sute de zloți tot o să cîștig cu prilejul ăsta". Și se strica de rîs văzînd privirile uimite sau înspăimîntate, deși cei care îl cunoșteau știau dinainte că o să glumească astfel și se prefăceau doar speriați. De fapt, se mulțumea cu te-miri-ce și se prindea la reparații mărunte, mai mult fiindcă îl înduioșau grijile și necazurile oamenilor. Și dintr-un fel de înclinare înnăscută pentru ordine și bună rînduială care-i plăcea să domnească la toți ceilalți în jurul lui.

— Păi să-l dreg, că n-am încotro, obișnuia el să spună. Mă rîcîie la inimă cînd văd ceva stricat... Dar ne învoim așa ca între vecini... Că doar nu țin atelier.

Pentru Strojny, Lohojski reprezenta parcă tot așa ceva stricat și care trebuia neapărat dres. Ceva ce nu funcționa cum trebuie, se simțea stînjenit cînd îl vedea trist. Se obișnuise să-l însoțească pe la diferiții parcelanți cunoscuți, ca să întrebe dacă nu se află careva dornic să-și lucreze parcela în comun, s-o arendeze, sau s-o cedeze. Cîteodată parcă-parcă mijea a nădejde. Uneori cîte cineva își îndrepta spinarea îndoită peste răzoare și, privind hăt, departe, le striga, ațintind cu mîna fundul zării:

— Uite colo, după chioșcul ăla galben, în dreapta, taman lîngă aleea principală, acolo e

unul care nu lucrează. Auzii că-i ia lotul îndărăt. Vezi, poate ți l-ar da dumitale.

Sau :

— Duceți-vă, uite, colo, colo unde e vița aia sălbatică. Pe lăcătușul ăla îl mută tocmai la Muranow. A primit o casă nouă și vrea să-și cedeze parcela.

Dar toate informațiile pînă la urmă se dovedeau a fi sau inexacte sau vorbe de clacă. Numai portarul Stys, om chibzuit și practic, pricepea cum nu se poate mai bine tîlcul multor lucruri.

— Nu-l mai ameți degeaba pe bietul om, panie Jan, îi spunea lui Strojny. Toată ziua îi împuiați capul, că-i așa, că-i pe dincolo. De un' să aibă Lohojski bani ca să plătească filodormă sau arendă ? Oamenii au băgat bani nu glumă în parcelele astea ! Uite, am și eu un lot și de ani de zile tot bag la bani în el, tot bag. Abia dacă-mi dă mîna mie, darămite lui. Și apoi, ce să mai vorbim de pomană, chiar de-ar avea bani, tot nu i-ar da aprobare de la administrație.

Iar lui Lohojski îi spunea :

— Nu-i bine să mergi pe calea asta. Dumitale ți se cuvine un lot, ca om. Dar nu ajunge să fii om, trebuie să ai și actele în regulă, să fii neapărat și muncitor permanent. Abia după aia vin asigurările sociale, lotul și celelalte. Să fii așa la cheremul și la bunul-plac al oricui, cum ești

dumneata acum, nici nu șade frumos. Dumneata ești om cu școală.

— A-ha ! striga tare Lohojski. Așa e ! Așa e !

În clădirea administrației, această problemă era pusă cu mai puțină aprindere, dar în spiritul cuvintelor lui Bazyli Stys.

Adeverință de la biroul brațelor de muncă, ei, da ! Cererea lui Lohojski ar fi putut fi luată în seamă chiar și în baza unei astfel de adeverințe. Dacă ar fi fost, hai să zicem de acum trei luni. Dar era de acum șase luni.

— Ce-i asta ? îl întrebau pe un ton morocănos. De atîta vreme n-au reușit să vă găsească de lucru ?

— Mda, desigur, mi-au propus. Dar n-a ieșit nimic. Nu fiecare se pricepe la orice muncă.

— Dar acceptă și dumneata orice, îi răspundeau voind să-i dea o mînă de ajutor. Cu contract, contra comision, la un particular, orice fel de slujbă. Să lucrezi în continuare măcar trei luni de zile și gata, o să ai dreptul la un lot. Ei, și după ce intri undeva, vedem noi cum o descurcăm.

„Orice fel de muncă" îi recomanda lui Klemens Lohojski și electromontorul, Antoni Gwozdek, dar acesta îl mai sfătuia să renunțe cu totul să mai caute un lot. Gwozdek, un ins blajin și îndesat, atins prea de timpuriu de obezitate și năduf, era bine cunoscut în casă pentru firea lui senină și egală. Avea o nevastă frumoasă, la fel

de blîndă ca și el, n-aveau copii, dar încă din anii ocupației crescuseră patru nepoți, orfani, a căror mamă murise de tuberculoză, iar tatăl în lagărul de la Oswiecim. Oamenii ziceau că Gwozdek are mîini de aur. El însuși își spunea „meșterul drege-tot" și într-adevăr era deosebit de înzestrat, cunoștea binișor o mulțime de meserii. În casa unde locuia, juca rolul „Salvării", căci se pricepea să repare lumina și radioul, tot atît de bine pe cît știa să potrivească o cheie nouă în locul celei pierdute sau mînerul de la ușița sobei, să repare un robinet, bazinetul sau sobița de gaz din baie, iar dacă era nevoie executa la comandă și lucrări de tapițerie. Din timp în timp i se încredința executarea de instalații pe șantierele de construcții ale statului, dar nu-i plăcea să lucreze acolo permanent. Prefera viața plină de variație a unui meșter independent, neprevăzutul comenzilor, relațiile nemijlocite cu clienții atrași de „mîinile lui de aur". Îi plăcea să citească pe obrazul oamenilor bucuria ce le-o făcea cu lucrul lui bun și frumos. Și îi mai plăcea ca după ce scăpa pe careva de vreun necaz casnic să-l audă spunînd: „Ce ne-am fi făcut fără dumneata!" Gwozdek îi vorbea lui Lohojski astfel:

— De ce te încăpățînezi, frate, cu lotul ăsta? Dacă vezi că nu merge un lucru, trebuie să te lași păgubaș și să te apuci de altul. Un om trebuie să poată face orice, fiecare meserie are bucuriile ei. Eu văd că dumneata ai cap și ai și mîini care nu-s de lepădat. Eu te-aș lua ca ajutor și-acuma, dar pe urmă or să spună că folosesc muncă salariată și o să iasă din asta o dandana întreagă. Și apoi tot nu-ți dă o parcelă dacă nu ești în cîmpul muncii. Eu te sfătuiesc, ca pe mine însumi, apucă-te, frate, de o meserie, de care o fi. La început o să-ți meargă greu, după aia o să te obișnuiești!

— Așa e. Așa e, îl aprobă Klemens Lohojski. Orice muncă e bună, oricare e azi de trebuință. Dar, vezi dumneata... anii. Vîrsta. Cît ești tînăr poți să schimbi meseria. Pînă la urmă îți urmezi chemarea. Ai vreme... Dar eu, ce să fac? Pe mine nici nu prea vor să mă primească peste tot. Așa că eu trebuie să mă țin de ceea ce îmi place și pînă la urmă să pun mîna pe ce vreau.

Jan Strojny era mai liric. Ochii lui limpezi ca izvorul îl priveau pe Lohojski cu o compătimire duioasă. Cu zîmbetul îl îmbărbăta spunîndu-i:

— Lasă că te ajut eu să pui mîna pe o parcelă. Deocamdată ia o bucățică din terenul meu și pune-te pe lucru. Se cunoaște că te pricepi la lucratul pămîntului numai după dragostea ce i-o porți. Toți oamenii au aflat că ești un specialist. Și pe mine m-ai ajutat cu sfatul uneori, și alții te laudă spunînd că dumneata numai te prefaci că te plimbi, dar de fapt știi mai multe și decît instructoarea. Uneori stau și mă întreb, să fi fost

vreodată grădinar? Sau poate c-ai făcut vreo școală? Ori... c-ai avut moșie?

— Moșie, eu? Aș, de unde! protestă Lohojski cu energie. Taică-meu a lucrat la Calea Ferată. Departe. Tocmai în Rusia. Dar în tinerețe am urmat la Institutul superior de agricultură din Petersburg. Războiul m-a silit să-mi întrerup studiile. Primul război mondial. După aia am lucrat la Polawy. Și la Mory, unde se afla o stațiune experimentală pentru grădinărit. În apropiere de Varșovia...

— Ehe! Văzuși, am simțit eu din capul locului că dumneata ești de meserie, se bucură Jan Strojny. Ce rost are să bați drumurile, să cauți. Mai bine ia o bucată de la mine. Eu, ce să mai vorbim, nu cer un ban. Țin lotul ăsta să aibă un' să zburde copiii, să mai adune niște fragi. Și nevestei mele îi e drag să stea la aer curat, să aibă floricele în casă, poame iarna. Eu, despre mine...

La drept vorbind, Jan Strojny își vedea de lotul lui cum nu se poate mai bine, dar îl ținea mai mult de plăcere, ca să-și bucure sufletul. Altfel stăteau lucrurile cu Bazyli Stys.

Era un om care ținea la un cîștig cît mai mare. După socotelile lui, lotul trebuia să-i aducă nu numai legume proaspete pentru masă, nu numai hrană pentru iepuri de casă, dar și bani gheață. Familia Stys cultiva flori rare pentru care găsea întotdeauna cumpărători atît în casa unde stătea cît și prin vecini. E drept că băga bani buni în

parcelă, dar pînă și Wiktoria Stysiowa, veșnic gata să se vaiete, îi spusese Osieckăi că în anul acesta cîștigaseră din gros, de n-ar fi să pomenească decît banii cîștigați cu trandafirii, căci fusese un an mănos. Soții Osiecki, făcînd parte amîndoi dintr-o lume de artiști — el era compozitor și violonist, iar ea lucra la radio, la emisiunea teatru la microfon — de dragul florilor se arătau ușuratici și nechibzuiți, stîrnind cumplita mînie a bătrînei lor „jupînese", Leopoldyna Kendziorek.

— Mi se urcă sîngele la cap cînd îi văd pe paznicii ăștia — respingea termenul de portar — cum ți se vîră în suflet cu florile lor și-ți deșartă buzunarele, spunea ea. N-au pic de rușine, se indigna, cu toate că era în relații prietenești cu alde Stysiowa. Și nu se mai satură. Te jupoaie cu... florile lor. Dar, n-au decît, dacă găsesc niște proști gata să cumpere, bătea ea în „doamna ei".

— Ba nu găsesc că te jupoaie, iau tot atît cît și în piață, iar florile lor țin de două ori mai mult. Florile lor sînt proaspete, culese atunci din răzor, o contrazicea Wanda.

Ca s-o mai îmbuneze pe Leopoldyna, Wanda spunea o sumă ridicol de mică, pe care chipurile i-ar fi plătit-o ultima oară lui Stys. Cînd ajungeau aici, Leopoldyna iar aducea în discuție stăruințele lui Lohojski pentru a obține un lot. Era o problemă mult prea des discutată în casa Osieckilor ca să nu se simtă amenințată. Toată

viața Leopoldyna se simțise amenințată de ceva ce ar fi putut-o jigni:

— Ce-o fi și în capul hodorogului ăluia, bombăni ea. I-a venit poftă să aibă un lot! Mi-au împuiat capul cu lotul ăsta. Lasă că știu eu ce-o să se întîmple! Dumneavoastră o să luați lotul, iar eu o să trebuiască să-l lucrez. Că doar n-o să-l lucreze boșorogul ăla! De-abia se mai ține pe picioare.

Wanda Osiecka o privea pe Leopoldyna cu gura căscată.

— Ce-ți veni, Poldzia? Mai întîi că nu ne-am hotărît să luăm o parcelă. Apoi, chiar de am lua-o, n-am lua-o pentru noi. Ci *numai* pentru Lohojski. Iar Lohojski nu-i un boșorog.

Pe Osiecka o supărau epitetele de bătrîn, moș sau boșorog care i se dădeau lui Lohojski. După părerea ei omul acesta uzat, neîngrijit, avea ceva proaspăt și tineresc, nu știa nici ea ce anume. Ar fi vrut să-i explice Leopoldynei că era un om sprinten, vioi, și atît de săritor, gata oricînd să dea o mînă de ajutor celor din jur. Il mai ajutau și oamenii — nu-i vorbă — dar el nu de asta o făcea. El nu cerea niciodată nimic, și cîte servicii nu făcea altora, fără să aibă nici un interes, deși abia își ducea zilele. Dar Leopoldyna înțelese aceste cuvinte în alt fel. Ea nu pricepea mare lucru din schimbările care se petreceau în lume și se îmbufna atunci cînd i se atrăgea atenția că aceste schimbări o privesc și pe ea. Lohojski era

însă pentru dînsa un act concret și perfect inteligibil al răzbunării sociale. El nu se trăgea, așa ca ea, din sărăntocii satului. Uite însă că decăzuse mai rău ca ea: avea o locuință proastă și umbla îmbrăcat ca o sperietoare de ciori.

— Las'că știu eu, că el nu se trage din neam de oameni sărmani, se încăpățîna ea răzbunătoare. Dar dacă e slab la minte și a ajuns ca vai de capul lui, de ce se bagă unde nu-i fierbe oala? Ce să facă el cu o parcelă? Ce, eu am parcelă? Să-și vadă de sărăcie, să nu-l zvîrle în șanț din gaura aia de șobolan unde șade. Că uite, iar a trimis miliția după el să-l caute.

— Poldzia, cum poți să vorbești așa de un om!... încerca Wanda să continue această splendidă conversație, pentru care nu disprețuia nici un partener. Dar o întrerupse Osiecki.

— Ia mai terminați odată. Poldzia îi vrea tot binele, numai că nu se exprimă cum trebuie.

Și se retrăgea să exerseze, iar după aceea discuția despre Lohojski se continua numai în doi. N-aveau nici „un strop" de vreme ca să-și lucreze chiar ei parcela. Apoi erau mult prea citadini, grădinăria nu-i atrăgea cu acea putere care te face ca, deși înfundat pînă peste cap în trebi, să găsești totuși cea de-a 25-a oră, în aparență inexistentă, pentru ocupația preferată. În cazul lor era vorba despre cu totul altceva: Lohojski, neputînd obține el însuși o parcelă, să poată lucra pe presupusul lor petic de pămînt. Klemens le

propusese să le plătească toate cheltuielile, sau să împartă cu ei roadele cîmpului, după cum vor cădea la învoială. Totuşi nu era cu putinţă. Bineînţeles că n-aveau de gînd să primească bani de la el şi nici roadele muncii lui. Din punct de vedere uman, era fireşte o faptă bună să vii în ajutorul cuiva care visează la parcelă ca la minunea minunilor. Li se părea însă că lucrul ăsta ar cuprinde un grăunte de înşelăciune, fiindcă parcelele erau puse numai la dispoziţia oamenilor din cîmpul muncii care se obligau să le lucreze cu membrii familiei. Apoi, la drept vorbind, nu prea se lămuriseră ce-i cu Lohojski. Părea un om cam ciudat, dar foarte simpatic. Se mutase în casă înaintea răscoalei din Varşovia şi locatarii avură prilejul să-l cunoască în timpul răscoalei. Era bărbos pe atunci, în obrazul lui ruginiu luceau doi ochi albaştri, îngînduraţi, iar pe cap purta un basc roşu, caraghios. „Ia te uită la el, cum arată, parcă e un personaj din Victor Hugo", îi spusese Wanda Osiecka soţului ei. Pe atunci omul cu bereta roşie cutreiera pivniţele, scările şi gangurile subterane, cărînd veşnic cîte ceva în spinare, în mînă sau sub braţ. Cînd s-a făcut simţită lipsa apei, trecea prin cele mai primejdioase locuri ca să le aducă bătrînilor şi bolnavilor apă din puţurile cu apă potabilă. Cînd au început să bîntuie molimele, aducea medicamente de la puţinele farmacii de serviciu, cu riscul vieţii lui. Cînd izbucnea vreun incendiu îl găseai

laolaltă cu cei mai curajoşi, încercînd să-l stingă, şi în punctele cele mai expuse. Toate bune şi frumoase, dar tocmai de aceea se punea întrebarea de ce s-a dat la fund, de ce trăieşte aşa, de ce umblă fără lucru? Osieckii erau oameni cinstiţi şi căutau să se poarte cît mai corect, mai ales că nu făceau parte din partid. Tadeusz Osiecki, fire de artist, nu-şi prea bătea capul cu scrupule de acest fel. Wanda însă, cu ochii veşnic plini de rîs, deşi nimeni n-ar fi crezut lucrul ăsta, avea o adevărată manie a scrupulelor.

3

Lohojski, după ce verifică data notată pe hîrtia primită de la Wiktoria Stysiowa, se prezentă la ora fixată la miliţie. Întinse cuiva, la un ghişeu, citaţia, aşteptă puţin, apoi fu îndreptat la camera numărul cutare. La o masă şedea un bărbat tînăr în uniformă, la o altă masă, o fată. După ce isprăvi discuţia cu un solicitant, trimiţîndu-l la masa unde se afla fata, tînărul se întoarse spre Lohojski. Controlă numele, prenumele şi spuse foarte politicos:

— Nu putem să vă eliberăm un buletin de identitate, întrucît nu aveţi act de naştere.

— Mda, desigur! Am mai comunicat o dată lucrul ăsta. Actul meu de naştere s-a pierdut.

— V-ați adresat biroului de stare civilă din Lodz? Ei se ocupă cu asemenea cazuri.

— Am scris. Și răspunsul l-am depus aici. Chiar eu personal. M-am născut în fosta gubernie Perma. Furtuna evenimentelor, ca să zic așa, a distrus dovezile venirii mele pe lume. Dar toate formalitățile le-am îndeplinit cu martori, la tribunal. Biroul de stare civilă din Lodz mi-a eliberat un certificat, pe care l-am depus aici, repetă el.

— La noi nu există.

— A-ha! Lohojski începu să scotocească nervos în portofelul lui vechi și ros. Poftim... dovada.

Tînărul se uită la cartonaș și roși ușor.

— Am avut unele schimbări de personal și acuma sîntem nevoiți să controlăm încă o dată evidența populației din district.

După un moment de șovăială parcă, adăugă:

— Ei, bine, lăsați. O să verificăm. Dar mai faceți încă o cerere.

Văzînd că tînărul începe iar să umble prin hîrtii, Lohojski se înclină și vru să iasă, dar fu oprit de încă o întrebare:

— Dumneavoastră, cetățene, locuiți de mult în casa aceea?

— Din ziua de 10 iulie 1944.

Tînărul îl măsură cu privirea pe Lohojski din cap pînă-n picioare, zîmbi, dezvelindu-și dinții albi și mulți, apoi, așa din senin, îl pofti:

— Vă rog, luați loc. Și mai înainte unde ați locuit?

— Pe strada Chlodna. Apoi, hotărîndu-se parcă deodată, Lohojski începu să povestească: Locuiam la o familie ai cărei membri au fost ridicați de Gestapo. Cu toții! Cînd m-am întors dimineața de la lucru... fiindcă eu eram de noapte... cunoscuții mi-au atras atenția, așa c-am șters-o. Eu în tot timpul ocupației am fost portar de noapte la o firmă de blănuri. Și chiar și după aceea. Acu doi ani firma a fost naționalizată. Nu pot să mă plîng. Mi-au propus același post, dar în alte condiții și în altă parte. Pe un șantier. Dar, în genere, nu le-am plăcut. Înțelegeți și dumneavoastră, vîrsta, scleroza și, uite, hîrtiile astea. Eu am înțeles. Am început să caut altceva. Portar de noapte, asta nu e specialitatea mea. Nu poate fi specialitatea nimănui. Nu sînteți și dumneavoastră de aceeași părere? Bineînțeles, există unele împrejurări...

Zîmbetul tînărului se șterse. Privea somnolent, dinții albi dispărură, iar buzele se strînseră acoperind parcă un căscat.

— În regulă, mormăi el. Mai faceți o dată cererea.

Lohojski sări în picioare și strigă:

— Mă iertați! și ieși.

Cînd ajunse în stradă, scoase mărunțișul din buzunar, îl numără și plecă cu tramvaiul spre cartierul Praga. Avea pe acolo un prieten care

se ocupa cu reparații de mașini de scris. Poate o fi știind el pe cineva care ar vrea să cumpere ieftin o mașină de scris mai veche, dar încă bună. O bătrînică din casa unde locuia Lohojski, văduva unui profesor, avea de vînzare o mașină de acest fel, rămasă de la bărbatul ei care se prăpădise de puțină vreme. Nici misitiile de felul ăsta nu constituiau specialitatea lui Lohojski. Dar ce să-i faci. Poate că avea să-i pice și lui ceva de pe urma acestei tranzacții. O sută de zloți ar fi însemnat pentru el o sumă frumoasă. Chiar dacă nu i-ar da nimic, oricum voia să-i facă bătrînei un serviciu. De altminteri, din cartierul Praga, Lohojski voia să se ducă în Grochow. Și prin părțile acelea avea un prieten cu o parcelă, iar pămîntul era bun pe acolo. Cam departe, dar el era gata să ia o parcelă fie și departe. Dacă l-ar lăsa să folosească chioșcul și dacă s-ar nimeri un chioșc mai bun, ar putea să doarmă acolo, la fața locului.

Se întoarse acasă, după expediția asta, la amiază, către orele două. Cu mașina de scris probabil să iasă ceva, dar cu parcela nimic. Era într-o sîmbătă, birourile se închideau mai devreme, o mulțime de oameni se întorceau de la lucru. Lui Lohojski nu-i plăcea să se înghesuie în tramvaiele ticsite, așa că umblă multă vreme pe jos, fără să se grăbească și lăsînd gîndurile să rătăcească în voie. Amintindu-și cu părere de rău scena de la miliție, se mira singur de ce s-a apucat să-și descarce sufletul în fața tînărului, care nu era de loc curios să-l asculte. Zîmbetul acela vesel, care dezvelise dinții albi, fusese de vină, căci îi amintise lui Lohojski de cineva. Îi amintise de o făptură fermecătoare, pe care o cunoscuse puțină vreme, dar singura dragă inimii lui pînă azi. Tot așa rîdea, dezvelind în același timp două șiruri de dinți albi. Ce lucru reconfortant, ca zîmbetul unui milițian să-ți amintească de zîmbetul unei femei iubite.

Îi stîrnise spovedania pe care o curmase brusc atunci cînd zîmbetul pierise. Și bine făcuse. Căci pe cine puteau interesa amănuntele biografiei lui cu totul neinteresante? Iată că interesau totuși. Cînd completase oare pentru ultima oară o fișă personală? Aha, da, pentru biroul de plasare. Dar fișele alea nu cuprindeau multe întrebări. Începu să scotocească cu mintea prin amintirile trecutului, completînd parcă, din obișnuință, o fișă prea laconică. Și așa cum se tîrau pașii lui obosiți, tot astfel lunecau cu podul peste Vistulă, cu spumele roșiatice din Mariensztat, cu viaductul, cu malurile încă verzi ale Skarpei, zilele vieții lui.

Taică-său fusese orfan; rămînînd singur, doar cu o soră măritată în Rusia, s-a dus după ea. Acolo a studiat cît a studiat și s-a angajat apoi ca inginer tehnic la Calea Ferată. Îi scria scrisori unei fete pe care o îndrăgise încă din liceu. Și ea tot orfană. A venit din Polonia la invitația

surorii tînărului îndrăgostit. S-au căsătorit, avură un fiu, pe Klemens. Mai tîrziu o fetiță. N-o duceau rău, dar nu le da pace dorul de țară. Mereu plănuiau să se întoarcă în patrie, dar de fiecare dată planul se amîna din cine știe ce pricini. Tatăl muri de aprindere de plămîni, înainte de a fi atins vîrsta necesară pentru a fi pensionat. Începu sărăcia. Klemens tocmai isprăvea anul întîi de studii la Institutul agricol din Petersburg, sora lui trecea în clasa a șasea. A fost nevoit să-și întrerupă studiile, să-și caute de lucru. Viața era prea scumpă în Capitală, dar nici în orașul de provincie de lîngă Urali, dînd lecții, nu izbutea să cîștige suficient pentru întreținerea a trei persoane. Prin relațiile pe care le aveau colegii săi polonezi de la Institut, Klemens nimeri la curtea unui moșier polonez, tocmai în Ucraina. Meditînd doi băieți pentru gimnaziu, a învățat de la institutorul lor puțină franceză, de la doamnele — care se interesau de chipeșul profesor — așa-numitele bune maniere, iar cu alții ai casei își verifica cunoștințele de limbă polonă, pe care le avea din casa părinților și a mătușii. Încolo nu-i plăcea la moșie, deși o ducea ca în rai. Legase prietenie doar cu grădinarul polonez. Cu el își petrecea clipele libere, de la el învățase o sumedenie de lucruri, iar înclinarea pentru științe naturale și gustul pentru munca cîmpului, moștenit cine știe de la cine, deveniră o adevărată pasiune pentru grădinărit.

A stat la curtea moșierului vreo doi ani. Soră-sa terminase liceul, iar Klemens trebuia să fie recrutat și voia să ceară o amînare pentru studii, cînd izbucni primul război mondial. A plecat deci în război, iar soră-sa, după ce absolvi cursurile corespunzătoare, deveni infirmieră pe front. Toate astea îi asigurară bătrînei lor mame condiții de viață mai bune decît le avusese pe vremea cînd Klemens se chinuia cu intelectul fiilor de moșieri. Klemens era pacifist din convingere, dar avînd resurse inepuizabile de bună-credință și bunăvoință se lăsă convins că acest război îi deschidea drumul spre Polonia. Se comportă așadar ca un soldat bun, în plus și pentru că îi plăcea să facă cu temei orice. În anul 1915, cînd a plecat pe front, a început chiar să avanseze repede, cum se întîmplă în război. Și deși nu-și putea dovedi obîrșia nobilă, cu ajutorul binevoitorilor (binevoitori găsea întotdeauna) izbuti să termine și cursurile școlii de ofițeri.

Cînd izbucni Revoluția din Octombrie era sublocotenent. Rănit și convalescent, zăcea pe atunci într-un oraș din apusul Rusiei. Cînd bolșevicii au pus mîna pe oraș, înspăimîntate de zvonul că ofițerii țariști sînt prinși și uciși, surorile de caritate au pus pe foc toate documentele ofițerilor, chiar și cele mai neînsemnate. La ieșirea din spital, Lohojski era un om fără identitate. Nu s-a lăsat cuprins de panică, cum s-a întîmplat cu

alții, dar nu știa ce să facă. Era singur pe lume. Sora lui murise cu un an în urmă într-un spital militar de boli contagioase, răpusă de tifos exantematic. Mama îi murise după un atac de apoplexie pe vremea lui Kerenski. Klemens nu era împotriva revoluției, în armată se aflau numeroși revoluționari printre gradele inferioare. Dar ideile generale nu se prea lipeau de el, măsura lumea după fapte concrete, iar realitatea era încă grozav de tulbure și-l îngrijora. Țelurile lui erau de altfel modeste, dar îi plăcea să le atingă. Așa cum se întîmplase la începutul războiului, dorea și acuma cu încăpățînare să revadă Polonia. Tocmai pe atunci se înfiripaseră ici-colo unități militare polone al căror „centru de conducere", după cum se spunea, tindea spre același lucru. Lohojski nimeri la o asemenea unitate. A fost primit cu brațele deschise, ca simplu soldat, fiindcă gradați erau și așa prea mulți; nenumărați ofițeri de carieră din armata țaristă se simțeau cuprinși de o dragoste fulgerătoare pentru patria în care nu s-ar fi întors în vecii vecilor, de n-ar fi izbucnit revoluția. Klemens nu se simțea atras de cariera militară, așa că nu-și revendică drepturile. Dorea să ajungă o dată în Polonia, celelalte îl interesau prea puțin. Dar unitatea din care făcuse parte nici nu ajunse în Polonia în scurtă vreme și nici nu nimeri în preajma vreunui centru. Lohojski fu internat.

Cu acest prilej putu constata că face parte din

categoria de oameni cărora în nenorocire le surîde norocul. Asemenea împrejurări, mai ales în vremea revoluției, se întîmplă să fie primejdioase. El însă n-avu de ce se plînge, nu i-au atins un fir de păr din cap, ci, laolaltă cu alți soldați, a fost repartizat la... grădinărie.

Cînd, după încheierea păcii, s-a întors în sfîrșit în Polonia, pe pămîntul făgăduinței, un librar i-a găsit de lucru la o librărie a armatei. Lohojski a lucrat bine și aici, dar visa într-una la grădinărit. Cu ajutorul unuia din tovarășii săi, prieteni odinioară, în vremurile de restriște ale războiului, intră în legătură cu o stațiune experimentală din Mory. Cînd a venit vremea șomajului și reducerile de personal, a fost concediat de la librărie sub pretextul lipsei de calificare profesională. Atunci s-a angajat ca muncitor la stația experimentală, fiindcă nici acolo nu aveau loc pe schemă. S-a evidențiat în muncă, cu vremea a fost angajat prin contract la Institutul de cercetări agricole din Polawy. I s-au încredințat munci mai de răspundere, dar și de acolo a fost pînă la urmă concediat.

Asta era tot, în afară de lucrul cel mai de seamă, care nu putea fi înregistrat în nici o fișă personală. În toți anii războiului trăise purtînd în suflet o puternică dragoste pentru o femeie pe care o întîlnise într-un orășel din Wolynia, unde stătuseră o jumătate de an în luptă pe poziții. Ea întrupase pentru Klemens fericirea patriei

atît de mult rîvnite. Era o sateră cu sprîncene negre, cu pielea brună, cu ochi albaștri și cu glas dulce, plin și trosnind ușor, ca ciocolata „grilată“ pe care o mîncau cu toții pe atunci cu atîta plăcere. Și cu zîmbetul acela pe care-l zărise parcă din nou, o Doamne, tocmai la miliție! Cînd s-a eliberat, a plecat imediat s-o caute (corespondența între ei fusese de mult întreruptă) dar n-a mai găsit-o printre cei vii. O epidemie violentă de gripă pustiise orașul în care odinioară Klemens cunoscuse fericirea. Se reîntoarse în patrie cu sufletul îndoliat. Toate astea îi trecură din nou prin minte dar nu-și deplînse soarta, cum nu și-o deplînsese nici atunci. Obișnuia doar să constate că i s-a întîmplat cutare sau cutare lucru.

Cînd ajunse la Krakowskie Przedmiescie, prinse autobusul 100, gol la acea oră. Iar atunci cînd se înfundă în fotoliul de piele și prin fața ferestrelor începură să se perinde fațadele palatelor, bisericilor și caselor acestei străzi, cea mai frumoasă stradă din lume, viața i se păru totuși frumoasă și bună de trăit.

4

Prin noiembrie, pe cînd parcelele se pregateau pentru somnul iernii, Lohojski îl întîlni pe Strojny, care se îndrepta, mai bine zis alerga spre poarta cîmpului cu parcele.

— La dumneata veneam, spuse el zărindu-l pe Lohojski. Uite ce e — continuă el gîfîind — noi am tot căutat, am tot căutat și habar n-am avut că o parcelă este liberă de cîteva săptămîni și că poți să pui mîna pe ea numaidecît și fără bătaie de cap. Hai, vecine, vino iute cu mine. E ceva mai încolo, lîngă Aleea Independenței. Vino, vino repede. Ne așteaptă femeia. I-am spus că i te aduc chiar acum.

Făcură cale întoarsă. Lohojski prinse a-l descoase cu mare băgare de seamă:

— Cere o sumă mare?

— Da' de unde! Nu cere nici un ban. E un tapițer, îl cunosc bine. Am lucrat împreună la același minister, făcea niște mobilă tapisată. E om bun și meșter priceput, numai că, vezi 'mneata — aici Strojny își atinse gîtul cu degetele — bea de stinge. Rău s-a mai chinuit muierea cu el, dar degeaba. Să tot fie cîteva săptămîni, umbla pe stradă, în ziua aia nu era beat și căuta de lucru, fiindcă din cauza beției îl dăduseră afară de pe unde lucra, cînd l-a lovit o criză. Cu Salvarea l-au adus acasă, iar acu e la spitalul de boli nervoase. Nu c-ar fi nebun, dar acolo îi tratează pe bețivi.

În timp ce povestea, Strojny uită cu totul că se grăbește, încetini pasul și-i zicea înainte:

— Femeia vrea să ție parcela pînă s-o întoarce bărbatu-său. Că, zice ea, tot omul ei a muncit ăl mai mult la parcelă. Adevărul e că

el se ducea cu clondirul la parcelă și se îmbăta în chioșc, ca să n-o mîhnească pe nevastă-sa, adăugă el în taină. Mde, ce să-i faci. Unii beau, alții nu.

— Adevărat, îi întări Lohojski cu energie spusele.

— Apoi, am și ajuns. La pani Mielczarkowa!

— La Mielczarkowa! O știu! Ce întîmplare, se miră Lohojski.

O recunoscu imediat pe femeia aceea sărmană și plăpîndă, cu ochi luminoși și zîmbet sfios, feciorelnic. Pe bărbatul ei îl adusese acasă în octombrie, împreună cu doctorul de la Salvare. Il recunoscu și dînsa peste o clipă. Și abia acum Lohojski izbuti să-și amintească cine era omul acela cu obrazul rumen și poznaș, căzut în stradă, și care i se păruse din capul locului cunoscut. Bineînțeles, acum nu se mai îndoia, îl văzuse adesea lucrîndu-și parcela; și pe dînsa tot acolo o zărise, dar nu prea des, fiindcă el nu se prea avînta prin părțile acelea ale terenului.

— Te-am văzut și eu de multe ori pe aici, pe la loturi, îi spuse Mielczarkowa zîmbind rușinată. Te-am recunoscut numaidecît, cînd ai venit atunci cu doctorul. Dar prea eram amărîtă, ca să mai zic ceva. Mă pierdusem de tot.

Mielczarkowa nu-i cerea nimic lui Lohojski, decît să lucreze parcela și să plătească cele cuvenite administrației loturilor.

— Bărbatu-meu e bolnav rău de inimă. Doctorul mi-a zis că vreo jumătate de an de acu încolo, trebuie să-și vadă de sănătate. — Se roși și zîmbi mai rușinată parcă. — Dar mă gîndesc că pentru o jumătate de an dumitale n-o să-ți convie să iei pămîntul. M-am gîndit, care va să zică, să ți-l dau pe un an... Dacă nici așa nu ți-o fi pe plac... atunci să fie pe doi ani. Am fost de le-am spus la administrație. Au încuviințat. Strojny zice că dacă îți dau dumitale pămîntul, încape pe mîini bune. Toți vecinii de pe aici tot așa mi-au zis.

Strojny mai sporovăi cu ei cîteva clipe, apoi se duse la lotul lui să pregătească compostul, iar Mielczarkowa rămase să-i explice mai departe lui Lohojski că dînsa nu poate lucra singură parcela, fiindcă acuma a rămas să muncească pentru doi. Ea era de meserie croitoreasă, a lucrat și mai înainte într-o cooperativă de lenjerie. Dar acum n-are încotro, trebuie să ia de lucru și acasă de pe la vecini mici reparații, transformări.

— Am un băiat și o fetiță. Copiii umblă la școală. Băiatul merge la Școala de muzică, profesorii spun că are talent, că are să iasă din el un artist. Apoi cînd viu acasă de la lucru, apucă-te și fă de mîncare la copii, mai mă iau cu una cu alta, știi dumneata cum e. Intr-o casă se găsește oricînd ceva de făcut. Seara mai lucrez cîte ceva, să mai scot un ban. Cîteodată

remaiez ciorapi. Şi toată lumea e zorită. Să le faci cît mai iute. Ei, apoi mai pune dumneata la socoteală că pe copii trebuie să-i speli, să-i îmbraci, să-i cîrpeşti. Dacă mi-aş deschide un atelier, tare bine aş cîştiga. Eu nu-s numai lenjereasă, mă pricep să fac şi o rochie, şi un pardesiu. Într-un timp am avut şi atelier. Dar te omoară cu dările. Pînă şi pentru lumina electrică trebuie să plăteşti mai scump. De unde să iau atîţia bani ? Acu sînt alte vremuri, trebuie să te obişnuieşti, n-ai încotro. Numai bărbatu-meu de n-ar fi aşa... bolnav. Te-aş ruga să-mi laşi mie pomii fructiferi. Să am poame pentru copii !

Aşa a ajuns în cele din urmă Lohojski stăpîn pe o parcelă şi în anul următor, pe la sfîrşitul lui septembrie, le aduse în dar lui Osiecki şi soţiei lui o frumuseţe de pepene galben.

— Pentru a fi degustat, zise el. Poate că dumneavoastră aţi auzit de o carte care se numeşte „Gospodăria" de Gostomski. Din secolul XVI. Încă de pe atunci se cultivau pepeni în Polonia. Bineînţeles clasele privilegiate, nu-i aşa ? In cartea aia scrie aşa : „Pepenii trebuie să fie mari, parfumaţi şi dulci". Anul ăsta n-a prea fost soare. Dar vreau să-mi spuneţi — însă cu obiectivitate — e dulce ori nu e ?

— Te-ai apucat să cultivi pepeni ? ! se miră Wanda. Ea îşi închipuise că Lohojski o să cultive legume pentru hrana lui : mazăre, fasole, varză, cartofi, morcovi.

— O experienţă ! strigă el. Am folosit trei soiuri de sămînţă : sovietică, englezească şi una luată de la staţiunile noastre experimentale. Asta e din cel englezesc. O specie timpurie. Dar o să vă aduc cîte o mostră din fiecare. Şi dumneavoastră să-mi spuneţi care e deosebirea. *La difference !* Mda. Vă rog respectuos. Şi după ce-l consumaţi, vă rog, păstraţi-mi seminţele. Cu scopul de a selecta o specie potrivită pentru loturile noastre. Grea problemă. *Très difficile !* zbieră iar, punînd accentul pe prima silabă.

— Chiar aşa de grea ? zise Osiecka mai mult din politeţe.

— Ei, ce să-i faci. Dragoste liberă cu natura înconjurătoare. Tu pui pepeni, iar vecinul tău pune castraveţi, uite aşa, la rînd, unul lîngă altul. Dar vezi că oamenii au început să se intereseze de lucrurile astea. Pepenii galbeni sînt buni şi pentru mîncat şi pentru primenirea solului. Dovlecii sînt şi mai buni. Dar pepenele galben e şi la preţ pe piaţă.

— Mie grozav îmi plac harbujii.

— O să vă aduc şi harbuji. Am primit din întîmplare un soi american. Am seminţe şi din Ucraina. Am găsit şi o mulţime de amatori. Chestiunea e serioasă. În anul care vine o să unim loturile vecine în aşa fel, ca răzoarele cu pepeni... Dar poate că vă stingheresc. Desigur că în gîndul dumneavoastră spuneţi — un bătrîn ţicnit.

— Ba de loc. Eu mă dau în vînt după bătrînii țicniți. Ochii cenușii ai Wandei Osiecka scînteiau de rîs și de lumini jucăușe.

— Și, pe loturi, izolarea în spațiu, pentru a combate dragostea liberă cu castraveții, continuă Lohojski bătîndu-și joc de sine însuși și rîzînd cu rîsul lui de ștrengar.

Pepenele, deși parfumat și zemos, nu era prea dulce. În schimb, tare dulci și cărnoase erau pătlăgelele roșii ale lui Lohojski, care în scurta vreme umplură polița cămării soților Osiecki, colorînd-o în roșu aprins.

— O variantă indigenă, le recomandă Lohojski. Sînt cultivate la noi. La Mory. Vă atrag atenția asupra unui lucru: toate s-au copt pe tulpina plantei. Am convins cîțiva cultivatori de pe loturi să nu le rupă verzi. E contraindicat. Cel mai greu e lucrul ăsta, toamna. O să încerc să grăbesc coacerea naturală a speciilor mai tîrzii. Există mijloace...

— Sînt grozave, aproape fără sîmburi și au o peliță subțire de tot, se entuziasmară mai tîrziu soții Osiecki de gustul roșiilor lui Lohojski.

Lucrul ăsta o scotea din sărite pe bătrîna Leopoldyna.

— Grozave! Sînt grozave fiindcă nu le-am cumpărat eu în tîrg, ci le-a adus Lohojski. N-are decît să aducă. Dacă vreți nu mai cumpăr nimic. Și cît v-a luat?

— Pînă acu n-a luat nimic și nici nu vrea să ia. Nu știi că lui bani trebuie să-i dai cu de-a sila?

Dar asta n-o îmblînzi pe Leopoldyna care își vărsa mînia asupra roșiilor lui Lohojski.

— Păi cum să nu fie bune, dacă vîră sub ele ce cu gîndul n-ai gîndi. Toate murdăriile din lume le strînge, că unui om de treabă i-ar fi și rușine. Să vezi cum îi pune lumea deoparte oase. Uite, pînă și eu îi strîng oase, ori de cîte ori avem carne. Dar lui nu-i ajunge. Se duce singur și scotocește prin gunoaie, ca un cerșetor. Le adună grămadă, le sparge bucățele, le dă foc și după aceea duce cenușa de-o împrăștie pe lot. S-a prostit bătrînul, i-a luat Dumnezeu mințile, asta e. Ba lotul lui nici măcar frumos nu e. Nici pe departe nu seamănă cu altele. Eu mă duc cîteodată pe acolo cu nevasta paznicului, așa c-am văzut cu ochii mei.

În anul următor Lohojski le aduse din nou soților Osiecki doi pepeni galbeni și un harbuz cît toate zilele. Le atrase atenția că unul din pepeni va avea miezul verde și că harbuzul nu e roșu, ci galben. Și iar spuse:

— Pentru a fi degustat. Dacă vor fi dulci, vă rog respectuos, după ce-i consumați...

— Să-ți dăm semințele, sfîrși Wanda fraza în locul lui.

În schimb Leopoldyna, în timp ce clătea semințele la chiuvetă, lăsînd șuvoiul de apă să curgă peste sită, spunea cu năduf:

— De asta îmi arde mie, să am pe cap și semințele pentru Lohojski. Spală-i-le, usucă-le. Ce om și ăsta! Ce mofturi face!

Peste o săptămînă Wanda Osiecka se duse pe la Lohojski să-i spună că atît harbuzul cît și pepenii galbeni au fost dulci, o adevărată minune!

Pe cînd străbătea curtea, Stysiowa, care tocmai își înșira spre vînzare pe o bancă, sub fereastră, ghivecele cu ochiul boului bătute cum îs crizantemele, îi strigă:

— Vă duceți la Lohojski? E cam bolnav. De cîteva zile nici n-a ieșit din casă. Și-i supărat nevoie mare!

Își părăsi florile și se apropie ca să-i spună ceva Wandei.

— Să vezi drăcie! Una din găini nu mai mînca (în afară de iepuri de casă, alde Stys creșteau și păsări) și am tăiat-o, îi spuse ea Wandei, în mare taină. Am pus de am făcut-o rasol, am fiert niște bulgur de Cracovia, știți cum se vinde acu bulgurul? Poftim! Uitați-vă la mine cum umblu. Credeți că îmi dă mîna să mă îmbrac?

— Și ce-i cu Lohojski? o întrerupse Wanda aruncîndu-și ochii pe ceas.

— Păi ce să fie? I-am dus ieri o farfurie de supă și carne de găină rasol. Îi mai duc și eu din cînd în cînd cîte ceva de-ale gurii — spunînd aceasta, obrazul Stysiowcei, de pe care se ștersese aerul acela de nerăbdare și așteptare, exprimă o mulțumire calmă — dar s-a mai pomenit așa ceva, ca un om ca el să nuție de Asigurări Sociale? adăugă ea și se irită din nou. Dacă se îmbolnăvește mai rău, ce face? N-o să-l primească în nici un spital.

— Spitalul și pămîntul te primesc oricînd, spuse Wanda rîzînd cu o prefăcută lipsă de grijă. Apoi bătu la ușa lui Lohojski.

— *En-trez!* strigă un glas din interior, accentuînd cuvîntul anapoda.

Osiecka nu mai fusese de mult pe la Lohojski. Munca la radio era tot mai intensă, n-avea nici o clipă liberă pentru relații prietenești, nici măcar cu oamenii cei mai apropiați. Dar, de o bucată de vreme, numai trecînd prin curte și băgă de seamă schimbările de la fereastra lui Lohojski. Geamurile erau acum întotdeauna curate, spălate, iar în pragul primăverii se iveau la fereastră și se zăreau limpede prin transparența geamurilor niște borcane, lădițe, glastre acoperite la suprafață de un strat verde sau împodobite cu cîte o singură mlădiță tînără.

Și în interiorul odăii se schimbase ceva, cu toate că pereții erau afumați tot ca odinioară din pricina sobiței de tuci și că mobilele sără-

căcioase, chilimul și așternutul rămăseseră la fel de vechi și ponosite. Dar celebrele „gioarse" ocupau acum mai puțin loc, pe un spațiu anume eliberat de pe policioară se iviră cărți și publicații, iar odaia era luminată de galbena strălucire a unor dovleci pîntecoși. Cîțiva mai mici se aflau pe poliță, tocmai sus, iar unul de dimensiuni monstruoase zăcea, mai bine zis stătea pe podea. Lohojski însă nu era la pat, așa cum se aștepta Wanda să-l găsească, ci ședea la masă și scria la o mașină cu o înfățișare curioasă și demodată. Cînd o zări pe Osiecka, sări în picioare strîmtorat, ai fi zis că e într-adevăr supărat. Era bărbierit cu grijă, dar părul lung, netuns de multă vreme i se revărsa ca un breton cînepiu, ușor încăruntit peste fruntea mai albă decît fața. Asta îi dădea un aer sălbatic și în același timp extrem de tînăr.

— Vă, vă rog, s... să mă iertați! strigă el cu glas ridicat. De ce nu mi-ați trimis vorbă? Aș fi venit eu pe la dumneavoastră! La mine e cam... și privi în jur încurcat.

— Frumos mă primești, n-am ce zice! În loc să te bucuri, să-mi oferi un scaun... Ce-i cu dumneata, ai fost bolnav?

— Mda! Puțin. Nimic important. Nimic important. Inima, pîrdalnica, mi-a jucat festa. Scleroza. *Vieillesse!* Dar a trecut. Împinse scaunul spre Wanda iar el se așeză pe pat.

— Nu știam că dumneata știi să scrii la mașină. Ce mai mașină! De unde naiba ai mai descoperit și comedia asta?

— De nicăieri, e o mașină dinainte de potop, spuse el zîmbind cu zîmbetul lui de băiețandru, de ștrengar fără pereche. Am primit-o drept comision în urma unei tranzacții. De la o bătrînă, văduva unui profesor, pavilionul din dreapta, etajul trei. I-am vîndut o mașină veche, un Remington, m-da, bunișor. Iar mașina asta stătea la ea degeaba, încă de pe cînd fusese bărbatul ei tînăr. E un model străvechi, n-ar mai fi cumpărat-o nimeni. M-am gîndit că pentru mine are mai multă valoare decît banii. Mi-a dăruit-o cu plăcere. Acum fac exerciții. Deosebirea de mașinile obișnuite nu-i cine știe ce. Are numai trei rînduri și literele sînt rînduite puțin altfel. Dar ce ar fi să ieșim? Aici, la mine, în văgăună...

— Doamne, cît ești de neospitalier. Ori de cîte ori vin, ba nu vrei să-mi dai drumul să intru, ba mă dai afară. Acestea-s din recolta dumitale? întrebă ea rîzînd și făcînd semn cu ochii spre dovleci.

— Mda! Poate doriți unul? Multora le place. Eu, trebuie să vă mărturisesc, mă dau în vînt după o ciorbă de dovleac, cum i se spune aici la boaba asta.

— Boabă?! Asta-i bună!

— Păi aşa este, zbieră el. Dovleacul ăsta este o boabă. O boabă zdravănă, voinică, respectabilă. Şi de loc de rînd, cum se crede îndeobşte. Există unele soiuri de calitate superioară şi foarte dulci. Poftim, ca asta, de pildă. E rezultatul unei încrucişări cu pepenele galben.

Îi arătă cu mîna un dovleac nu prea mare, lunguieţ, de culoare galben deschisă, cum e lămîia.

— N-aţi fi dezamăgită, dacă aţi binevoi să gustaţi, o îmbia el. Sau vreţi să-l arătaţi cuiva dintre cunoscuţi. Există amatori. Mie mi-ajunge unul pentru o iarnă întreagă, pentru ciorbă. Unul ca ăsta mai mare. Dacă nu-l consumă şoarecii. Dar ajunge şi pentru ei. Se fac şi prăjituri din dovleac. Dar asta e o raritate. O specialitate feminină. Sau se pun în borcan cu oţet şi miere, ca murături la carne. Dar eu mănînc foarte rar carne. Deşi nu împărtăşesc prejudecata cu privire la, vă rog să mă iertaţi, cîrnaţii din carne de cal. Îmi cumpăr cîteodată. Sînt gustoşi, au, procentual, şi mai multă albumină.

— La Paris există de foarte multă vreme prăvălii unde se vinde numai carne de cal.

— N-am fost pe acolo. N-am fost niciodată în Apusul putred, mai spuse zîmbind; lăsă capul într-o parte, ridică din umeri, iar ochii albaştri îi rîdeau ştrengăreşte.

— Panie Klemens, nu vreau să fiu nedelicată, dar te întreb prieteneşte: ce-ai mîncat cît ai fost bolnav? Ai slăbit şi mai tare. De ce nu ne-ai dat de ştire? Ţi-aş fi trimis de la noi...

— Păi cum? se miră Lohojski. Dar mi-aţi tot trimis. Leopoldyna... Tocmai aveam intenţia să viu şi să vă mulţumesc, şi să vă rog: nu-i nevoie!

— Atunci ţi-a adus dînsa aşa, de la sine, se bucură Wanda. Nouă nici nu ne-a spus că ai fi bolnav. Astea-s bune toate... dar ia spune-mi, aşa de obicei... dumneata mănînci şi altceva, în afară de cîrnaţi de cal?

— Cum să nu mănînc! Beau lapte, cît îmi pofteşte inima. Lapte acru, lapte dulce. E o băutură nobilă. De altfel are şi calităţi cosmetice, te întinereşte. — Lohojski zîmbi iar aşa cum obişnuia. — Cîteodată iau masa şi în oraş. Există ospătării destul de bune. Au introdus mese alcătuite dintr-un fel de mîncare: 4 zloţi şi 50 de groşi. Nu-i scump. Servesc o bucată de hoit, pardon de expresie, cu o bucăţică de carne cu supă. Nu mă pot plînge. E gustos. Ce-ar fi ca totuşi să ieşim, începu să insiste încercînd să acopere cu spatele ulcica cu resturi de terci şi clăbucul murdar din lighean. N-aţi vrea să vă plimbaţi pe cîmp? N-am mai fost de trei zile la parcelă.

Dar Wanda era crudă.

— Lasă, nu te mai foi așa, că eu tot am văzut. Mai bine piaptănă-te frumos, strînge prin casă, că eu te aștept în poartă. M-da, îi îngînă ea, o să merg cu dumneata la plimbare.

Peste puțin timp se ivi Lohojski în capul gol, cu părul lustruit, pieptănat pe spate. Portița scîrțîi și o porniră pe aleea principală dintre loturi. Grădinile de pe parcele alcătuiesc în Varșovia un fel de crîmpeie de viață în mijlocul vieții adevărate de dimensiuni mari. Își au istoria și semnificația lor, romantismul și patosul propriu. În vremea ocupației constituiau singurul loc idilic în mijlocul iadului. Zîmbind aplecați peste straturile de ridichi, oamenii uitau pentru o clipă de grozăviile războiului. Dar dramele istoriei pătrunseseră pînă în sufletul acelor cîmpuri idilice. Wanda, care locuia de ani de zile pe aceeași stradă, își aminti deodată de o asemenea întîmplare.

— Era în 6 mai 1944 Avusese loc o acțiune pe strada Polna sau pe Jaworzynska — nu mai știu bine unde — care nu izbutise. Cîteva plutoane de nemți cu mitraliere se îndreptau spre parcele. Să fi fost cam pe la orele cinci sau șase după-amiază. Mă aflam pe aici, venisem să mă plimb cu niște cunoscuți care își făcuseră o grădină Nu chiar aici, ceva mai sus, în dreptul Aleii Independenței. Dar și pe acolo șuierau gloanțele. Ne-am trîntit la pămînt și am stat multă vreme așa. Au fost morți. Știi,

panie — trecu subit la alt subiect — mi-e rușine că n-am venit niciodată pînă acuma să văd lotul ăsta al dumitale. Ador visele împlinite.

Visul împlinit al lui Lohojski arăta cu totul altfel decît toate loturile vecine și nu prea o încînta pe Osiecka.

Nu vedeai pe lotul lui Lohojski poteci frumoase, acoperite cu prundiș sau fărîmituri de cărămizi, ori mărginite cu flori. Toată suprafața terenului era brăzdată de șănțulețe pline cu un lichid galben și tulbure. În cele patru colțuri ale parcelei se coceau așezați în direcții diferite și la niveluri diferite pepeni și harbuji. Unii pe un fel de spaliere prismatice și înalte, alții pe jos, pe pămînt neted, alții parcă se rostogoleau pe niște movilițe cilindrice. Grămezile de compost zăcînd în toate părțile urîțeau în mod evident parcela. În fața chioșcului, bucăți de țevi ruginite, mai încolo un șanț plin cu nămol lucitor din argilă amestecată cu apă și maldăre cafenii de turbă fărîmicioasă.

— Asta ce mai e? îl întrebă Wanda ușor dezamăgită.

— Deocamdată nu e nimic, dar o să fie. Răsadnițe de lut. Ați auzit de ele? E un lucru vechi, cunoscut de vreo cincizeci de ani. Înaltă raționalizare a muncii, prin cele mai diverse feluri de răsaduri. Scurtează timpul de încolțire și așa mai departe. Acuma încerc să construiesc un dispozitiv... care să-mi permită să produc

în serie răsadnițe de lut, în cantitatea necesară pentru trebuințele parcelanților. Dacă sînteți curioasă...

Dar Wanda nu prea era curioasă de felul ei.

— Raționalizare? spuse ea privindu-l cu ochii ei cenușii plini de rîs. Sînt sigură că dumneata ai să născocești ceva cît se poate de ingenios, dar eu nu mă pricep la asemenea lucruri. Fructele sînt frumoase.

— Fructele nu sînt ale mele. Pomii și i-a păstrat Mielczarkowa.

Apoi Lohojski îi povesti că sînt trei ani de cînd Mielczarkowa, nevasta tapițerului, îi dă lui parcela. Bărbatu-său, tapițerul, nu s-a mai lecuit de boala lui de inimă. Nici de boală, nici de patimă. Lucrează cît lucrează, apoi iar îl ia la spital. De două ori pînă acum a fost internat la sanatoriul unde-i tratează pe alcoolici. Și acum iar e la spital.

— La unu care îi zicea altădată... din ăla, cum îi spune... Pentru scleroză. Dar oamenii se cam plîng. Se pare că e un spital prost.

— Ce să-i faci. In momentul de față spitalele sînt încă diferite. Dar trebuie să ții seamă de numărul mare al oamenilor care se tratează de diferite boli. Cine nu urmează azi un tratament? Toată lumea tocește scările spitalelor, toți pînă la ultimul paznic de noapte... — aici Osiecka se poticni și se corectă adăugînd: pînă și o babă nenorocită care mai ieri, alaltăieri nu

știa carte, azi îți vorbește de radiografii, de balonare, de Roentgen. O dată am tras cu urechea la două băbătii care trăncăneau în prăvălioara de lîngă casa noastră. Vorbeau despre bazinet și ziceau că, dacă e sigur că răul vine de la rinichi, atunci în urină nu găsești albumină, ci leucocite. Oamenii nici nu-și dau seama cît de mult s-au schimbat. Cît privește spitalele — aici Wanda se întrerupse zărind printre crengile de liliac un scaun de trestie, pe care împreună cu soțul ei îl trecuseră la rebuturi, fiindcă nu făcea să mai bagi bani în el, reparîndu-l. Lohojski îi rugase atunci: „Dacă mi-ați da voie, eu l-aș lua". Iar dînsa își bătuse joc de el: „Pentru colecția dumitale de vechituri? Mă rog, ia-l." Ei și acum, ce să vezi, Lohojski a scos la lumină vechitura aceea. Picioarele scaunului erau înfășurate cu sfoară, șuvițele rupte prinse cu țintișoare, fotoliul era din nou utilizabil.

— Doamne, dar grozav ești de meșter, zise Osiecka.

— Revalorificarea deșeurilor e un principiu just, chiar foarte just. *C'est mon bon repos*, și o invită cu un gest al mîinii să se așeze.

— Iar în privința spitalului, să-ți mai spun ceva, se întoarse Wanda iar la vorbele dinainte. Acum e important cine e bolnav. Daca cumva e vorba de un muncitor fruntaș, sau de un om de știință, de un artist, de un activist,

sau, mă rog, de orice om cu merite deosebite, atunci imediat i se pune totul la dispoziţie, chiar dacă a nimerit într-un spital mai prost.

— M-da, altădată totul era în slujba celui care avea aur, spuse Lohojski, făcînd cu degetul gestul de a număra bani. Azi lucrurile sînt mai morale! strigă el scuturînd din cap cu energie. Mai morale!

— Hai să mai mergem să privim parcelele, îi propuse Osiecka. Pe aici e splendid.

Era într-adevăr splendid. În aerul cald de septembrie, fructele îşi jucau culorile în pomii bine întreţinuţi. Mulţimea florilor îţi lua ochii, legumele erau frumoase, vegetaţia bogată a micilor grădini era plină de strălucirea exuberantă a roadelor îmbelşugate. Seceta ţinea de multe săptămîni, dar parcelele erau foarte bine irigate; robinetele aşezate din loc în loc permiteau să se întreţină fără efort umezeala, mai ales că toţi stăpînii de parcele aveau furtunuri de cauciuc. Ba pînă şi Lohojski se învrednicise de un furtun, făcut din bucăţi puse cap la cap, dar care funcţiona normal. Chioşcurile evoluaseră şi ele: în marea lor majoritate deveniseră căsuţe mici de lemn, uneori cu o despărţitură pentru bucătărie, cu ferestre şi perdeluţe la ferestre, iar pe pereţi se căţărau fasole cu floare roşie, rochiţa-rîndunicii sau viţă sălbatică. Unele slujeau doar de loc de odihnă după muncă şi pentru depozitat unelte. În cele mai multe însă puteai petrece o noapte, cea de sîmbătă spre duminică, de pildă, ba unele înlocuiau „vilegiatura" familiilor de muncitori. Viaţa pulsa din plin pe parcele.

Într-una din grădini zăriră un om tînăr, părea să nu aibă nici treizeci de ani, cu un obraz mare, ars de soare şi năduşit. Se vede că tocmai îşi sfîrşise treaba, fiindcă îşi scutura pantalonii şi îşi suflecase mînecile. Privi la cei care veneau pe alee şi strigă:

— Panie Lohojski, să ştii că am să iau de la dumneata din floarea-soarelui pitică.

— M-da. Vă servesc. Cantitatea care vă trebuie, îi răspunse tot strigînd Lohojski.

— Ce fel de floarea-soarelui e asta pitică? întrebă Wanda.

— E pentru ulei. Pentru industrializare, specia pitică e cea mai potrivită.

— Industrializare? Aici pe loturi? în întrebarea Osieckăi era un ton de reproş.

— Nu! Le cultivăm numai pentru a avea sămînţă selectată. Asta se poate face şi pe loturi. E vorba de un folos mai general.

— Dumneata, un om neîncadrat, ţii neapărat să fii folositor tuturor şi în toate felurile! Cel cu care ai stat de vorbă parcă nu stă la noi în casă.

— Nu. E un miliţian. Iar mie îmi place să fiu de folos. Poftiţi vă rog pe aici. O să vă arăt o parcelă minunată.

Se apropiară de o parcelă împrejmuită cu un gard de trandafiri încă înfloriți. Într-adevăr o parcelă nespus de frumoasă. Pomii roditori, nu prea mulți la număr, rînduiți cu grijă, își încovoiau crengile sub greutatea fructelor de cea mai bună calitate. Căsuța-chioșc era acoperită cu trandafiri, cu clematită și cu viță de vie, care-și scînteia în văzduh ciorchinii negri și roșietici. Specii rare de flori de sezon se învăpăiau pe întrecute, căci fuseseră plantate cu grijă și pricepere, după culoare. Lohojski îi spuse că se aflau lîngă parcela unui celebru profesor și om de știință, doctorul Wenzyk, care locuia la cîteva case de ei. Apoi îi istorisi cîte ceva despre această parcelă. Profesorul Wenzyk, cu merite deosebite în domeniul unor cercetări și descoperiri științifice în medicină, era un om ciudat, un holtei bătrîn și un om extrem de ocupat. Parcela îi înlocuia și viața de familie și viața personală. O giugiulea de parc-ar fi fost o ființă iubită. Nu-i plăceau casele de odihnă și nici sanatoriile, și-apoi oricum tot n-avea vreme pentru un concediu, așadar lotul îi ținea loc și de asta. Fiind în mai multe rînduri laureat cu Premiul de Stat și om înstărit, investea în parcelă sume de bani importante. Fiind în același timp un om sistematic, hărăzea în fiecare zi cîte o oră muncii fizice sau odihnei pe parcelă. El îi spunea ora de dezintoxicare a organismului, la care nu renunța chiar dacă era silit să vină în zori sau noaptea

tîrziu. Oamenii îl admirau pe profesorul Wenzyk, dar nu prea îl iubeau, deși le făcea servicii tuturor, și servicii de cea mai mare importanță. Dar făcea bine într-un mod cam ciudat. În casa în care locuia, putea fi chemat de către un bolnav, la orice oră, deși — în ciuda numelui său[1] — era obez și urca greu scările. Dar atunci cînd bolnavul începea să se vaiete, îi răspundea de regulă: „Cine vrei să sufere, dacă nu omul bolnav? Și eu sufăr, fiindcă și eu sînt bolnav." Apoi își sufleca pantalonul și-i arăta bolnavului picioarele lui, într-adevăr grozav de umflate. Pacientului i se părea că medicul l-a părăsit și suferința se întețea.

Dar Lohojski vorbea frumos de doctorul Wenzyk, cum de altfel vorbea toată lumea... „Om cu ciudățenii? E dreptul lui. Dreptul lui", afirma el. Cu trei ani în urmă, pe vremea cînd Lohojski căuta cu atîta îndărătnicie o parcelă, Strojny îl dusese la doctorul Wenzyk. „Dacă nu poți să te lipsești de bucuria asta, n-ai decît să semeni și să plantezi pe parcela mea. Dar în nici un caz lîngă chioșc sau pe lîngă poteci și nici sub pomii fructiferi sau lîngă drum."

— Cu totul rațional, îi dădea dreptate Lohojski. Eu, bineînțeles, n-am avut nici o pretenție. Pe parcela profesorului nu e voie să te atingi de nimic. Are o parcelă, că nici măcar o muscă

---

[1] Wenzyk în limba polonă înseamnă șarpe mic.

nu îndrăznește să-i turbure ordinea. Ar trebui să fii un sălbatic ca să...

Wanda își aminti deodată că mai auzise cîndva de parcela asta legendară. Mai ales de la Leopoldyna și de la alde Stys. Leopoldyna nu putea să sufere parcela profesorului, deși o vrăjea cu bogăția ei.

— Are profesorul ăsta la fructe pe parcela lui, de se rup crengile sub greutatea perelor și merelor. Tare aș vrea să știu ce face el, un om singur, cu atîtea pomături. Așa se întîmplă cu cîte unul, după ce că are de toate, îi mai curge din toate părțile.

— Lumea zice că le trimite studenților, prietenilor, îl scuza Wanda cu o răbdare îngerească. Sînt sigură că nu le speculează. E un om cu mari merite, foarte învățat. Pentru munca lui i s-ar cuveni o vilă mare și frumoasă, cu o grădină cît un parc. Iar el se mulțumește să aibă, la fel ca toată lumea, o parcelă.

— Pentru munca lui? se mira Leopoldyna și tăcea din gură, dar peste o clipă o lua de la început: Dar ce face cu merele, chiar că nu mă dumiresc. Om învățat și să nu fie în stare barem să-și vîndă merele.

În schimb portarul Stys vorbea cu mare respect de parcela profesorului.

— Parcela asta face o avere. De-ar avea toți asemenea parcele, Varșovia ar fi bogată.

Se uitară, cît se uitară, mai pălăvrăgiră, pînă la urmă Wanda se pregăti de plecare.

— Aoleu, eram să uit, strigă ea deodată. Ți-am adus bani pentru boabele alea ale dumitale și uite și semințele. Doamne, ce cap am! Nici nu ți-am spus că toate „soiurile" pe care ni le-ai adus erau dulci, le-am mîncat fără zahăr.

— Ei da. A fost mult soare, foarte mult soare anul ăsta. Iar banii, lăsați, altă dată, o refuză el cu amîndouă mîinile.

— Vecine Klemens, te rog să nu faci nazuri. Suport orice, numai nu-mi place cînd cineva face nazuri, iar din harbuzul ăla cu miezul verde, să știi că i-am dat cîteva semințe unui cunoscut de-al meu. Și el e un parcelant pătimaș.

— Bine, mă rog. Dar de ce i-ați dat așa puțin? Că eu doar pentru parcelanți le păstrez. Trimit sîmburi și unora care stau în afara Varșoviei. Să-mi dați adresa prietenului dumneavoastră, ca să-i trimit toate soiurile. Sau poate mai doriți pentru încă cineva?

5

În octombrie, a treia toamnă de cînd gospodărea Lohojski pe parcela Mielczarkowei, s-a răspîndit vestea că va avea loc o expoziție de produse cultivate în Varșovia pe parcele. Lohojski se arătă grozav de preocupat de acest eveniment

și asta într-un mod cu totul propriu firii lui, adică era văzut din ce în ce mai des nu pe lotul lui, ci pe parcelele vecinilor. Între timp legase strînsă prietenie cu „omul combină" Gwodzki, „cel cu mîini de aur", care avea să-l ajute la fabricarea instrumentului de făcut răsadnițe de lut. Lohojski era atît de cufundat în aceste treburi, încît aproape nici nu luă în seamă cea de-a doua veste care „făcea ocolul" Varșoviei de scurtă vreme, tulburînd pe toți locatarii casei. Se spunea că „echipe sociale", cu cîte trei cetățeni, vor umbla din casă în casă și vor controla cum locuiesc oamenii. Toți stăteau cu sufletul la gură și așteptau să vadă cui îi vor lua o odaie și cui o să-i pună pe cineva în casă. Pesimiștii proroceau că acum sigur vor fi evacuați din Varșovia toți cei care nu sînt salariați permanenți și că, oricum, Lohojski o să fie sigur zvîrlit în stradă.

În comitetul de bloc, mulți își băteau capul din pricina lui. Ce om și Lohojski ăsta! Mai întîi, cu locuința, e o situație pe care habar n-ai cum s-o descîlcești. Omul nu-i în cîmpul muncii. Dar muncește pe parcelă și nu numai pe parcela lui. De cînd s-a văzut cu parcelă, dă o mînă de ajutor celorlalți fiindcă, nu se știe cum și ce fel, se pricepe la grădinărit. Oricum, nu-i om care să stea cu brațele încrucișate. Numai că, vezi dumneata, toate astea nu ai cum să le treci la catastif. Și colac peste pupăză mai vine și istoria cu certificatul de naștere! El susține că i-au pierdut actul

de naștere pe care și-l reconstituise la tribunal. Pînă una-alta însă, stă cu un act de identitate provizoriu. Așadar, de fapt, oficial, ca și cum n-ar avea nici un act, ca și cum nici n-ar exista.

Locuința mizeră a lui Lohojski se dovedi însă a fi aliata lui, chiar și împotriva funcționarilor de la spațiul locativ. Să-l scoată din casă n-ar fi fost mare lucru. Dar nici să lași o încăpere goală n-avea rost. Pe cine să pună în ea? Să dea o asemenea locuință unui salariat? Nu merge. Mulți locuitori ai Varșoviei suferă încă din pricina locuințelor proaste. Dar dintr-o casă proastă nu poți să te muți decît într-una mai bună, într-un bloc nou, de pildă. Cu nici un chip într-o maghernița ca a lui Lohojski. Umedă, întunecoasă și pe deasupra lîngă umblătoarea din fundul curții. Mai bine ar fi dărîmat clădirea, care nu numai că era proastă, dar constituia o adevărată rușine. Dar și cu asta mai era de așteptat. Dărîmarea a fost planificată pentru anul următor. În afară de Lohojski mai locuiește tot acolo familia unui poștaș, în două cămăruțe nu prea rele, în orice caz mai bune decît colivia lui Lohojski.

Din cu totul alte pricini își bătea capul cu problema Lohojski cel mai tînăr din comitetul de bloc, un tînerel de vreo douăzeci și cinci de ani, muncitor la „Ursus". El se mutase în casa unde locuia Lohojski abia după război. Ședea

puţin în casă şi pe Klemens Lohojski îl cunoştea doar aşa, în treacăt.

— Mă rog, cine e omul ăsta de fapt? O fi vreun element ostil, vreun duşman de clasă?

— Ce element duşmănos! îi răspundeau cei mai temperaţi. Vezi-ţi de treabă! E un om cumsecade, serviabil, tăcut, nu supără pe nimeni, ba, ori de cîte ori poate, ajută pe toată lumea... Şi cum naiba să saboteze? El nu are legături cu întreprinderi industriale. De vorbit, abia deschide gura. De întrebat, nici pe-atît... Iar hîrtiile... ce vrei, e un lucru foarte firesc după un asemenea război.

— Aş, de unde! rîdea tîmplarul Strojny. Să fi fost suspect, avea mîndreţe de hîrtii şi n-ar fi trăit în mizeria în care trăieşte. Numai un om curat la suflet umblă aşa, cu capul în nori. Eu ce să zic, îmi pun capul pentru el.

În timpul expoziţiei, cînd Klemens Lohojski, inexistent din punct de vedere oficial şi neştiutor de zarva ce o stîrnise, se întorcea în amurg de la grădinăria lui, societatea feminină care trăncănea pe bancheta din faţa gheretei portarului îl luă în răspăr, deşi cu oarecare duioşie.

— Vecine Klemens! îi strigă Stysiowa privindu-l cu aerul acela al ei nerăbdător. De ce nu ai grijă de dumneata? N-ai auzit c-or să umble din casă în casă? Ce-ai să te faci? Bine am ajuns, se ţin de capul tău şi nu te lasă să trăieşti, adăugă ea o remarcă cu un caracter mai general.

La reproşurile portăresei se asocie cu toată patima soţia poştaşului, Romcea Zachwatkowa, o femeie foarte frumoasă, gravidă şi cam ştirbă. Avea o parcelă lîngă a lui Lohojski şi lucrul acesta îi apropiase mai mult decît vecinătatea de atîţia ani în aceeaşi maghernită.

— Trebuie neapărat să te zbaţi ca să-ţi faci rost de acte şi de o legitimaţie de la locul de muncă. Ce, eşti copil? Dumneata nu ştii că acuma nu ai voie să trăieşti aşa?

Se vede că lui Lohojski îi trecea prin minte ceva foarte vesel fiindcă zîmbi, cu zîmbetul lui ştrengăresc de băieţandru, şi strigă:

— Dar matale, pani Romcea, ce fel de hîrtii ai avut cînd a trebuit să le depui pentru cartea de imobil? N-avuseşi decît o fotografie. Eu am fost de faţă, am văzut-o cu ochii mei.

— E adevărat, rîse Romcea. Mi-au pierdut toate actele în vremea ocupaţiei.

— Văd că ţi-ai pierdut şi dinţii. Cum poate o femeie tînără şi frumoasă ca dumneata să umble fără dinţi! începu s-o zgîndărească Lohojski.

— Să ştii dumneata că mi-am pierdut dinţii în lagăr.

— Mă rog! Vă cer iertare! Vedeţi, dacă eu n-am dinţi e că... eu n-am o policlinică. Pe cînd dumneata ai drăguţa ceea de policlinică prin Asigurări Sociale, aşa că, de ce nu-ţi pui dinţii?

— Ce-i drept, e drept, se învoi Stysiowa, dar Leopoldyna Kendziorek era de altă părere.

— Ce policlinică ! Parcă acolo îți fac ceva bun! bombăni ea.

— Ba pardon, asta nu-i adevărat, se împotrivi Lohojski. Pun proteze foarte bune. Un cunoscut de-al meu...

— Maică Preacurată — îl întrerupse Romcea — te lasă să aștepți opt luni, ba chiar mai mult, pînă să-ți vină rîndul la o proteză. Eu nu am nervi, nu am răbdare să aștept.

— Atunci te rog să mă ierți, fiindcă eu nu înțeleg ! Nouă ani ai avut răbdare să umbli știrbă, iar opt luni n-ai răbdare să aștepți ? Nu înțeleg !

— Nouă ani am putut să rabd, fiindcă numai la dinți nu-mi era gîndul. Dar, cînd se schimbă lucrurile, omul dorește să-l ajungă binele cît mai iute. Își și pierde răbdarea, nu mai poate să aștepte.

— Tocmai ! Așa stau lucrurile în toate privințele. Lohojski scutură energic din cap și porni spre ușa odăii lui. Pînă să ajungă, începu o nouă fierbere, căci la poartă se ivise un milițian și întrebase unde locuiește Klemens Lohojski.

— Iaca na ! A venit miliția după el, spuse Leopoldyna cu glas tare, intrînd în casă la Osiecka. Mare nătărău hodorogul ăsta, că nu se îngrijește să le aibă pe toate cu rostul lor, ca oamenii. Să nu-l mai hărțuiască.

Milițianul ciocăni în ușa odăii lui Lohojski, o clipă după intrarea acestuia în casă. Stys se repezi afară din cușcă și amîndoi, el și nevasta,

stăteau în așteptare, înciudați. Cînd veneau de la miliție cu vreo treabă pe la locatari, mai întîi se opreau la ei. O fi vreunul nou, de nu cunoaște obiceiul casei ?

Lohojski văzînd în fața lui pe cineva în uniformă nu se sperie prea tare, dar se mînie. La gîndul că tocmai acum în timpul expoziției erau în stare să tragă de el, să-l bată la cap, să-l facă să-și piardă vremea cu prostii, simți o pornire spre ceartă.

— Ce mai e iar ? se răsti el arțăgos ca răspuns la salut.

Ofițerul de miliție, un bărbat mărunt, slăbuț, tuciuriu, privi prin odaie și spuse :

— Am venit la dumneavoastră cu o rugăminte. E vorba de parcelă. Am și eu o parcelă. Nu în cartierul ăsta. Dar și aici pe la dumneavoastră are unul de la noi o parcelă. Îi spuse numele. Mi se pare că dumneavoastră îl cunoașteți.

— M-da, cum nu. E un parcelant bun, răspunse Lohojski cu totul înseninat, împingînd spre el un scaun. Vă rog să luați loc.

— Uitați despre ce e vorba. Avem mulți parcelanți și de la noi din comisariat și de la altele. Iar dumneata te bucuri de faima că ai fi introdus multe îmbunătățiri...

— Se exagerează, se exagerează mult. N-am făcut nimic singur. Toți, tot colectivul a lucrat... se scuză Lohojski scuturînd energic capul.

— Dar uite că oamenii așa spun. De altfel dumneata ne-ai fost recomandat de comitet. Într-un cuvînt, am vrea să te rugăm să ții o consfătuire cu parcelanții noștri. Să ne vorbești despre răsadnițele de lut. Parcelanții le folosesc prea puțin sau de loc. Ni s-a atras atenția, știi, se pune mare accent acum pe parcele, din punct de vedere economic...

Milițianul ieși de la Lohojski, încărcat cu semințe pentru soiuri noi de dovleci, pepeni, harbuji și floarea-soarelui.

Wanda Osiecka se sperie de-a binelea cînd află că pe Lohojski îl urmărește miliția. Lucrul o întristă nu numai pentru Lohojski, dar așa, în general. Suferise mult în viață și nu-i plăcea să se întristeze. Își aminti că-i promisese solemn lui Lohojski să vină la expoziție, dar nu se dusese, fiindcă nu avusese timp. Nici acum nu găsi vreme ca să se ducă de îndată pe la „pan Klemens". Trecu pe la el abia peste cîteva zile și de cum intră în casă începu să vorbească de dorința ei de a se duce la expoziție. Dar expoziția se închisese, așa că-l întrebă ce a fost cu milițianul. Cînd auzi de la Lohojski pentru ce-l vizitase milițianul, oftă și izbucni în rîs.

— Ei nu, asta-i o istorie grozavă! Toată casa se aștepta să te dea afară din Varșovia, să te aresteze, și cînd colo miliția vine să te invite la o consfătuire! Despre ce spuneai? A, despre răsadnițele alea ale dumitale...

— Exact. Adică, în paranteză fie spus, nu numai despre asta! Dar nu întotdeauna lucrurile astea sfîrșesc atît de bine.

— Bineînțeles că nu întotdeauna...

Și o clipă sporovăiră despre greșelile, lipsurile uneori foarte dureroase, despre expresia magică „grija pentru om", care te dezarmează deseori în împrejurările concrete ale vieții. Oftară amîndoi, iar Wanda își sfîrși spusele rîzînd ca de obicei:

— Ce să-i faci... îți spui asta e și continui să iubești.

Dar Lohojski o contrazise cu seriozitate:

— După părerea mea oameni ca dumneata s-ar cuveni să lupte. Pentru fiecare lucru care nu merge așa cum trebuie... Dacă dumneata... se întrerupse brusc și întrebă nervos: Cît e ceasul?

Cînd află cît era ceasul, sări în picioare, își căută căciula (era o zi foarte friguroasă), o trase pe urechi și mormăi:

— Vă rog să mă iertați! Am puțină treabă la administrația parcelelor. Peste o jumătate de ceas ghereta se închide.

6

Rămas singur, Lohojski își frecă mîinile, se învîrti în cerc, ieși în stradă, se opri în mijlocul drumului, sări în lături din fața unui camion, din care se porniră strigăte:

— Da' grăbit mai ești să treci pe lumea cealaltă, frățioare! și încă cîteva vorbe, pe care nu le mai desluși. Se opri la marginea cîmpului cu parcele, privi în jur, scutură energic capul și cu pași hotărîți porni drept spre ghereta administrației, în fața căreia se înghesuiau o grămadă de parcelanți.

A doua zi, toată casa vuia că Lohojski primise un premiu. Wanda Osiecka, întîlnindu-l în poarta casei, îl întrebă plăcut surprinsă:

— Nu zău, ia spune ce fel de premiu ai primit?

— Da, am primit din partea Peodeului.

— Pentru parcelă?

— Aha! mormăi Lohojski în felul lui, apoi, cu un ton obișnuit, adăugă: Nimic special. Pentru că s-au pus bazele cercului acela experimental.

— Ce-i aia „s-au pus bazele"? Dumneata ai pus bazele?

— Păi, chipurile, eu. Și pentru că a fost născocit un fel de dispozitiv...

— „A fost născocit"! Adică dumneata ai născocit?

— Păi, chipurile, eu. Nu cine știe ce. V-am mai spus. Răsadnițele alea de lut... În întreprinderile mari se fac mecanic, ba în unele părți ale lumii chiar cu sistemul benzii rulante. Dar eu am adaptat modelul meu la nevoile parcelelor. E un model simplu și ieftin. Oricine poate să și-l

procure, cu o oarecare experiență unii au ajuns să facă o sută de răsadnițe pe oră. În etapa noastră de construire a socialismului, pentru parcele ajunge, spuse Lohojski zîmbind cu zîmbetul lui ștrengăresc. Am pus la punct și altceva, un amestec ieftin. Nu-i o descoperire nouă, e tot un produs polonez. În loc de bălegar, turbă amestecată cu pămînt galben.

Stysiowa se apropie de ei. Pe fața ei puteai citi sentimente foarte amestecate.

— Dacă e pe dreptate, parcela noastră e cea mai frumoasă, dar mie nu-mi pasă de premiu. Iar că ți-a dat dumitale, bine au făcut. Numai vezi să nu cheltuiești banii pe cine știe ce prostii, îi atrase ea atenția. Ai face bine să-ți iei ceva de îmbrăcat.

Romcea Zachwatkowa, trecînd pe lîngă ei, se opri și intră și ea în vorbă:

— Vecine, repară-ți dinții, îl sfătui rîzînd cu gura ei frumoasă, dar știrbă. Dar dumitale nu ți-e gîndul la d-alde astea. La un particular dacă te duci nu-ți ajung toți banii luați ca premiu. Măcar de-ai avea și dumneata parte de policlinica aceea, dacă tot o lauzi atît.

— O să am și eu policlinică, le-o trînti Lohojski. Am căpătat o slujbă.

— Ei nu! Serios? îl întrebă curioasă Wanda Osiecka.

Așa aflară că pe Lohojski îl angajase însuși învățatul profesor, doctorul Wenzyk. Scria o

amplă lucrare medicală și avea nevoie de „o dactilografă inteligentă". Pe deasupra mai avea nevoie de cineva care să-i rezolve tot felul de treburi în oraș. Angajatul lui de pînă atunci pentru astfel de treburi se instruise cu ajutorul profesorului, ajunsese infirmier și se angajase la serviciul sanitar.

— Iată-mă și dactilografă la bătrînețe, rîse Lohojski. Rîsul lui nu mai era cel obișnuit, ci altul, rîsul larg al omului care a repurtat un succes. Să fii angajatul unui învățat celebru nu-i o înjosire, nu e umilitor. E așa-numita jumătate de normă. Prevăzută în lege. Profesorul mi-a și semnat cererea către policlinica Asigurărilor Sociale. Iar dumneata ți-ai bătut joc de mașina mea, i se adresă el rîzînd Wandei. Dar uite că mi-a fost de folos.

— Păi cum să nu rîzi de o asemenea dactilografă masculină ! Ah, grozav țin la dumneata ! — Ochii veseli exprimau o bucurie sinceră. — Știi, eu îmi spun întotdeauna că nu trebuie să-ți pese de nimic, lasă-i pe oameni să rîdă sau să amenințe. Nu trebuie să-ți pese de nimic, repeta ea, numai să-ți vezi de treaba ta, să lucrezi, să lucrezi mereu. Pînă la urmă trebuie să iasă ceva bun din munca asta.

Lohojski o conduse pe Wanda pînă la scara locuinței ei, apoi se întoarse la gheretа portarului unde năvăli peste o clipă și Jan Strojny, bucuros

de parcă el în persoană ar fi împărțit cuiva decorații sau ar fi obținut una el însuși.

— Ei, văzuși ? ! strigă el. Ce mai încoace-încolo. Văzuși că au învățat să te prețuiască ! Am știut eu că dumneata nu ești fitecine. Dumneata i-ai însuflețit pe oameni. Acum Dumnezeu știe ce mai nădăjduiesc să obțină de pe urma acestor parcele.

Discuția se încinse mai tare cînd li se alătură Gwozdek.

— Te felicit ! îi spuse el gîfîind. Cît ?

— Oho ! Mult. Pare-se cel mai mult... din toți cei cărora li s-a decernat premiu.

— Pe cinstea mea că nu-ți iau nici un ban pentru „modelul" acela pe care ți l-am meșterit. Dar trebuie udat evenimentul. Ai luat banii ? Încă nu ? Atunci te invit eu ! Vecine Jan, poftim la mine la un păhărel. Am acasă cîteceva.

Portarul Bazyli Styś se apropie tocmai, venind din fundul curții. Îi strînse mîna cu mare solemnitate lui Lohojski și rostogolindu-și ochii azurii și injectați grăi, nu fără pompă în glas :

— Ei, avuseși și dumneata noroc. Nu-i vorbă. Ți-am luat cu toții apărarea, te-am protejat. Ce să ne lăudăm degeaba. Am avut inimă pentru dumneata.

Lohojski avea foarte rar prilejul să bea o votcă, dar de astă dată fu nevoit să recunoască : *era* într-adevăr un prilej.

Plecară cu toții plini de voie bună, iar femeile rămaseră supărate ca întotdeauna cînd bărbații merg să bea. Începură să comenteze cu zgomot întîmplarea.

— Au tot cobit ba c-o să-l scoată din Varșovia, ba că n-are acte, că nu capătă de lucru. Ei, și uite. Dacă omul e cinstit, pînă la urmă se dovedește că e cinstit, făcu Romcea Zachwatkowa fericită că bărbatul ei doarme fiind de serviciu noaptea și că, deci, nu s-a dus la Gwozdek.

— Cine a cobit? se zborși Wiktoria Stysiowa. Chiar dumneata singură, pani Romcea, îl tot împungeai, ba că-i așa, ba că-i altminteri... Că n-are hîrtii.

— Ce hîrtii, care hîrtii? Ce-mi pasă mie de hîrtii! Ce, eu sînt stăpînirea? Ziceam și eu așa, mai mult în glumă. Nu-i voie să glumești?

— Sau Poldzia de pildă, îi da înainte Stysiowa neiertătoare și pusă pe harță. Puține lucruri a scornit pe seama lui Lohojski? Zicea că-i un bătrîn scrîntit, că-i un prostănac...

— Eu! Eu! zbieră Leopoldyna Kendziorek. Eu întotdeauna-s de vină pentru toate alea. De-ar fi să izbucnească cumva un rezbel, tot eu aș fi de vină. Cînd l-am ponegrit eu? Tu singură, Wiktorio, hîrcă afurisită, te oțăreai mereu la el.

— Ce te rățoiești așa? M-am oțărît ori nu m-am oțărît, dar de mîncare tot i-am dus. — Deodată în mintea Stysiowei se produse o întorsătură împotriva lui Lohojski. — Nu se știe încă ce-o să se întîmple cu premiul ăsta. Se spune că i l-au reținut. L-au pîrît că nu e parcela lui. Nu e voie să lucrezi pe a altuia. Acolo de unde dau bănetul, zice că n-au știut de treaba asta. Mie puțin îmi pasă, dar așa vorbeau oamenii pe parcele.

— O auziți, oameni buni? sări Leopoldyna care nu-și mai putea stăpîni mînia. Ține minte, Wikta, tu ești aceea care îl ponegrești, nu eu. Eu n-am zis nici un cuvințel. Nu ți-ar fi rușine, tot tu îmi faci mie observație?! Ațîțătoare ce ești!

Zvîrlind această ocară, cea mai grea pe care o găsise, Leopoldyna se retrase din curte și în locul ei se ivi nevasta lui Strojny care-și căuta bărbatul. Nu se putură lipsi de o nouă convorbire despre parcelă. Strojnowa, ca să nu vorbească de Jan al ei, afirmă că alde Stys s-ar fi cuvenit să primească un premiu sau cel puțin Zachwatek. Wiktoria și Romcea ziceau că lor puțin le pasă, dar Stys, oricum, ar fi meritat să primească el premiul. Le-ar fi prins mult mai bine oamenilor cu copii sau poate că și-a aranjat Lohojski ploile ca să i-l dea lui?

— Osiecka, aia de la radio, și bărbatu-său au o mulțime de cunoștințe, poate că-i o lucrătură de-a lor. La ce i-o fi trebuind premiul lui Lohojski? E singur, singurel și se mulțumește cu te miri ce...

Lohojski cel amenințat, respins de toți, nedreptățit parcă sau stingher trezea în inimile

astea simple o compătimire aspră, dar reală. Lohojski cel nou, cel pe neaşteptate premiat, parcă-i neliniştea şi-i irita. Acestei schimbări îi căzu victimă pînă şi Leopoldyna, care în ciuda ciondănelii cu Stysiowa, se duse a doua zi să mai schimbe o vorbă cu nevasta paznicului. Wanda Osiecka, văzînd-o pe urmă înnegurată şi mohorîtă, o întrebă de ce e în toane rele. Nu se bucură oare că Lohojski a luat un premiu? Leopoldyna atîta aşteptă.

— Mi-aţi împuiat capul cu jigăritul ăsta de Lohojski, se porni ea să ţipe. Premiu! Şi iar premiu! Mare brînză! Se vede că aşa e azi, le dă la ăia de umblă de colo-colo să taie frunză la cîini şi n-au o pereche de nădragi pe ei. Eu toată viaţa am muncit şi n-am văzut premiu şi am muncit bine! Chiar foarte bine.

— Încă nu-i timpul pierdut, zîmbi Wanda.

— Nu-i pierdut? Leopoldyna nu înţelese. Ba poate să-l şi piardă, fiindcă e sigur că n-o să-i elibereze premiul. Că adicătelea de ce să-i dea premiu? Parcela paznicului e mult mai arătoasă şi, iaca, nu i-au dat premiu. Sau parcela profesorului ăluia, a lui Wenzyk? O parcelă mai ceva decît a lui Wenzyk nu se află pe lume. Şi are la poame, măiculiţă Doamne. Da' Strojny, ce, parcă are o parcelă urîtă?

— Mai au tot timpul să capete şi ei. Şi apoi ei au mai fost evidenţiaţi. Pe cînd de data asta, vezi matale, Poldzia... a fost premiat ceva nou: un principiu nou de comportare.

Wanda nu renunţa de loc, încăpăţînîndu-se să-i explice Leopoldynei lucrurile dificile, dar la strigătul jignit al acesteia: Adicătelea ce? îşi luă seama şi adăugă:

— Păi au premiat pe unul care s-a străduit să aducă... aşa, un folos obştesc, explică ea folosindu-se de cuvintele lui Lohojski. Pentru toţi parcelanţii. Nu ştii, Poldzia, că Lohojski a înfiinţat un cerc experimental? Şi că a scornit o maşinuţă... Ai cumpărat drojdie?

— Iar îmi căutaţi pricină! Pentru un strop de drojdie!

— Din contră, Poldzia dragă, m-am bucurat cînd am văzut că o să-mi faci o prăjitură bună.

— Mai bine ar fi să nu mai veniţi de loc pe la bucătărie! Cunoscînd toanele Leopoldynei, Wanda nu intra aproape niciodată în bucătărie, dar Poldzia era amatoare de generalizări şi continuă să le zvîrle una după alta: Poldzia aşa, Poldzia pe dincolo. Nimic nu vă place Iaca am vrut să-i coc un cozonac lui moşulică. Făină mai avem, toată lumea îi duce daruri, m-am gîndit că poate-ţi vrea şi dumneavoastră să-i duceţi ceva.

— Ai ghicit, Poldzia. Doar că n-am îndrăznit să ţi-o cer...

— De ghicit am ghicit! Dar face oare de el? În maghernița aia întunecată o să-i mănînce

totul şobolanii... Iar premiu tot n-o să-i dea, repetă Leopoldyna. L-au pîrît că nu-i parcela lui şi asta nu e voie.

7

— E adevărat că ţi-au oprit premiul ? Că a fost un denunţ împotriva dumitale ? îl întrebă Wanda pe Lohojski fără să dea ascultare refuzului său de a accepta cozonacul făcut de Leopoldyna.

Leopoldyna ştie să coacă cozonac, dar repetă toate prostiile. Toate prostiile şi calomniile ! strigă el scuturîndu-se de silă. Azi după-amiază mi-au dat banii. M-da, a fost un denunţ, adăugă el peste o clipă de ezitare, cu un alt ton mai potolit. La administraţie au pufnit în rîs. De n-ar fi vorba de Mielczarkowa... care mă tot roagă să-i ţin parcela... *La femme veut...* cîtă el cu totul aproximativ, altfel aş fi cerut să mi se repartizeze pe numele meu. Acum am şi eu dreptul. Dar cozonacul ăsta... zău aşa... ce vreţi să fac cu el ?

— Nu mai mă plictisi, măi omule, în loc să tai frumos o felie şi să mă tratezi...

— A mai fost şi un alt denunţ împotriva mea, istorisi el tăind cu o nostimă lipsă de pricepere cozonacul proaspăt. Despre perioada cînd am fost în celălalt război. Dar mie nu mi-e frică de lucruri din astea ! strigă el cu înflăcărare, lovind cu mînerul cuţitului în masă. N-am nimic de-ascuns ! Şi cînd m-am prezentat să cer de lucru, sau pe unde m-am mai dus, n-am ascuns niciodată nimic. *Rien !* Dar m-au pus să le explic încă o dată şi le-am explicat, îşi sfîrşi foarte concis povestirea.

— Asta-i minunat. Nici nu ştii ce bine îmi pare că ţi-ai găsit în sfîrşit norocul.

— Eu mi-o explic în felul meu. Într-o gospodărie bună orice vechitură găseşte întrebuinţare, repetă Lohojski proverbul său preferat. Şi uite că mi-am găsit şi eu întrebuinţare. Te pomeneşti că n-oi mai fi o vechitură, şi spunînd asta obrazul îi strălucea de un zîmbet tînăr.

Osiecka zări pe masă o unealtă ciudată. O ţeavă de fier de vreo patruzeci de centimetri lungime, prevăzută cu două mînere, desfăcute într-un unghi obtuz.

— Asta e instrumentul ?

— Asta este, iar acesta pistonul. Aici se pune amestecul şi pe aici se apasă pînă iese afară răsadniţa.

— Cum se numeşte dispozitivul ăsta ? Are vreun nume ?

— Matriţă de răsadniţe numărul 3.

— De ce trei ? se miră Wanda, iar gata de rîs.

— Fiindcă primele două lăsau de dorit. Le construisem singur. Nu erau destul de exact

executate. Pe asta din urmă am făcut-o împreună cu Gwozdek. E bine executată. Dar și ea s-a învechit...

Lohojski întinse mîna după o foaie de hîrtie pe care era un desen.

— Asta o să fie mult mai bună, îi întinse el foaia. Nu trebuie s-o umpli. N-are nevoie nici de piston. Cînd se deschide se încarcă de la sine cu pămînt și împinge în afară o răsadniță. Vedeți, are o deschizătură aici, într-o parte. Parcă ar apuca cu niște gheare. Ai zice un excavator în miniatură. De mînă.

— Te pomenești că ai să ajungi un fel de instructor.

— Aș putea să fiu, răspunse Lohojski îngîndurîndu-se, dar pentru asta trebuie să faci nu știu ce cursuri. Îți trebuie și pregătire ideologică. Fără asta n-aș putea deosebi o ridiche de un pepene și la vorbele astea rîse spart. Eu nu minimalizez, știți, nu minimalizez de loc, retractă el imediat. Dar... vedeți, drumul care mi-a mai rămas de străbătut este prea scurt. — Spunînd acestea deveni deodată serios. — Altădată, cînd te gîndeai la viitor, îți apăreau în față diverse căi ale vieții. Existau diverse moduri. Pînă și pentru unul ca mine. Acum mă gîndesc doar la diversele feluri de a muri. Care va să fie dintre toate? Căci moartea e mare meșteră.

— Uite, nu pot să sufăr cînd te aud vorbind astfel. E respingător. Moartea poate să ajungă pe oricare, în orice clipă a vieții, fie că e tînăr, fie că e bătrîn. Și ce-i cu asta? Totuși ne străduim să trăim. Pînă la capăt. Așadar, te rog să nu te apuci să mori, să te odihnești frumușel, iar după aceea să-ți cureți degetele. Ce fel de dactilografă a marelui profesor ai să fii cu degetele astea?

— Adevărat, adevărat! zbieră Lohojski cu energie.

După plecarea Wandei, Lohojski acoperi fereastra cu bucăți de carton, mai puse cîteva lemne pe foc, ceva cărbuni. Se lăsase noaptea, era tîrziu și frigul toamnei pătrundea în odaie. O clipă rămase cu privirile ațintite la desenul pe care i-l arătase Wandei. Apoi întinse brațul după catalogul împodobit cu poze reprezentînd legume și fructe splendide, îl zvîrli la loc și se întinse cît era de lung pe divan. Închise ochii, obrazul îi era senin și parcă mai tînăr, dar îngîndurat. Îi treceau frînturi de gînduri prin cap: cînd vesele, cînd triste, înspăimîntate și îndrăznețe, cum se întîmplă de obicei în orele de seamă ale vieții. În cele din urmă toate s-au șters și două imagini prinseră să-i fluture cu încăpățînare prin fața ochilor. Femeia, de care scurta despărțire devenise o despărțire în veac, glasul ei cald și dulce și puțin aspru, ca ciocolata „grilată"... pe care obișnuia s-o mănînce cîndva

și-i plăcea atît de mult, ochii ei albaștri ca azurul, zîmbetul dezvelindu-i dinții albi, picioarele lungi cu talpa mică și splendid modelată. Apoi, îndată după aceea, întinsul încrețit ca de valuri, în culori pestrițe, îmbălsămat, ale grădinilor de pe parcele. Se văzu umblînd prin verdele acela strălucitor, stropit cu culori, o expoziție mare cît cuprindeai cu ochii, mulți oameni, toți arătîndu-l cu degetul, cerîndu-i cîte ceva, îmbulzindu-se în jurul lui. Iar el le răspundea ceva fără șir... apoi iar chipul femeii și iar verdele strălucitor și aceste două imagini se împletesc de parcă ar fi amîndouă de aceleași dimensiuni, două fericiri la fel de mari pe care le-a cunoscut în vremea călătoriei sale pe pămînt. Și mereu aceleași cuvinte fără noimă, rostite către mulțimea de oameni, spuse femeii, grădinilor verzi, sau lui însuși. Cuvintele se încurcă, se împletesc, pînă cînd în cele din urmă se orînduiesc într-o întrebare jalnică:

— De ce, de ce oare acel vis de tinerețe n-a dăinuit și nu poate azi să se unească dimpreună cu bucuria senină a anilor tîrzii, devenind adevărata fericire a vieții?

Spusese cu glas tare doar atît: „De ce?“ și două lacrimi mari i se rostogoliră de sub pleoapele închise, iar una din ele licări în lumina lămpii. Lohojski se dezmetici, își spuse că s-ar cuveni să se dezbrace și rosti cu un glas

înăbușit, ca al omului deprins să grăiască singur:

— Atîta amar de ani am umblat, am umblat... Și poate că de-abia acum am ajuns... fără fericire... dar am ajuns. — Și adăugă în șoaptă, puțin uimit de descoperirea ce-o făcea: — În patrie.

1954

NUNTĂ ÎN SAT

Of, cînd ți se dă, bea, mîncă,
Joacă-atunci cînd ți se cîntă,
Bate clopot, seamă ia,
Fugi, cînd sînt pe urma ta!

(Strigătură)

1

În sîmbăta dinaintea celei de a treia duminici din luna lui brumar, încă de pe la prînz au început să curgă oaspeții la nunta Zuziei Jasnocianka. Cei dintîi sosiți, Michal Boguski și Aniela Pawoniakowa, fratele și sora Malgorzatei Jasnocina vin de prin părțile cele mai îndepărtate, tocmai de pe la Wroclaw. Pawoniakowa și-a adus și copiii, pe Felek și Elzunia, ceva mai mărișori decît mireasa, care n-are mai mult de șaptesprezece ani.

— Dar unde-s Helenka și Stasiek? întreabă Malgorzata, nevăzîndu-și cumnatul și cumnata. Dar copiii tăi, Michas, ei nu vin?

— Nu vin. Nu știu cum s-a făcut, dar pe toți cîți lipsesc i-a împiedicat ceva de seamă să-și lase lucrul, iar Helenka bolește ca de obicei.

Malgorzata își întîmpină oaspeții cu mare bucurie, dar mai că-i vine să intre în pămînt de rușine: iaca n-a pregătit încă de nici unele pentru nuntă și nu-și vede capul de treburi. Zuzia și logodnicul ei, Czesiek Rucinski, dau prin mașina de tocat carnea pentru chiftele: în fața vetrei se foiește nu numai Malgorzata, dar și altă soră a ei, Paulina Szatkowska, și o cumnată, Leokadia, care s-a măritat cu băiatul cel mare al lui Boguski, cu Lukasz. Cele trei femei sînt toate trecute de cincizeci de ani, subțirele, nu prea înalte, știrbe, dar sprintene și vînjoase; iuți de mînă, fac treaba cît ai bate din palme, iar oalele cele mari și grele le smucesc de parc-ar fi ușoare ca fulgul. Malgorzata se îngrijește de piftiile din picioare de porc și de vită și în același timp așază în tăvi două fripturi mari de porc ca să le vîre apoi în cuptorul de sub plită. Leokadia rupe cîte o bucată din aluatul crescut în covată, o pune în palmă și face gogoși, iar Paulina prăjește gogoșile în grăsime și le tăvălește într-o pulbere fină de zahăr. Două mese mari de lemn, luate cu împrumut, sînt încărcate cu rotogoale de cocă; gogoșile gata prăjite și îndulcite stau grămadă într-un vas de tablă. Podeaua, pătată de grăsime, e plină de făină și de tot felul de resturi, un motănaș tărcat, cu nasul în vînt, cercetează cam ce-ar fi de mîncat sau de lipăit.

— Ce să mă fac! Dacă n-am prididit, n-am prididit! se jelește Malgorzata, cerîndu-și ier-

tare cu un zîmbet îndurerat și cu ochii scînteietori.

— De patru zile ne canonim, de patru nopți n-am închis ochii, iar treaba nu se mai sfîrșește. Nu se mai sfîrșește!

Felus Pawoniak cată cu ochii prin odaia în care s-a pitit în joacă atîția ani și spune uimit:

— Uitasem că-i așa scundă... Mie mi se păruse casa mai mare și mai luminoasă. — Apoi adăugă grăbit. — Dar e plăcut și așa, darămite după ce om deretica...

Drăguț băiat, de altminteri așa a fost de copil. Hainele pe el sînt potrivite cu grijă, părul blond îl are pieptănat bine peste cap, obrazul gînditor, senin, purtarea cuviincioasă, nu cumva să supere pe careva. Are cap bun, a dat niște examene grozave și acu umblă la universitate. Malgorzata privește uimită la familia asta elegantă. Sînt nouă ani de cînd s-a mutat Michal la Wroclaw, de altfel el e orășean de mult. Avea șaisprezece ani cînd l-a luat ca ucenic un electromontor, neam cu niște oameni de la ei din sat; și acum Michal a ajuns funcționar, conduce un magazin de obiecte electrice, la oraș. Ai lui Pawoniak s-au mutat abia acum un an la Wroclaw, ascultînd de îndemnul lui Michal, după ce-au trecut gospodăria și casa (pe care le primiseră la reformă, rămase de la un neamț colonist) pe numele Malgorzatei și al lui Szczepan Jasnota; și, ia te uită cum s-au mai schimbat într-un an

Aniela Pawoniak și copiii ei. Aniela dintotdeauna avea boiul cel mai ales din neamul lor, dar după ce s-a măritat, robotind din greu la cîmp, s-a urîțit și ea, s-a trecut. Și uite, la oraș parcă a prins o strălucire, a ajuns o cucoană serioasă, ba chiar frumoasă, cu toate că n-o iartă vîrsta. Felek e student, iar Elzunia vînzătoare la un magazin. Numai că Elzunia tot strîmbă din nas și privește în jur de parcă pentru întîia oară ar pune piciorul într-o asemenea casă.

— Unde o să dansăm? se miră ea. Aici n-ai loc nici să te miști. Și podeaua e plină de găuri... Mai că se rupe sub noi...

— Lasă, nu te necăji, Elzunia, o roagă Malgorzata. Găurile le astupăm noi pînă mîine, la noapte reparăm podeaua. Și apoi aici o să se mănînce numai. De dansat o să dansați la mama mirelui. La domnul Czesiek.

— La Czesiek?! Păi, cum, înfierbîntată și cu rochița subțire să mă duc tocmai pînă la Czesiek?

— Nu-i departe, Elzunka! Ai uitat unde locuiesc alde Rucinski? — Malgorzata își privește nepoata cu mîhnire. Din tot neamul lor este singura grăsană, cu ochii bulbucați, maronii ca niște castane lucioase proaspăt cojite, cu părul încrețit de permanent, ca lîna unei mielușele negre. Ce domnișoară la modă! Bluzișoara, fusta, cordonul de lac, ciorapii de nylon, toate cu vino-ncoace, de, ca dintr-un oraș mare. Și ce, dacă

e vînzătoare într-un magazin, înseamnă să strîmbe din nas? S-a schimbat și Felek, totuși a rămas de al nostru, drăguț, zîmbitor, nu s-a stricat la oraș. Nici Aniela: cum deschide gura, o vezi că pe toate le înțelege, le iartă, ba și harababura asta din casă o înțelege.

În ciuda harababurii, Pola Szatkowska și Lodzia Boguska, fără să întrerupă făcutul gogoșilor și fără s-o tulbure pe Malgorzata, au pregătit ceaiul și-i ospătează pe musafiri cu sîngerei, gogoși proaspete și cozonac. Musafirii sorb din ceaiul slab, galben ca paiul și laudă sîngereii — că așa cîrnați nu găsești la oraș, de-ai da oricît! — și istorisesc pățaniile de pe drum. Da, cum nu, au călătorit bine, n-a fost îmbulzeală, numai legătura cu satul Pawlowice e proastă. Trebuie să mergi cu trenul pînă la Varșovia și de acolo să vii îndărăt cu autobusul pînă la stația Olszowka. Cînd au venit de la Olszowka încoace, împreună cu Szczepan, au cam înghețat de frig, că bătea vîntul, ba i-a udat și ploaia. Tot așa o ține vremea la Pawlowice? Că la ei la Wroclaw toată luna octombrie a fost cald ca vara, soare, o vreme minunată.

Szczepan Jasnota i-a adus pe oaspeți cu căruța lui cu roți pneumatice, la care și-a înhămat murgul. Acum stă în prag, fiindcă mai trebuie să vadă de cal, să zvîrle o țoală pe el, să-i pună de mîncare, iar peste două ceasuri iar trebuie să meargă la autobus. Dar nu se îndură să se despartă de musafiri; mai stă, ascultă ce spun de vreme, le dă asigurări că și la Pawlowice a fost frumos pînă ieri, abia azi s-a stricat vremea.

Fata cea mică a lui Jasnota, o codană de vreo doisprezece ani pe care o cheamă Jadwisia, „se jură", cu un glas ascuțit, că drept a grăit tăicuțu, fiindcă pînă ieri a fost cald și frumos. Musafirii încuviințează din cap, dar nu prea dau crezare: „Pe la voi e mai frig", spun ei. Szczepan declară că, dacă-i așa, ceaiul nu ajunge, trebuie să bea altceva ca să se încălzească. S-o găsi în casă o litrișoară peste ce-i pregătit pentru toată lumea.

— Mamă — îi spune sfios nevesti-si — dă-ne o vișinată. — Și beau cu toții un păhărel din băuturica preferată, din vișinată.

Szczepan Jasnota e cu patru ani mai mic decît nevastă-sa, dar pare mai bătrîn decît Malgorzata, care pînă în ziua de azi a rămas mlădioasă ca o fată, ba și crețurile din jurul gurii și al ochilor strălucitori și cenușii îi dau mai mult un aer îngrijorat decît bătrînicios. Szczepan e înalt și ciolănos, cu obrazul supt, pămîntiu, acoperit de țepi, în gură are mai mult gingie goală decît dinți, iar bărbia colțuroasă, repezită înainte, îi dă aerul unui om energic. În ochii lui negri, nu prea mari, citești însă supunere și o ușoară spaimă, și stă cu gura căscată ca de-o uimire nătîngă, atunci cînd pe buzele-i groase nu zăbovește un zîmbet fericit, copilăresc. Malgorzata știe că atît zîmbetul cît și privirea ochilor îl pecetluiesc pe

adevăratul Szczepan, pe cel care n-a fost în stare să le facă alor săi o casă.

Mulțumită lui Pawoniak nu mai stau claie peste grămadă în casă cu chirie, și în loc de patru hectare de pămînt au zece hectare cu grădină și acareturi. Avere care însă le dă de furcă fiindcă au de lucru pînă peste cap, iar Szczepan e cam șubred ; în primăvară a tot scuipat sînge iar acum s-a întors acasă după ce a stat vreo trei luni în sanatoriu. Ce-i drept, el zice că s-a vindecat, bea tutun, trage cîte o dușcă și de patru nopți n-a închis nici el ochii ; numai cu tăierea porcului au avut de lucru două zile întregi. Acum, înainte de a pleca la autobus să o aducă pe maică-sa, în vîrstă de optzeci și șase de ani, se simte dator s-o laude pe mireasă.

— Frumoasă fată am, așa-i ? întreabă el înduioșat. Seamănă cu maică-sa !

— Seamănă, încuviințează musafirii, dar își spun că e departe Zuzia de Malgorzata, așa cum au cunoscut-o ei în tinerețe. N-are nici ochii aceia strălucitori și umezi ca frunza înrourată, nici zîmbetul acela care-ți merge la inimă. Zuzia nu e prea înaltă, are trăsături regulate, mișcări elastice și hotărîte. Buza de jos și bărbia, ca și la taică-său, sînt puțin ieșite în afară, ochii îi are mari, frumoși, albaștri, dar privirea cam seacă, fără strălucire. Sprîncenele le are negre, minunat arcuite, obrajii palizi, dar cărnoși și netezi. Zuzia parcă s-ar fi copt prea iute, e prea sigură de sine, prea dezghețată pentru vîrsta ei. Zuzia place băieților. Czesiek Rucinski este al doilea logodnic al ei. E un băiat cu statură frumoasă, zvelt, mlădios, cu obrazul prelung, brun, dar proaspăt, cu ochi căprui, cu părul castaniu pieptănat așa cum e moda acum la tineri cu un moț pe frunte, care atunci cînd se apleacă se desface în șuvițe lungi ce aproape că s-ar putea împleti în cozi. Lui Czesiek nu-i dai cei douăzeci și patru de ani pe care îi are, în vreme ce Zuzia, dimpotrivă, pare mai mare decît șaptesprezece. Cei doi miri sînt neobișnuit de tăcuți. „Da, o pereche frumoasă, își spun musafirii, dar ce să vorbești cu ei !“ Sînt cu gîndul numai la nunta lor care, orice ai zice, e o întîmplare însemnată în viață, sau poate numai la treabă. De altfel tocmai au isprăvit cu carnea, au predat castronul plin mătușilor și, luîndu-i pe Elzunia și Felek, pleacă în sat. Mai trebuie să treacă pe la vecini, să împrumute tot soiul de vase pentru a doua zi.

Acum și-au dat și bătrînii drumul la gură. Paulina și Leokadia, tot învîrtindu-se prin fața cuptorului, întreabă de Wroclaw.

Numai ele două dintre toți ai casei și-au petrecut toată viața la Pawlowice, fiindcă și Jasnota și nevastă-sa au stat în tinerețe la oraș, chiar în Capitală, la Varșovia, unde se duceau și ele din cînd în cînd, pentru puțină vreme. Pola Szatkowska e măritată cu un șelar, la bruma de

pămînt de acasă s-a mai adăugat ce a primit la reforma agrară ; în acești ultimi zece ani de putere populară și-au deschis un atelier, le-au dat educație aleasă copiilor, i-au trimis pe toți la oraș, în afară de cea mică, aceea vrea să rămîie la țară. Malgorzata și Aniela se vede de la o poștă că sînt surori. Pola arată altfel. N-are fruntea dreaptă, ci rotundă. Odinioară și obrajii îi avea rotunzi, iar gîtul tot așa lung, dar plin și alb. Acum e uscată ca o scîndură, totuși în scîndura asta arde o inimă plină de dor la fel ca odinioară. Cînd era fată tînără, o pictase la curtea boierului din Pawlowice un pictor, care-i spusese că seamănă cu o madonă din Evul Mediu. Pola visase atunci la o soartă strălucită, așa cum o întrezărea în numele de „Madona din Evul Mediu", deși nu știa ce înseamnau aceste cuvinte. Mai tîrziu îi ieșise în cale șelarul Szatkowski, și atunci înțelese că șelarul avea și el o inimă plină de dor, numai că nu la soarta lui proprie se gîndea el, ci la viața satului, a țării, ba chiar a întregii lumi. Cînd după chinurile celui de al doilea război mondial se iviseră în sat oameni care vesteau o altă viață, mai bună, Szatkowski li se alătură imediat. Acum erau amîndoi, și el și nevastă-sa, de mulți ani membri de partid. Un timp se simțiseră ca nou-născuți, dar în ultima vreme se mohorîseră, nu știu cum, parcă s-ar fi stins sau s-ar fi prăbușit ceva în adîncul ființei lor, de nu știau nici ei ce au, numai

inima le era tot plină de dor după o altă viață, mai bună. De aceea Pola soarbe cu nesaț cuvintele Anielei, cine știe, poate că acolo, departe, lucrurile nu arată atît de jalnice ca la ei, la Pawlowice. Leokadia Boguska are nasul coroiat ca un cioc de vultur, buzele cărnoase, dar obrajii veștezi și brăzdați ; mai păstrează urmele frumuseții de altădată, neobișnuită și oarecum severă. Leokadia se trage dintr-un neam de oameni înstăriți, dar, cum erau mulți copii în casă, i-a căzut la împărțire pămînt puțin. Cu Lukasz s-a măritat din dragoste, părinții ei nu l-au vrut, căci ai lui Boguski erau săraci lipiți — două pogoane la șase inși ! Lukasz însă s-a dovedit o adevărată comoară. De copil învățase zidăria și cu zidăria asta nu numai că clădise pe pămîntul nevesti-si, dar mai cumpărase și ceva pămînt și plantase o livadă. Pînă în ziua de azi cîștigă bani buni ca zidar, acum lucrează mai mult la oraș, fiindcă la țară se construiește puțin, oamenii spun că nu face să construiești. Lodzia și Lukasz se numără astăzi printre gospodarii cu dare de mînă.

Văzîndu-le hărnicia — o mătușă bătrînă și fără copii, care locuia la ei în casă, Dobrzynska, și-a trecut gospodăria pe numele Lodziei. A luat-o îndată în stăpînire fiul cel mare, Jacek, însurat și cu copil. Leokadia nu și-a pus niciodată prea mult la inimă vrăjmășiile vieții. Nu cere vieții s-o cruțe și nici nu se mînie c-a nedreptățit-o, nu

invidiază pe nimeni și nici nu se socotește deasupra celorlalți ; pur și simplu trăiește, ba trăiește chiar cu un fel de înverșunare. Ascultă cele ce istorisesc despre Wroclaw, fiindcă, mă rog, e și ea curioasă să afle cum trăiesc oamenii prin alte părți.

Aniela Pawoniakowa și-a încrucișat brațele pe piept, așa cum are obiceiul, și-a lăsat puțin pe o parte capul încununat de păr întunecat și istorisește rar, cu glas scăzut, despre viața ce-o duc la Wroclaw.

Malgorzata ascultă cu răsuflarea tăiată. Se tot întrebase dacă ai lui Pawoniak o duc bine, dacă nu le pare rău că și-au lăsat gospodăria. Dar cum să n-o ducă bine ! Un băiat ca Stach Pawoniak n-avea ce căuta la țară. Era și dulgher și strungar iscusit, iar pe deasupra și om descurcăreț. Cu toate că n-au avut pămînt înainte de reformă, pe un petic luat în arendă de la Lukasz și-au ridicat o căsuță pentru locuință și atelier ca un giuvaer. Nu-i de mirare că Stach este prețuit. Cu ajutorul lui Michal, a fost angajat la Wroclaw la o importantă fabrică de vagoane, acum a sfîrșit niște cursuri și i se deschide în față un viitor încă și mai bun.

— Așadar o duceți bine la Wroclaw? mai întreabă o dată Malgorzata, vrînd parcă să se asigure.

— Cum să n-o ducă bine ? Că doar viața de acolo nu poți s-o asemuiești cu cea de aici, draga mea. Acolo e oraș !

— Și ce oraș ! răspunde Michal în locul surorii lui.

— Se zice c-ar fi pe jumătate dărîmat, se amestecă în vorbă Leokadia în timp ce tăvălește chiftelele prin făină.

— De dărîmat e dărîmat. Dar din cît a rămas în picioare tot vezi că-i un oraș mare, de toată frumusețea, și cîteva clipe Michal și Aniela, care mai de care, laudă Wroclawul.

Michal Boguski e un bărbat de statură mijlocie, vioi, cu o față deschisă, atrăgătoare (din care te privesc niște ochi cenușii, luminoși) și cu un moț de păr blond deschis presărat cu fire de argint, retezat scurt deasupra frunții ; în genere un exemplar uman reușit și este socotit și om deștept. Malgorzata ține la el mai mult decît la oricare dintre frați, iar cu nevasta lui, cu Helenka, s-au avut de mici ca surorile.

— Ar fi ele bune toate, doar un lucru nu-i bun, că prea stați departe, se plînge Malgorzata. Cînd o să ajung s-o văd pe Helenka ? Spune-mi, Michal, ce are de boleşte ? Tot așa frumoasă e ca pe vremuri ?

— O doare inima. Nu știu dacă mai e tot așa de frumoasă, dar știu că eu tot o mai iubesc. Aș purta-o pe brațe ! Deși eu mi-s un cavaler pe cinste ! spune Michal rîzînd și se învîr-

tește roată în jur ba chiar izbește vesel cu piciorul în podea. Dar și pe tine, Malgosia dragă, se cunoaște că au trecut anii. Ai ajuns ca un pesmet!

— Ba eu nu-mi simt anii. Nu-i simt și gata! răspunde Malgorzata radiind de bucurie că Michal se ține de șotii ca odinioară. Dacă mă întreabă cineva, spun că am șaisprezece ani și nici un an în plus. Nici unul!

— Pentru mine, Malgosia arată ca atunci cînd ne-am luat, se supără Szczepan. Obrazul e același, ochii aceiași, eu așa o văd, la fel cum a fost.

Deodată Jadwisia năvălește în odaie strigînd cu glăsciorul ei ascuțit:

— Tătuță! Hai s-o aducem pe bunica.

— Vine și mamaia... la nuntă, le explică Szczepan. Ce-i tot dăm noi zor cu bătrînețea! Maică-mea are optzeci și șase de ani și s-a pornit la drum mai departe decît de la Varșovia, tocmai de la Minsk.

— Hai, Szczepan, du-te, întîrzii la autobus, îl îndeamnă Malgorzata. Mama lui Szczepan n-a mai fost niciodată la noi, le explică ea oaspeților.

— Stai, Szczepan, își oprește Michal Boguski cumnatul. Și eu tot pentru prima oară vă văd la casa voastră, în gospodăria voastră nouă. Hai să ciocnim un păhărel pe pragul cel nou. Vă temeați de colhoz și cînd colo acuși-acuși vă închiaburiți în statul ăsta al nostru popular.

— Nu-i adevărat! se mînie Malgorzata. Ale noastre patru le-am și trecut pe numele Zuziei, iar pe cele șase hectare care mi-au rămas, atît știu, că mă spetesc tot ca pe vremuri din zori și pînă-n noapte, ba trebuie să muncesc mai mult chiar, ca să o scot la capăt. Dacă dăm totul pînă la un bob, la colectări... Deodată Malgorzata își aduce aminte: Maică Precista! Trebuie să jumulim găinile! Du-te odată, Szczepan! Vezi de ia și-o velință s-o învelești pe bătrînă!

După ce și-a pornit la drum bărbatul, se întoarce în casă ținînd în mînă doi cocoși și două găini îndopate, cu gîtlejurile însîngerate, atîrnînd spre pămînt. Se așază pe scaun, Leokadia îi pune la îndemînă lighianul cu apă iar Pola coșul pentru fulgi. Jadwisia tot intră și iese pe ușă, tot așteaptă pe cîte cineva, nu-i ajung oaspeții și-i nerăbdătoare să se facă nunta mai repede.

— Nu te mai învîrti atît, o ceartă Malgorzata. Îmi zboară fulgii! Mai bine te-ai duce s-o cauți pe Zuzia. Unde or fi pierit tinerii?

Dar iat-o pe Zuzia că vine nechemată, cu coșul încărcat de farfurii de sticlă pentru prăjituri.

— S-a făcut frig afară, spuse. Mîine n-o să fie senin.

Toți ridică privirile către fereastra care dă spre apus, se uită la norul umflat, vînăt-cenușiu, de sub care țîșnește strălucitor soarele. Norii par mai întunecați în lumina intensă a soarelui.

În casă e linişte. Trei femei robotesc pentru nuntă, îşi văd tăcute de treabă. Se aude doar zornetul cercurilor de plită, clocotitul mîncării, foşnetul penelor smulse. Zuzia s-a apucat să împodobească ferestrele. Geamurile le-a spălat încă de dimineaţă, iar acuma înveleşte ghivecele cu flori în foiţă albă creponată, pe care o întinde cu unghia pe margine, ca să se înfoaie elegant. Aniela Pawoniakowa îi ajută nepoate-si ; dintotdeauna s-a priceput ea la lucru frumos şi delicat. Din foiţă roz taie nişte fîşioare subţiri cu care leagă la mijloc ghivecele îmbrăcate în alb. Foiţa foşneşte, iar Michal Boguski priveşte şi se ţine de pozne. Deodată răsună uruit de căruţă, atît de aproape de parc-ar pătrunde în casă.

— Să fie Szczepan ? se miră Malgorzata. Dar din curte se aud ţipetele ascuţite ale Jadwisiei şi peste o clipă copila strigă în casă :

— Au sosit nenea Grzegorz şi mătuşa Jagusia.

Păşeşte în odaie Grzegorz Boguski, fratele mai mic al Malgorzatei, un bărbat înalt, voinic, cu o figură posacă şi cu un zîmbet acru ; cînd îşi scoate şapca, părul îi luceşte alb, poate fiindcă e cărunt sau poate că e spălăcit. El intră primul, după el nevastă-sa — se vede dintr-o ochire că este mai bătrînă decît el — şi ea înaltă, cu faţa pătată, cu nasul lung, bărbia ţuguiată, dar de sub basma îi scapă o şuviţă de păr negru şi faţa-i rîde de bucurie.

— Bună ziua şi bine v-am găsit, spune Grzegorz. Am venit şi noi. I-am zis muierii că ne-am îmbrăcat prea subţire. La noapte dă gerul. Am îngheţat bocnă ! Să faci douăzeci de kilometri pe frigul ăsta ! Michal ! Ce mai faci, nu te-am văzut de-un car de ani.

— Ai albit şi tu, frăţioare ! rîde Michal şi-l bate de bun-venit pe Grzegorz pe umăr înainte de a se săruta.

— El totdeauna a avut părul aşa de albicios, de cînd era copil, nu ţii minte ? îl apără Malgorzata pe Grzegorz. O fi încărunţit un pic, dar la el tot nu se cunoaşte. Nu se cunoaşte şi pace !

— Cum să nu albesc ? Mi-am luat o nevastă bătrînă şi trebuie să mă dau după ea, le-o trînteşte Grzegorz şi o spune ca să le facă în ciudă, căci n-a uitat cît l-au cicălit odinioară că nu s-a însurat cu o fată tînără.

— Dar vezi că Jagusia nu-i albă ! Nu-i albă şi gata ! Arată mai tînără decît tine ! îi ia Malgorzata, la rîndul ei, apărarea cumnatei. Şi se ruşinează, fiindcă şi ea s-a împotrivit însurătorii lui Grzegorz şi după aceea s-a măritat şi dînsa cu unul mai tînăr. Dar vezi că pe vremea aceea ea era încă o fată atrăgătoare, deşi nu în prima tinereţe, iar Szczepan nu mai era nici el un tinerel. De Grzegorz însă lumea spunea pe atunci că şi-a luat o femeie bătrînă, nu prea arătoasă şi pe deasupra şi cu copii. Femeia nu era de prin partea locului şi n-o cunoştea nimeni la ei în sat. Mai

tîrziu se dovedi că Jagusia era strîngătoare, harnică și plăcută în purtări ; copiii din prima căsnicie i-a dat la carte, și-a plătit toate datoriile și a rămas singură, numai cu Grzegorz la gospodăria lor, care mergea ca un ceasornic. Grzegorz fusese dintotdeauna cam neajutorat și tocmai de o asemenea nevastă avea nevoie, care să-l dădăcească și să-l țină din scurt.

Agniezka nici nu se plînge, nici nu arată că ar fi înghețat pe drum. Pe toți îi îmbrățișează de bun-venit, sărută pe toată lumea, fiecăruia îi spune o vorbă bună, ba chiar și motanului îi zîmbește : „Frumos cotoi". Apoi scoate dintr-o legăturică un cocoș tăiat și-l aruncă peste celelalte păsări tăiate de Malgorzata. Și nu numai că-l aruncă peste celelalte, dar uite că a și găsit un scăunel și s-a așezat să ajute la jumulit.

Din nou se aude ropot de copite și uruit de roți sub fereastră. De astă dată e Szczepan ! Toți sar în picioare s-o întîmpine pe bunică, dar Szczepan s-a întors singur și necăjit. Numai puțin a întîrziat la autobus și n-a mai găsit pe nimeni în stație. Ori n-au venit nici cu autobusul ăsta, ori poate că nu l-au mai așteptat și au luat-o pe jos ? Dar pe unde or fi luat-o ? Pe drum nu întîlnise pe nimeni ! Ai casei sînt îngrijorați de bunică, de bătrînică, cu toate că nu le vine a crede c-a pornit-o singură la drum, doar îi poftiseră pe toți din neamul lui Szczepan. Ca să-și alunge neliniștea istorisesc tot felul de întîmplări despre oameni

bătrîni călătoriți, care toate se termină în chip fericit. Grzegorz Boguski ciocnește cu Szczepan ca să se dezmorțească :

— Szczepan, unde dormim la noapte ? îl cicălește el. Și calul unde-l duc ? Poate să plouă ori să se lase ger. Doar n-o să-l las pe-o vreme ca asta în ogradă.

Szczepan îl privește blînd și își arată, într-un zîmbet fericit, copilăresc, resturile de dinți gălbejiți.

— Nu te teme, Grzesin. Ai să ai și unde dormi și unde să-ți lași calul, îl liniștește pe cumnatul cusurgiu, deși nu știe nici el încă unde o să-i adăpostească.

În vremea asta Malgorzata îi povestește cu glas șoptit și cam plîngător nevestei lui Grzegorz cîtă treabă mai au de făcut și cît s-au zbătut cu nunta. Mirele a cumpărat numai rachiul și berea, dar, parcă pentru altele, puține miișoare s-au dus ? Și purcelul cel mai gras, care le-a rămas după ce au dat porcii la stat ! Dar carne de vită și picioare de peste șase sute de zloți, bașca alergătura pe la măcelari, vremea pierdută ! Dar făina pentru copt ? Dar zahărul și celelalte dresuri ? Dar tacîmurile luate cu chirie din tîrg, unde mai pui rochia, vălul de mireasă și pantofii ? Dar chiar cununia ? Duminică, după slujbă, cununia costă cel mai scump. Elzunia Pawoniak, însoțită de cîțiva tineri, in-

tră în odaie și, auzind vorbele despre rochia de mireasă, spune:

— Cine-și mai face azi rochie albă la nuntă? Eu o să mă mărit în taior.

Lui Szczepan nu-i sînt pe plac vorbele Malgorzatei.

— Mamă, ma-mă, lasă. Dacă-i nuntă, nuntă să fie! Poate că e ultima nuntă de felul ăsta la țară. Acum tinerii trec pe la primărie și pace bună. Lasă să aibă Zuzia noastră o nuntă de s-o țină lumea minte.

— Cheltuiala! Cheltuiala! ridică Grzegorz din umeri. Pe vremea mea nuntașii plăteau nunta. La urmă, la strînsul darului, o să vă scoateți cheltuiala.

— Nu facem nuntă cu dar. Nu vor tinerii. Ei spun că datinele astea le mai afli azi doar la radio, sau la piesele ce se joacă pe la căminele culturale, rîde Malgorzata, iar privirile ei strălucitoare își cer parcă iertare că a adus vorba de cheltuială.

— Dar cum stați voi cu nunta? se arătă Michal Boguski curios să afle. Cununia civilă ați făcut-o?

— Ba tocmai că n-am făcut-o, răspunde Malgorzata destul de emoționată după o clipă de tăcere. Nu vor s-o cunune pe Zuzia, fiindcă e minoră.

— Cum așa? Eu știu că se cunună și minorii, se miră Michal.

— Mda — grăiește Szczepan cu glas nesigur și cam rușinat — dar numai atunci cînd e nevoie neapărat. Iar la noi, nu e cazul. Zuzia noastră și-a păstrat cinstea... Mare brînză, peste cinci luni, cînd Zuzia o să împlinească optsprezece ani, o să se cunune civil, sfîrșește Szczepan explicațiile.

Michal răspunde că așa e, numai să nu uite cînd o veni vremea, fiindcă pe lumea asta se pot întîmpla multe. Iar Aniela Pawońiakowa, femeie chibzuită, le atrage luarea-aminte:

— Nu zic c-ar putea să se întîmple și la voi tot așa, dar la Wroclaw s-a întîmplat de s-au cununat tinerii la biserică, fata a făcut un copil, iar bărbatul s-a răzgîndit și s-a cununat civil cu alta. Acu, copilul ăleia de s-a cununat la biserică e copil nelegitim. Fiindcă legea spune că numai cununia civilă are putere.

— Așa zice și bărbatul Paulei, spune Malgorzata speriată. Dar vezi că el a făcut jurămînt la partid și trebuie să vorbească așa.

— Ce-are a face asta cu partidul, sare Paulina. Janek spune și el ce știe toată lumea.

— Lasă, nu ne mai băgați în sperieți, rostește Szczepan arar cuvintele și cade pe gînduri, privind nătîng în gol. Zuzia nu se duce după un străin. Or să se lămurească ele toate la vremea lor. Ia te uită, mama mirelui vine în goană la noi!

adaugă el ceva mai înviorat, aruncîndu-şi ochii pe fereastră.

În lumina tulbure a zilei care dă în asfinţit se vede o femeie înaltă, voinică, cum se apropie de ogradă. Umblă cu baston, dar păşeşte foarte repede, ca şi cum în loc să se sprijine în baston ar vrea să-i facă vînt — şi sare parc-ar veni călare pe un cal în galop.

— Asta-i Rucinska ? se miră Michał Boguski. Dar ce-a păţit de ţopăie aşa ? Mai, mai să n-o recunosc.

— E beteagă, explică Małgorzata. Încă în vremea războiului s-a îmbolnăvit, pe cînd te-au băgat nemţii în lagăr, Michał. Pe urmă i-au făcut operaţie, dar degeaba, nu i-a mai ajutat. Dar ea cu piciorul ăsta bolnav saltă de n-o întrece unul sănătos. Zău aşa !

Bătrîna Rucinska năvăleşte în casă cu bastonul şi cu piciorul înfăşurat în cîrpe. Şi într-o clipă glasul ei gros şi răguşit umple toată casa.

— Bună seara la toată lumea, ţipă ea. Oare îi cunosc pe toţi, ori nu-i cunosc, îi salută zgomotos pe musafiri. Dumneata trebuie să fii Grzegorz Boguski, iar dumneata Michał. Ehei, panie, pe dumneata nu te mai văzui de să tot fie şaisprezece ani ! Dar eu ţin minte omul, că şi dacă se schimbă eu tot îl cunosc. Şi dumneaei ? E nevasta lui Grzegorz ? Cei care stau pe lîngă Blon ? V-am văzut mai acu un ceas cînd aţi venit. Şi dumneata te-ai şi apucat să cureţi găinile. Vino să te pup, îmi placi ! Aoleu, dar ce-mi văd ochii. Abia acu aţi pus picioarele la fiert ? Abia se face friptura ? Prăjiţi gogoşi ? Şi băncile ? N-aţi bătut încă băncile în cuie ? Nici podeaua n-aţi frecat-o ! Cînd o să le terminaţi pe toate ? Cînd făceam o nuntă la mine acasă, la ora patru după-amiază toate trebuiau să fie gata, curăţenia, mai rămînea doar de pus masa şi de aşteptat oaspeţii. Am însurat patru feciori, am măritat o fată, sînt învăţată cu treaba pentru nuntă, m-am deprins. Aoleu, oameni buni, ce-am vrut să spun ? Aha, mi-am amintit. Vrusei să vă spun c-am văruit, am dichisit prin casă, băncile le-am bătut în cuie de jur împrejur ; am pregătit şi locul pentru lăutari. Aşa sînt eu învăţată ! Ei, ş-acum vă las cu bine ! Am luat şi prafuri de dureri de cap de la spiţer, că după băuturică musafirilor le place să ia cîte un hap. Am frecat podelele, le-am uns cu ceară ca să alunece bine la danţ. Daţi-i zor, pentru numele lui Dumnezeu, daţi-i zor cu treaba, că mîine dimineaţă, cînd o să înceapă să curgă oaspeţii, să vedeţi ce bairam o să fie.

După ce-i ameţeşte pe toţi, fără să-i lase să deschidă gura, mama Rucinska o zbugheşte din odaie, dar, fiindcă s-a înserat, nimeni n-a izbutit s-o vadă — cu toate că toţi s-au întors spre fereastră — cum sare sprintenă peste haturi, îndreptîndu-se spre locuinţa ei.

— Aprigă muiere, rîde Michal Boguski.

— Parcă-i o meliță, mormăie Grzegorz întunecat.

Malgorzata privește pe furiș în jur, din fericire mirii iar s-au mistuit pe undeva.

— E tare gureșă, spune ea totuși cu glas scăzut. Atîta e de guralivă, mereu are cîte ceva de povestit! Cînd au venit în comună de la radio, au luat-o și pe ea să grăiască la radio. Să fi auzit-o cum a mai vorbit!

— Aprindeți lumina că s-a întunecat de tot, le amintește Szczepan. Eu zic să mai mă duc o dată la autobus. Mai vine unul pe la șapte.

Paulina și Leokadia au și turnat gaz în două lămpi nr. 8, le-au aprins și le-au atîrnat în cui una deasupra plitei, alta lîngă fereastră.

— Ce mai lumină, bombăne Elzunia Pawoniak. Și la alde Rucinski tot pe întuneric o să jucăm?

— Dați pămîntul la comun și cît te-ai freca la ochi vă pune electrică, îi ia Grzegorz Boguski peste picior.

— Ba nu-i așa! se mînie Malgorzata. La noi nici măcar președintele gospodăriei de stat de la eleșteiele cu pește n-are lumină electrică. I-au pus numai telefon.

— Ce mai sat, se bosumflă Elzunia. Nici tu radio, nici tu lumină electrică.

În clipa asta Jadwisia, care tot sta și se uita în toate părțile, vine fuga din curte strigînd că s-a oprit în drum o căruță. N-a tras în fața casei, dar coboară oameni din ea, se vede că-s oaspeți. Toți foiesc în izbă, dar pînă să apuce să iasă careva să se uite, iată că se ivesc în prag neamurile lui Szczepan Jasnota, pe care le tot așteptau să vină. Mama Iasnocina, foarte înaintată în vîrstă, și fiica ei Katerina Gondkowa intră în casă spunînd: „Fie lăudat Domnul Isus Cristos", în vreme ce Jozef Jasnota, fratele lui Jasnota, care lucrează la miliție, la oraș, fiul și nora lui — care vin mai pe urmă — dau bineţe după moda cea nouă „Bună seara, am sosit și noi". Kubus Gondek în vîrstă de doisprezece ani și sugarul pe care Katerina Gondkowa îl ținea la piept, înfășurat într-o basma, n-au deschis gura. Cele două bătrîne se deosebesc la port de toată lumea din izbă. Bunicuța poartă o fotă țesută în casă — după o lucrătură străveche în vărgi mărunte negre-roșii-verzii — și o fișie de același fel care-i înfășoară gîtul căzîndu-i apoi peste umeri. Cînd își scoate broboada, Gondkowa apare cu o fotă de același fel și cu o polcă cum e azurul, împodobită cu panglici.

Ai casei răcnesc cu toții în același timp, întrebîndu-i pe oaspeți de unde au răsărit așa deodată și cum de nu i-a aflat Szczepan la autobusul de Varșovia. Femeie veselă din fire, Gondkowa s-a apucat să istorisească rîzînd despre greutățile călătoriei:

— Cînd ne-o poftit la nuntă, Zuzia nu ne-o dat adresa, nu ne-o scris pe răvaş nici pe un' s-o luăm, nici un' să ne dăm jos. Şi-am pornit-o şi noi aşa, încotro ne-au dus ochii.

— Doamne sfinte, măicuţă, şi-ai rătăcit matale aşa încoace şi încolo? Şi cum de ai nimerit? se repede Szczepan s-o sărute pe bătrîna lui mamă.

— Dar adicătelea ce, n-avem limbă-n gură? se laudă Katerina. Am dat şi noi din gură, am tot dat din gură, am întrebat, am tot întrebat, pînă am aflat. Ce-am mai umblat, ce ne-am mai rupt picioarele prin Varşovia, Doamne! Ba ne-au mînat în strada Secarei şi ce să vezi! nu-i secară pe acolo nici de sămînţă — Gondkowa clipeşte şugubăţ dintr-un ochi, ca să priceapă cei de faţă că glumeşte. Şi din strada asta a Secarei ne-au zis să ne ducem în Opaczewska, acolo, zice, e staţia aia de autobus.

Apoi oaspeţii istorisesc că nu s-au dat jos din autobus la staţia Olszowka, ci la staţia următoare.

— Iar după ce am coborît, ne-am zis: ei, acu-i acu, cum aflăm noi drumul spre Pawlowice? istoriseşte Gondkowa cu aprindere. Cînd, ne iese în cale un căruţaş. Jozef îl întreabă: încotro? Apoi, la Pawlowice. Atunci urc-o şi pe bunicuţa în căruţă, că merge pe optzeci şi şapte de ani. Iar căruţaşul de colo: dacă o iau pe bătrînică, v-oi lua pe toţi. Ei, ş-apoi am mers cu el tot aşa pînă am ajuns.

— Jadwisia, du-te de-o caută pe Zuzia, se frămîntă Malgorzata. Tinerii ăştia cînd îi cauţi ia-i de unde nu-s. Numai de asta sînt buni, numai de asta!

Jadwisia o zbugheşte în curte şi i se aude glăsciorul pătrunzător prin ogradă: „Zu-uska! Zuska-a-a!“ Apoi linişte, dar peste scurtă vreme se întoarce cu mirii; i-a găsit în şură tăind mărunt varza pentru *bigos* [1], cînd toată lumea arde de nerăbdare s-o arate pe Zuzia bunicii, care încă n-o cunoaşte.

— Am o fată frumoasă, aşa-i? spune Szczepan ducîndu-şi fata în faţa bătrînei. Bunicuţa se învoieşte numaidecît şi mormăind: „Frumoasă, frumoasă“, o sărută de zor pe Zuzia, iar sărutul îl are moale, fără dinţi şi jilav. Zuzia o priveşte cam speriată pe bunica, minunîndu-se că o fiinţă atît de bătrînă mai poate să umble pe pămînt. Cît e de căruntă nu se vede, fiindcă, după vechiul obicei ca femeie măritată poartă o basma legată strîns la spate, care-i acoperă tot părul. Pielea obrazului pungit de bătrîneţe nici măcar nu mai are creţuri, ci atîrnă în cute galbene, iar gura o ţine uşor căscată fiindcă îi atîrnă maxilarul de slăbiciune. Dar ochii băbuţei sînt vioi, vorba cu şart, mişcările agere, dovedind

[1] Varză cu carne.

că o scînteie de viață omenească tot mai pîlpîie într-însa. Bunicuța îi dă mîna mirelui, spunînd același lucru: „Frumos, frumos, mire", dar se înduioșează de-abia cînd dă cu ochii de Malgorzata și cînd își amintește de foștii ei stăpîni, cei la care a slujit nora ei acum șaptesprezece ani, la Varșovia.

— Of, noră, noră — începe a se căina bătrînica ștergîndu-și ochii umezi — mult a trecut de cînd am venit la Varșovia, la nunta voastră, și stăpînă-ta zicea: „Malgosia, dă-i măicuții tale să mănînce, dă-i, Malgosia, niște ceai". Puține lucruri mai țin minte, of, of, tare puține, dar vorbele astea mi-au rămas în suflet: „Malgosia, Malgosia, dă-i măicuții să mănînce". Mi-o zis Szczepan că s-au prăpădit, sărmanii, amîndoi stăpînii tăi...

— S-au prăpădit, răspunde Malgorzata cu un glas cam sec și cată cu privirea pe rînd la fiecare dintre oaspeți, să vadă dacă au toți ce se cuvine a primi oamenii obosiți de drum. Ochii i se opresc la nepotul lui bărbatu-său. Cam mic de stat, lat în umeri, are o figură îngîndurată, ca a unui țăran împovărat de ani și muncă.

— Cum îți zice ție? Kubus? Da' de ce nu mînci? îl descoase cu grijă Malgorzata. Văd că pe tine te-au uitat, băiete. Ia și tu niște cîrnat, ia din cozonac. Pola, toarnă-i și lui o

cafea. Ia de mănîncă, ești cam mic, să mai crești.

— Cum să fie mic! sare Gondkowa cu mîndrie. Nu se dă în lături nici de la un păhărel cu rachiu. In el mi-e nădejdea: ară, samănă, ba în ăst an mi-a secerat toată secara.

Gondkowa povestește după aceea că bărbatul ei nu poate munci la cîmp, fiindcă e bolnav, are o tuse cu năduf, numai atîtica să se obosească că odată se înăbușă, își pierde răsuflarea. Ca să nu mănînce pîine pe degeaba, s-a tocmit paznic de noapte la niște depozite din Minsk. Și gospodăria a rămas în seama lui Kubus și a ei. Cei doi băieți mai mari se duc la lucru, la zidărie, tocmai pînă la Varșovia. Și uite așa își țin zilele. Gondek a căpătat o învoire de trei zile și a rămas să păzească gospodăria, să-și mai vadă de sărăcie. Iar dînsa l-o luat pe Kubus și pe ăl mititel și i-o adus la nuntă, ca să mai vadă și ei lumea.

— E fetiță sau băiat? întrebă Zuzia cercetînd copilul.

— Fetiță. O cheamă Bernadzia.

— Bernadzia? Ce nume frumos! — Zuzia ia copilul din brațele Katerinei și-l leagănă ușurel. Privirea ei dură și uscată se umezește, se moaie. — Are vreo șase luni? Numai cinci? Ia te uită, așa mică și i-a venit pofta să joace la nuntă. Vrei să fii domnișoară de onoare? Vrei să petreci la nuntă? Am și pereche pentru tine, da,

da ! Heniek e tocmai bun de cavaler de onoare, tocmai bun pentru Bernadzia, grăiește Zuzia către cei din odaie.

— E așa cuminte, nu plînge de loc, o laudă Gondkowa.

Michal Boguski se uită lung la Kubus-gospodarul și întreabă cît pămînt au alde Gondkowii.

— Patru pogoane. Cît am avut noi, atîta au și ei, răspunde Szczepan în locul soră-si. Kasia a rămas cu pămîntul bătrînilor și acuma stă și măicuța la ea.

— Dar cînd s-a împărțit pămîntul în '45, vouă nu v-a dat nimic ? mai întreabă Michal.

— Nu, vă rog, răspunde Gondkowa privind cu respect și teamă la Boguski. De unde era să ne dea ? Pe la noi nu era moșie care să se împartă.

— Matale făceai mai bine dacă te înscriai în cooperativă și să fi dat băiatul la școală, o sfătuiește Michal Boguski, apoi văzînd privirea întrebătoare a Katerinei adaugă : Să fi intrat în cooperativă.

— Eu nu-u știu. La noi oamenii sînt mai întunecați la minte, bombăne Gondkowa fără să se apere, dar cam înfricoșată și parcă se strînge în sinea ei ca o buburuză care se preface moartă cînd simte primejdia. Domnul ăsta ferches de la oraș o fi vreun străin, cine știe ce s-apucă să spună despre dînsa celor sus-puși.

Dar Michal s-a întors spre gazde :

— Aici la Pawlowice n-aveți încă o cooperativă de producție ?

— Avem ! Cum să n-avem ! se repede Malgorzata de parcă ar fi așteptat de cine știe cînd această întrebare.

— Și de ce nu-mi spui nimic ? se însuflețește Michal. Ei și cum e ? S-au înscris mulți cu gospodărie ?

— Dintre gospodari nu s-a înscris nici unul, răspunde Szczepan anevoie, numai de politețe parcă. Au umblat, le-au vorbit, i-au rugat, dar degeaba, văzînd că nu vrea nimeni, au făcut o cooperativă pe moșie, pe aia care a fost mai întîi a lui pan Orzechowski și apoi a statului. Numai gospodăria piscicolă a rămas de stat. S-au înscris cei din casele slugilor, care au muncit mai întîi la moșie și după aia la stat. Se aude că pămînturile moșiei vor fi ale lor, în comun. Dar dintre gospodari nu s-a înscris nici unul... Pe mine nici nu m-au întrebat. Pe la Malgosia au tot venit...

— Au venit ! Dacă au venit de trei ori, istorisește Malgorzata agitată și cu pete roșii pe obraz. Pînă ce le-am spus : „Nu mai veniți, oameni buni, că eu n-am ce face la cooperativa voastră“, adaugă ea nervoasă. „Bărbatul mi-e bolnav, trei luni a zăcut la spital, era cît pe ce să se prăpădească ; pe mine de-abia mă mai țin puterile, nu-mi arde mie la bătrînețe să mă joc cu d-alde astea.“ Și așa mi-au dat pace. N-au mai venit. In

spaima Malgorzatei se simte parcă o așteptare, poate că totuși or să mai vină.

— Tu te-ai făcut bine la sanatoriu, Szczepan ? întreabă Pawoniakowa. Ce ne-am mai speriat cînd ne-a scris Zuzia că ești rău bolnav!

— Malgosia a dus-o rău fără mine, se fălește Szczepan cu un zîmbet fericit ca de copil. Am avut niște găuri în plămîni cît pumnul. Iar cînd m-au pus la raze înainte să-mi dea drumul, se strînseseră găurile de arătau cît gămălia de ac. O mai duc eu...

Malgorzata, parcă n-ar fi auzit cele ce se discută, spune deodată din senin:

— Dacă ne-ar sili, atunci se schimbă treaba, n-ai incotro și te-nscrii în cooperativă. Dar să te lipsești de toate așa de bunăvoie ? Cînd abia acu, la sfîrșitul zilelor, ne-a mai surîs norocul și ne-am încropit și noi o gospodărie acolo.

— Să te lipsești, să nu te lipsești, spune Michal Boguski spre uimirea Malgorzatei. Sînt diferite feluri de a te gospodări. Poate că-i mai bine să încerci de bunăvoie, decît să aștepți să te silească.

Grzegorz, care după plictiseala drumului era gata să ațipească, înalță capul.

— Să te silească ? Nu vă temeți, așa s-au învățat acuma să-i amețească pe oameni, că omul intră fără să-l silească în ce nu-i place, spune el cu amărăciune. Ba pînă la urmă o să-ți mai spună că ei nu te roagă și ai să ajungi să-i rogi

tu să-ți facă hatîrul și să te primească în cooperativă. Așa te îmbrobodesc...

— Grzegorz, nu face pe deșteptu, grăiește liniștită Agnieszka.

— Cînd se încăpățînează omul cîteodată fuge și de bine, spune Michal. Eu mi-aduc aminte c-a fost o vreme cînd oamenii de la țară nu voiau să folosească îngrășăminte artificiale, nici să-i pici cu ceară, iar acuma se roagă să li se dea și, cînd nu li se dă, înjură stăpînirea...

— Dar ce vezi tu bun la cooperativele astea ? întreabă Grzegorz roșu ca racul.

O ceată de tineri intră în izbă și întrerup convorbirea asta care miroase a ceartă. Manius Szatkowski, în vîrstă de optsprezece ani, care locuiește la neamurile lui la Varșovia, cîștigă cîte ceva și pe lîngă asta mai și învață ca să ajungă mecanic, e pieptănat cam ciudat, probabil că și-a încrețit părul la frizer, căci are cîrlionți pe frunte, iar pe ceafă un fel de cioc. Băiatul e frumos, rumen, sprîncenat ; deasupra buzei de sus îi mijește mustăcioara neagră. Poartă niște pantaloni înguști dintr-o stofuliță cenușie, o haină bleumarin de catifea reiată și o cravată în culori țipătoare. Elzunia Pawoniak îl necăjește, spunîndu-i că cei din Z.M.P.[1] nu umblă

[1] Organizație a tineretului polon înființată în anul 1949 și dizolvată la începutul anului 1957. În momentul de față, în Polonia există două organizații ale tineretului : „Uniunea Tineretului Socialist" și „Uniunea Tineretului Sătesc".

așa, că seamănă cu un băiat de bani gata. „Maniek — strigă alții la el — rade-ți mustața, cine mai poartă azi mustață!" Manius se apără susținînd că și cei din Z.M.P. sînt oameni, că au și ei voie să se dichisească, iar mustața nici prin minte nu-i trece s-o radă. „Atîta m-am chinuit pînă a crescut", spune el.

Malgorzata are casa plină de lume și e atîta zgomot și i-au mai rămas încă atîtea de făcut. S-a înserat, acuși trebuie să-și culce oaspeții. Cea dintîi pleacă Paulina, luînd cu dînsa pe Maniek și pe Felek Pawoniak.

— Am plecat, le spune ea. În casă încă n-am făcut nimic, nici n-am dereticat. Viu dis-de-dimineață.

Malgorzata își petrece sora în tindă, apoi iese cu ea în umbra înserării.

— Pola, tu de ce n-ai zis nimic de cooperativă? De ce nu v-ați inscris și voi, tu și Janek? o întreabă ea cu sfială pe soră-sa.

— Măcar tu ai putea să nu mă chinuiești, răspunde Pola cu o supărare neașteptată. Cheamă-i pe băieți.

Szczepan pleacă cu Grzegorz și Agnieszka. Aniela și fie-sa s-au dus să se culce la alde Lukasz; Leokadia le conduce. Bunicuța Jasnocina și Gondkowa cu sugarul au mas la vecinii cei mai apropiați, la Popioli. Ograda lor se învecinează cu livada lui Jasnota, cu toate că în genere Pawlowice e un sat cu gospodăriile risipite în

toate părțile, încropite în vremurile mai noi pe locul fostelor pămînturi boierești.

Pe nepotul său Kubus, pe vărul său cu nepoata și pe fratele său Jozef, Szczepan i-a culcat chiar la el în hambar. Fîn e berechet, poate să aducă și așternut, de altfel și Szczepan tot în hambar o să doarmă. Pe Michal s-au înțeles să-l culce la Jacek Boguski. Socotiseră c-o să vină cu nevastă-sa, care e cam șubredă și apoi, fiind oameni obișnuiți de mult cu confortul citadin, voiseră să le dea o locuință cît mai de soi, iar casa lui Jacek Boguski e socotită ca foarte frumoasă.

— Zuzia, du-te de-l condu pe unchiu-tău, îi poruncește Malgorzata.

— Dar ce, eu nu nimeresc și singur? Să mă ducă fetele noaptea prin sat?

— Nu se cade ca nuntașii să plece singuri. Du-te, Zuzia, în drum mai oprește-te și pe la Zosea, poate ne-mprumută un vas pentru pus zahărul. Nu ne-ajung zaharnițele.

2

Ieșiră în noapte. Vîntul încetase. Pe cerul încă înnourat, ici-colo, luceau stele; pe pămînt, beznă. Abia după ce li s-au obișnuit ochii cu întunericul, deslușiră luminițele firave marcînd casele omenești. Călcau poticnindu-se pe pămîntul moale și gloduros.

— N-o luăm de-a dreptul, peste haturi ? se miră Boguski, amintindu-și potecile cele vechi care duceau spre coliba bătrînei Dobrzynska. O ținem tot drept înainte ?

— E mai bine pe drum, răspunse Zuzia cu glasul ei puțin cam aspru și învăluit. E un drum nou.

— Așa e. Altădată nu era drum pe aici, constată Michal.

— Anul acesta l-au făcut. De la șoseaua care duce la Varșovia pînă la cooperativă și de la cooperativă pînă la drumul spre Grujek. Pe drumul ăsta ați venit voi din Olszowka. Numai că pînă în comună e pietruit, iar de aici încolo abia o s-o pietruim.

— Ei vezi, Zuzia, un drum nou, spuse Michal gînditor și neprimind nici un răspuns o întrebă : Ești bucuroasă că te măriți ?

— Apoi, de n-aș fi, nu m-aș mărita.

— Ești încă un copil crud. Altele la vîrsta ta învață o meserie. Se duc la oraș, studiază.

După o tăcere mai lungă, Zuzia spuse :

— Trebuie să rămîie cineva și la țară.

— E adevărat. Dar și la țară ai nevoie tot mai mult de învățătură.

— Acuma învață unii și după nuntă, dacă e nevoie.

— Asta așa e. Dar vine cineva pe la voi ? Vin cu cinematograful ? Aveți cămin cultural ?

— Nu, cu cinemaul nu vin. L-au adus numai o dată în comună. Cămin avem. La castel.

— Vă duceți pe acolo ?

— Cînd e vreo petrecere, ne ducem.

Michal stă pe gînduri ce să mai întrebe, cînd le iese în cale o umbră mai deasă decît umbrele nopții. E tînărul Jacek Boguski, fiul lui Lukasz Tocmai s-a întors de la tîrg, unde a fost să vîndă fructe. Jacek e un flăcău descurcăreț, își mai saltă o leacă gospodăria cu negoțul de fructe. Acum se duce la mătușa Malgorzata să-i ajute la pregătirile de nuntă. Schimbară cîteva vorbe, Jacek le spuse că nevastă-sa așteaptă oaspeți, chiar mai mulți inși. Jacek e grăbit, așa că, după ce-și iau rămas bun, pornesc în direcții opuse.

Dar n-apucară să facă decît cîțiva pași cînd iar o opri pe Zuzia o umbră. Era o femeie, care o întrebă cu un glas sugrumat :

— Tu ești Zuzka ? N-ai întîlnit pe nimeni ? N-ai văzut nimic ?

— N-am văzut nimic. A trecut numai unchiu-meu, Jacek, cu el ne-am întîlnit. Pe cine cauți ?

— Nu, mai înainte, se tîngui glasul străin de femeie. Eu mă învîrtesc de mult pe aici, cînd deodată a trecut pe lîngă mine un bărbat. Ce să-ți spun, alerga ca un năuc ; alerga și gemea. Tot gemea și striga : „Aoleu, Doamne sfinte, Doamne sfinte“. Cine o fi fost ? Ce-o fi pățit ?

— Noi n-am văzut pe nimeni. O fi fost vreun bețivan! Sau poate ți s-o fi părut? spuse Zuzia cu glasul cam nesigur.

— Jesus Maria! șopti femeia și pieri înghițită de întuneric.

— Cine era? Ce se întîmplă pe aici, de-i atît de speriată femeia? întrebă Michal.

— E nevasta lui pan Stepien. El e președintele gospodăriei aceleia pescărești... directorul. Iar dînsa a umblat la școală împreună cu mine; cînd am început eu, ea tocmai termina. Bărbatu-său s-a dus în district la o ședință; se vede că încă nu s-a întors, iar ea toată vremea tremură de spaimă pentru el; să nu-i facă cineva vreun rău, fiindcă el îndeamnă oamenii să se înscrie în cooperativă. Dar e o proastă că se teme. La noi oamenii nu sînt așa. O fi fost vreun bețiv care umbla împleticindu-se și gemînd.

Deodată Zuzia are ceva de spus, de la ea.

— Ce oameni curioși sînt bunicuța și mătușa Gondkowa, se miră ea. Vorbesc atît de ciudat. Și poartă niște straie... La noi n-ar pune nimeni așa ceva pe el.

— Sînt costume vechi țărănești și graiul bătrînesc, îi explică Michal. Satul lor trebuie să fie străvechi... Există sate diferite.

— Aicea e. Am ajuns, spuse Zuzia.

In bucătărie la Jacek Boguski era lumină, curat și plăcut. Pe o spirtieră din cele bune Marysia lui Jacek fierbea terciul pentru cel mic.

Zuzia zăbovi cîteva clipe, jucîndu-se cu Henius, un copilaș în vîrstă de vreun an și jumătate, povestindu-i că a venit micuța Bernadzia, „ca domnișoară de onoare pentru el". Nevasta lui Jacek, o fetișcană cam de-o vîrstă cu Zuzia, își duse ruda lui bărbatu-său în odaia unde avea să doarmă, pe patul cel mare. In bucătărie mai era un pat, iar pentru copii aveau un pătuț cu plasă pentru băiețel și leagăn pentru fetița de două luni. Deschise dulapul ca să-și atîrne unchiul haina. In dulap erau teancuri de albituri iar pe umerașe atîrnau o grămadă de rochițe înflorate de mătase.

Michal se culcă repede, mulțumit de patul bun. O vreme mai auzi glasul mamei celei tinere care-și îmbia copilașii la masă, apoi la culcare, dar peste puțin totul se liniști și ața de lumină care răzbătea prin ușă se stinse. Liniștea cîmpului învălui casa și pe fereastră priveau stele. Dar liniștea nu ținu mult și deodată se porni zarva șoarecilor. Trebuie să fi fost o ceată întreagă, fiindcă scotoceau prin cotloane, loveau cu ceva de parc-ar fi jucat popice, țopăiau, ba chiar se certau chițăind, se fugăreau în fundul patului, foșnind paiele, dovedind că salteaua era găurită. Deoarece Michal Boguski era om sănătos și la trup și la suflet, iar pe deasupra și ostenit de drum, în scurtă vreme îl prinse somnul.

La Jasnota roboteau de zor. Leokadia plecase cu oaspeții, dar venise în loc feciorul ei cel mare,

Jacek, un flăcău chipeș, semănînd cu maică-sa, cu nasul coroiat, cu buzele roșii și cărnoase, cu trăsăturile feței ascuțite. Pe neașteptate sosi și Agnieszka Grzegorzowa.

— Am culcat băiatul, vorbi ea despre bărbatu-său ca despre un copil și am dat fuga încoace. Nu suflă nici un cuvințel că Szczepan cam încurcase lucrurile, nu le pregătise gazdă pentru înnoptat. Au intrat pe la vreo trei gospodari pînă au găsit unde să lase căruța, calul și unde să se culce.

Laolaltă cu Malgorzata și cu Zuzia au golit dulapul de stejar cu trei uși, au legat hainele făcute teanc, au dus calabalîcul în șură. Jacek împreună cu Szczepan și Czesiek au desfăcut patul și dulapurile; gîfîind, îndemnîndu-se cu strigăte, au scos din casă toate mobilele și le-au dus parte în șură, parte într-o magazie mică pentru unelte. În vremea asta femeile au frecat podelele, sîngerîndu-și degetele cu țepi, blestemînd și țuțuind de durere. Cum au isprăvit, bărbații s-au apucat să dreagă și să chituiască podeaua, dar în graba asta nu izbutiră să facă mare lucru, astupară numai găurile cele mai mari, apoi se repeziră să aducă scîndurile înguste și țărușii pregătiți din vreme pentru bănci și mese. Cînd au început să bată cuiele și să le fixeze de podea, Malgorzata se repezi pe la alde Popioli. La ușă se codi o clipă fiindcă era tîrziu, dar, văzînd lumină, intră. Bunicuța Jasnocina și Katerina Gondkowa, deși ostenite de drum, nu mai conteneau cu poveștile și-i istoriseau femeii lui Popioli de călătoria lor, de Bernadzia, de Kubus și de Gondek cel bolnav de năduf. Malgosia se așeză pe marginea patului îmbrățișîndu-și soacra peste plapumă.

— Atîta lume trebuie să primesc, că nu pot și eu să mă bucur în voie de dumneata, se jelui ea. E atîta amar de vreme de cînd nu ne-am văzut.

— Of, nu ne-am văzut, nu ne-am văzut, se întristă bătrînica și, cînd vorbea, limba îi atîrna într-o parte, peste gingiile goale. Malgorzata se trase îndărăt, fiindcă bătrîna avea un miros parcă neplăcut. „Doamne sfinte, ce s-a ales din mama asta a lui Szczepan."

Și își aminti cum se dusese pe vremea logodnei cu Szczepan în sat la el, cît de frumos fusese primită și cît de mult îi plăcuse bătrîna. Îi plăcuse într-atît că, dacă ducîndu-se acolo nu era încă hotărîtă să-l ia pe Szczepan, după ce a cunoscut-o pe bătrînă s-a hotărît. Era o femeie bună, pîinea lui Dumnezeu, veselă, blîndă și duioasă la fire, îi mai zicea un cîntecel, mai te lua în brațe să te sărute, rar ai fi găsit o femeie bătrînă atît de plăcută și de plină de viață. Se vede că tot mai are o fărîmă de suflet și viață într-însa, dacă s-a pornit la un drum atît de lung, dar, o! Doamne! Malgorzata își aminti că atunci, demult, o îndrăgise atît de tare, iar acum

nu-i mai rămăsese în suflet nimic din ce era odată, simțea doar o spaimă mare cînd o vedea așa surpată. O încerca o părere de rău atît de adîncă, încît se porni pe plîns.

— De ce plîngi, Malgosia? Jelești coronița de fecioară a Zuziei. Of, of, durere omenească... Și bătrînica, așa cum îi era obiceiul și pe vremuri să îngîne un fir de cîntecel potrivit cu cele spuse, îngînă cu un glas tremurat și ruginit:

N-ai să mai porți lămîiță în veci
Și n-ai să mai poți cu flăcăi să-ți petreci.

— Doarme copilul... șopti Malgosia zîmbind printre lacrimi.

— Bernadzia? N-are nimic. E un copil atît de bun, după ce adoarme nu se mai deșteaptă toată noaptea, spuse Gondkowa încîntată.

După miezul nopții, bărbații sfîrșiră cu pusul băncilor și se risipiră care încotro. Szczepan o petrecu pe Agnieszka acasă la bărbat, iar Malgosia cu fetele mai deretîcară o dată — mai spălară o dată podelele. Pe la două se culcară pe o saltea, se înveliră cu o velință și de îndată le fură somnul. Malgorzata însă nu putu să adormă multă vreme. O năpădiră gîndurile, și așa se învălmășeau de parcă ar fi vorbit o sumedenie de oameni într-însa.

„Ce zicea Czesiek, îi alergau gîndurile. Că lăutarii sînt de la Varșovia și că primul muzicant e unchiul lui Adam Rucinski?" Îl cunoscuse pe

vremuri. În anul cînd se mutase la Varșovia, Rucinski, care lucrează de ani de zile la Căile Ferate, venea cîteodată pe la dînsa, să mai schimbe o vorbă, ca la cineva din același sat cu el, cu toate că de acasă nu se cunoscuseră, locuind fiecare în alt capăt al satului. Într-o zi îl trimisese mama Malgosiei să-i aducă ceva și de atunci luase obiceiul să vină pe la ea, pe urmă n-a mai venit și s-a însurat. Poate c-a venit de vreo zece ori pe la dînsa, poate mai puțin, dar ea îl îndrăgise. El habar n-a avut, nici n-a aflat, acum poate că nici nu mai ține minte că venea pe la ea, desigur că umbla cu multe fete, era om de viață. Și singurul pe care l-a iubit ca fată. Dragostea asta a fost singura durere a ei de tinerețe, căci încolo a fost fericită. Slujise de la vîrsta de nouăsprezece ani la o pereche de oameni în vîrstă, fără copii și nici nu simțise că e slujnică, atîta erau oamenii ceia de liniștiți, de buni, de cumsecade. Nu se măritase pînă tîrziu, deși o ceruseră mai mulți, dar n-avea sînge prea fierbinte, tot alegea, căuta un om cu caracter bun. Poate și din pricină că după Adam Rucinski nu-i mai plăcuse nimeni. Mergea pe treizeci și șase de ani cînd l-a cunoscut pe Szczepan, care se angajase ca ajutor de paznic la clădirea unde lucra Malgosia. Era sărac, căuta ca și dînsa să-și cîștige pîinea la oraș. Ce-o fi îndemnat-o să se ducă după el? Desigur mai ales pentru că a iubit-o atît de mult. Așa tare o îndrăgise, că atunci cînd

i-a spus că nu-l vrea, a leşinat. O înduioşase gîndul c-o iubeşte cineva cu atîta putere şi pe urmă anii treceau, o apuca groaza cînd se gîndea la viitor. Doamna şi domnul erau bătrîni, alţii ca ei nu mai găsea ea, apoi te saturi să fii slujnică, chiar şi la cei mai buni stăpîni din lume, nimănui nu-i place să-şi irosească viaţa ca slujnică, îi era dor să aibă casa ei. S-au căsătorit şi au hotărît să se întoarcă la ţară. Vremurile nu erau prea rele pe atunci, neamurile le-au dat bani pentru partea de pămînt ce li se cuvenea, şi-au cumpărat o bucată ieftină de pămînt în satul Malgosiei, patru hectare fără acareturi, pămînt gol, rău lucrat, pîrloagă. Au început ani grei, chinuiţi, Szczepan avea caracter slab, sănătate şubredă, la treabă nu prea se-ndesa, îi plăcea să mai tragă un păhărel, dar rău de tot o pătiră cu casa. Au cumpărat pînă şi lemnele de casă. Lukasz le-a făgăduit să le facă un bordei, dar scîndurile au putrezit şi s-a ales praful din toate. Se înghesuiau prin case cu chirie şi se ştie că nimenea nu închiriază o casă bună oamenilor săraci; întotdeauna erau departe de ogor, mergeau kilometri întregi pînă la cîmp, n-aveau nici căruţă, nici cal, nici unde să ţie o vacă. Malgosiei i se urîse pe atunci aşa de rău cu bărbatu-său, că uneori nu-i venea nici să se uite la el. Vremurile cînd stătuse la Varşovia i se păreau raiul pe pămînt, pe foştii ei stăpîni îi visa noaptea, le scria scrisori lungi, cîteodată se jelea că

a pus-o ceasul rău să lase viaţa aceea comodă şi curată, unde toţi o cinsteau, iar lumea îi zîmbea ca un trandafir înflorit, aşa obişnuia să spună. Acuma muncea din greu murdară şi neîngrijită, de nu mai avea nici pic de asemănare cu domnişoara spilcuită din Varşovia. Nu era de ajuns că trebuiau să facă totul ei doi, dar pentru că nu aveau cal şi unelte trebuiau să meargă cu ziua pe la gospodarii cei avuţi, ba trebuia să se tocmească adesea şi la curte, ultima moşie boierească din tot ţinutul lor. Noaptea, fiind pricepută la lucrul cu acul — la Varşovia ea singură îşi făcea rochiile cele mai frumoase — cosea pentru tot satul, ba cosea şi pentru bărbaţi la maşina pe care o primise ca dar de nuntă de la foştii ei stăpîni. După trei ani de suferinţe a venit războiul, ce vremuri au fost, ştie toată lumea. Doi băieţi i-au murit atunci, pînă să nu înceapă a vorbi, numai fata cea mare, Zuzia, născută în mîndreţea de spital din Varşovia, şi mezina, Jadwisia, care a apucat zile mai bune, numai ele două au scăpat cu viaţă.

După război viaţa s-a schimbat văzînd cu ochii. Vremuri noi, obiceiuri şi rînduieli noi, era greu să le înţelegi, darămite să te obişnuieşti cu ele. Se iviră şi spaime noi, oamenii dormeau iepureşte cu săptămînile şi aveau mîinile grele ca de plumb la lucru, înspăimîntaţi de cîte se povesteau. Iar viaţa îşi urma şuvoiul ei, mereu altul decît ar fi dorit omul. Satul se afla la

patruzeci şi cinci de kilometri depărtare de Varşovia, dar era cam răzleţ, risipit prin hăţişuri, dumbrăvi şi cîmpuri, departe de calea ferată. Deodată prin orăşelele din împrejurimi s-au înălţat fabrici, puţin mai încolo s-a făcut o linie ferată nouă, la cîţiva kilometri de Pawłowice s-a ridicat o cărămidărie pentru reconstrucţia Varşoviei. Banii se cîştigau acum uşor şi repede. Szczepan parcă se însufleţise, fiindcă îi plăcea să schimbe mereu munca. Vreo doi ani a lucrat ba la calea ferată, ba la cărămidărie. In scurtă vreme şi-au cumpărat un cal şi cu calul a cîştigat şi mai bine pe lîngă şantierele cele noi. Zuzia a cîştigat în ultimul an cu ce să se întolească tot la cărămidărie. La urmă le-a rămas lor casa şi gospodăria lui Pawoniak. Şi cu toate că aveau de plătit datorii care, fără să fie prea mari, îi apăsau, începură acum o cu totul altă viaţă, o viaţă adevărată. Pînă şi în casă se înţelegeau acuma mult mai bine, fiindcă un lucru îl trăgea după sine pe celălalt. Malgorzata e din fire recunoscătoare, ştie să preţuiască orice dar al sorţii. Atunci de ce oare nu se lipeşte somnul de ea, de ce oftează, de ce o muncesc gîndurile, oh, parcă nu Zuzia, ci ea însăşi s-ar afla în pragul unei mari schimbări.

„Şi acuma nunta asta", nu-i dau pace gîndurile. Pare a fi un noroc, dar numai unul Dumnezeu ştie cum o s-o ducă Zuzia cu Czesiek! Îi place cam mult votca. Omul care bea îşi asupreşte nevasta. Dar parcă Zuzia e în stare să priceapă aşa ceva? De cîte ori nu i-a amintit ce viaţă au dus cînd Szczepan trăgea la măsea! Dar degeaba! Zuzia nu te lasă să spui un cuvînt împotriva lui tătîne-său. Ea zice că bărbatul trebuie să bea. Păcat de primul ei logodnic. Era mai frumos ca Czesiek şi nu punea picătură de vin pe limbă. Da, tare au mai plîns cînd a rupt-o cu el, fiindcă îl îndrăgiseră ca pe fiul lor, dar ce erau să facă. Nu erau să i se pună fetei de-a curmezişul în calea vieţii şi fata îl alesese pe Czesiek. Celălalt i se părea prea scund. Statura voinică a lui Czesiek a tras mai mult în cumpănă; dar el ce-o fi gîndind despre Zuzia? Poate s-o fi lăcomit la pogoanele ei, şi-o fi zis că n-are decît o soră, că o să aibă puţine datorii de plătit şi puţine parcele de dat. Of, soartă, soartă, dragoste nu pare a fi între ei, numai aşa un fel de... o împresoară gînduri triste.

„Acu numai de asta mi-e frică să nu iasă cu bătaie la nuntă", îi sare gîndul la altele. „Să petreacă lumea cu bunăcuviinţă." Malgorzata se înfioară la gîndul celor ce se întîmplă cîteodată la nunţi. „Uneori se taie, alteori se petrec lucruri şi mai urîte. Acu un an, nu la Pawłowice, ci într-un cătun apropiat, nişte ţărani beţi au pîngărit o copiliţă de doisprezece ani, o orfană." Şi iar îi rătăcesc gîndurile. „Ce-o fi gîndind Michał de căsătoria civilă şi de... cooperativă. Se vede că gîndeşte după lumea asta nouă. Atî-

ția musafiri, atîta treabă. N-am apucat să stau de vorbă cu el mai pe îndelete. Și nici cu Aniela. Poate că mi-ar fi spus cîte ceva. Ei sînt mai deștepți. Iar în capul meu s-au învălmășit toate. Grea viață am dus, de-abia, de-abia ne-am săltat din nevoi și, poftim, acu zice că nici așa nu-i bine. Cine naiba a născocit cooperativa, ca să otrăvească cu ea viața oamenilor? Nu pricep cum o fi asta, omul și-a trăit traiul, a adunat și ceva minte în cap și cînd colo la bătrînețe umblă năuc, nu știe încotro s-o ia, unde e bine și unde e rău. Niciodată nu mi-am dorit ceva rău, dar deodată vin alții de-ți spun: «Totul în tine e rău, totul e altfel». Oare ne-am prostit noi? Oare a înnebunit lumea? Cine știe ce ne mai așteaptă. Poate că Zuzia și Czesiek or să ne spună că sîntem răi și proști, poate că ei or să dea totul la comun? Pînă una-alta țin cu părinții, dar cînd or fi ei între ei, cu alți tineri? Acolo între ei suflă alt vînt!"

„Ce om și Szczepan, de ce s-o fi spălînd pe mîini, de ce-o fi zicînd că pe la el n-au venit? La el au venit, dar el n-a vrut să vorbească cu ei, spunea doar atît: «Cum o zice femeia mea, așa să fie. Din cuvîntul ei nu ies.» Să iau totul asupra mea? Știu eu ce să fac? Și dacă el dorește ca eu să mă-nvoiesc?", se răsucesc gîndurile într-însa. „Nunta asta... atîta amar de bănet. Poate că oaspeții or să strîngă bani cu toate că e nuntă fără dar. Dar nici vorbă să strîngă

măcar jumătate din cît am cheltuit! Cu banii ăștia am putea dichisi și casa și ograda... Să le împrejmuim cu un gard, să nu mai stăm așa în bătaia vîntului, am pune flori, mie grozav îmi plac florile... am cumpăra încă o vacă, a treia... Maică Precistă, n-am muls vacile în seara asta... Am mai ridica o odaie pentru cei tineri... Dar toată lumea îți spune... nu trebuie să clădești, să faci, să dregi, tot îți ia; și dacă nu-ți ia, te blagoslovește cu niște impozite de nu-ți poți trage sufletul; e bogat, spun ei, are casa frumoasă, lasă-l să plătească. Și uite cum, din pricina unor asemenea vorbe, banii se duc pe mîncare, pe băutură sau pe zdrențe, dar și zdrențele nu și le iau decît tinerii; lor li se iartă totul, chiar și necinstea li se iartă; pe cînd cei mai bătrîni se rușinează pînă să se și îmbrace, fiindcă lumea zice: se gătește, trebuie să fie bogătan..."

„Ori de pildă cooperativele astea de producție, o chinuie gîndurile. Pînă și numele lor e așa, nu știu cum, parcă nu e nume creștinesc, se încrețește carnea pe tine cînd îl auzi. Sau poate c-o fi ceva de capul cooperativelor? Atîta ne-a spus, c-o să avem case cu lumină electrică, cu baie, cu grădină, și numai pămînturile să fie puse în comun. Ce, parcă aș îndrăgi eu pămînturile alea puse cap la cap? Dacă toate sînt bune, atunci de ce umblă acuma Pola otrăvită și zice că se petrec lucruri urîte? Nu mi-am spus

rugăciunea, poate de asta mă muncesc gîndurile. În numele Tatălui, al Fiului şi-al Sfîntului Duh, amin. Tatăl nostru, carele eşti în ceruri, sfinţească-se numele Tău, vie Împărăţia Ta, facă-se voia Ta, precum în cer aşa şi pe pămînt... pe pămînt... Da, fără voia lui Dumnezeu nu s-ar întîmpla toate astea... Pîinea noastră cea de toate zilele..."

Aici Malgorzata căzu pentru scurt timp într-un somn adînc şi greu.

3.

Michal Boguski n-a dormit nici el aşa cum îşi făgăduise. Era trecut de miezul nopţii cînd se întoarse Jacek, iar pe la cinci se sculă ca să se ducă la Jasnota.

— Trebuie să fac *grzanka*, îi explică nevestii-si, supărată că-i trezeşte copiii din somn.

— Mai ai vreme. Aici nu poţi să faci ? mormăi dînsa somnoroasă.

— Nu mai spune. Aici s-o fac ! o luă Jacek peste picior şi, spunînd asta, ieşi.

Michal avea somnul bun, dar nu atît de bun încît să nu-l trezească nimic. Îl treziră zgomotele nopţii, se sculă în zori, se strecură prin bucătărie, unde adormiseră cu toţii la loc şi cum se crăpă de ziuă o porni spre casa unde avea

loc nunta. Aerul era proaspăt, dar nu era nici ger, nici vînt. Cerul limpede, pete galben-aurii ca mierea spre răsărit, o pîclă alburie undeva în depărtare, vesteau în ciuda temerilor din ajun o zi frumoasă, caldă şi senină. Iar lumea în jur se înveşmîntase în culorile lui octombrie. Pe fondul verde-cenuşiu al acelor de brad luceau ca aurul crîngurile de mesteceni, ardeau trunchiurile roşcate de brad, albeau cele de mesteacăn. Dumbrăvile se înşiruiau cînd sîngerii, cînd cenuşii sau cafenii, în preajma caselor luceau ca arama castanii. În pomii roditori, aproape dezgoliţi, licărea din loc în loc cîte o frunză ca purpura, galbenă sau cenuşie, sclipind de rouă. Ici-colo sorbi desfrunziţi stăteau smirnă presăraţi cu bobiţe roşii degerate, iar pămîntul neted, uşor vălurit pe alocuri, desfăşura pînă departe, în zare, de sub culorile astea, brazdele cînd negricioase, cînd gălbui sau cărunte şi verdele aprins al arăturilor de toamnă.

Căsuţa lui Jasnota părea tare sărăcăcioasă printre podoabele de aur ale toamnei. Era aşezată pe un teren bătătorit, cu faţa spre drumul comunal de care o despărţea o rămăşiţă de gard, nişte uluci fărîmate şi risipite pe jos. Casa care avea sub acoperişul ei o odaie, o tindă şi un staul era doar muruită. Numai plopii înalţi, care-şi scuturau frunzele uscate peste acoperişul întunecat, plin cu muşchi, şi peste învelişul de paie, împodobeau casa nearătoasă, lipsită de farmec.

În jurul casei se învîrteau oameni, iar dinspre gospodăria lui Rucinski se apropia în salturi îndrăznețe mama mirelui, zburînd parcă, sprijinită în bastonul ei. Năvăli în casă o dată cu Michał.

— Bună ziua la toată lumea! strigă ea cu un glas puternic dar răgușit. Ce-am venit să vă spun? Aha, mi-am amintit. A venit muzica! Acuși vin aici să le cînte musafirilor, acuși vin să le ureze la toți! Am spus ce-am avut de spus și fug! Așa mi-s eu!

Nimeni nu apucă să-i răspundă, că și dispăru țopăind spre casă. De altfel toată lumea își vedea de treabă. Szczepan trăgea vacile de lanț, îndemnîndu-le să iasă singure în luncă; pe o vreme ca asta n-aveai de ce ține vitele în staul. În prag se ivi Malgorzata, morocănoasă după noaptea tulburată de gînduri.

— Szczepan! N-am muls vacile! Nici aseară nu le-am muls, nici azi-dimineață! Mînă vacile încoace! se mînie ea cu un fel de deznădejde.

Szczepan o luă la goană după ele, și pe cea care nu trecuse încă dincolo de pomii roditori o împinse îndărăt, cealaltă, care fugea cu pași greoi, ajunsese departe în drum. Dar cînd întoarse capul se opri și o porni încet îndărăt.

— Jadwisia! Strig-o pe Zuzia să mulgă vacile alea! Malgorzata se uită la Michal cu un zîmbet vinovat. Așa e la noi, o harababură veșnică, spuse ea cu părere de rău. Mi-ar mai trebui o față de masă. Michal, n-ai vrea tu să faci o plimbare pînă la alde Marsalek? Ei sigur or să-mi împrumute una...

— De ce n-aș face o plimbare? Marsalek... care stă lîngă șosea în dreptul pădurii?

— Acolo, acolo... doar îl cunoști. Jadwisia! Du-te cu unchiu-tău și aduceți-mi fața de masă.

— Cu o domnișoară mă duc și pînă la capătul lumii, dar fața de masă pot s-o aduc și singur, răspunse Michal rîzînd.

— Nu șade frumos să nu-l însoțească nimenea pe oaspete. Iar dacă trimit numai copilul, mă tem să nu se supere oamenii. Ea o să te ducă prin parc, o să-ți arate unde e cooperativa, o să-ți povestească tot.

Plecară deci. Soarele de-abia se ridicase și încă nu-i orbea cu razele lui. Boguski privi semănăturile care se întindeau pe cîmpuri în rînduri aliniate și dese ca peria.

— Tii, ce frumos e cîmpul! rosti el ca un adevărat cunoscător. Înainte nu era așa, parc-ar fi arat și semănat cu mașina? — Dar își luă seama spunînd astea și se gîndi că Jadwisia nu-i decît un copil, cu ea mai bine ar aduce vorba de jucării ori de școală.

Dar Jadwisia îi răspunse serioasă cu glăsciorul ei pătrunzător:

— Da, e semănat cu mașina. Și cartofii tot cu mașina i-am prășit. Dar mașina lasă multe

buruieni în ţarînă. Şi nu toţi ştiu să umble cu ea.

— Dar maşini de unde aţi avut ?

— De la castel ! Ne mai împrumută comuna, centrul de maşini. Apoi adăugă : Asta-i pămîntul lui pan Dombek, iar acesta al lui pan Guzek.

— De unde au răsărit atîţia pani la voi ? rîse Boguski.

Jadwisia nu răspunse, neînţelegînd întrebarea. Cuminte şi liniştită îi explică mai departe :

— De aici încolo totul e al cooperativei. Şi în partea asta a drumului şi în ceailaltă. Pînă la gospodăria piscicolă. Pînă la eleşteiele de colo.

— Le ştiu. Erau ale moşiei, pe vremuri. Cînd ne ajungea cuţitul la os, veneam aici la lucru cu maică-ta. Pînă să nu fi plecat la Varşovia.

— Am fost şi eu la Varşovia. La oraş nu e aer bun, pe cînd la ţară e aer tare bun, nu-i aşa ? Cînd mă duc la şcoală, primăvara, cîntă aşa frumos ciocîrliile ! Cîteodată pornesc anume mai devreme de acasă şi merg încet, încet, iar ciocîrliile cîntă, aşa cîntă de tare ! Unchiule, e adevărat că ciocîrlia de unde se înalţă, tot acolo, pe acelaşi loc cade ?

Dar se vede că unchiul se gîndea la altceva, fiindcă întrebă deodată :

— Oamenii de la cooperativă pe unde locuiesc ?

— La castel. Au locuit aici, în casele slugilor, spuse Jadwisia, arătînd cu mîna o haraba dărăpănată care se afla chiar în marginea drumului, pe un maidan plin cu gunoaie. Dar acu, de cînd s-a făcut cooperativa, locuiesc la castel.

— Şi cooperativa au făcut-o de mult ?

— Nu de mult, acu-i anu.

— Şi au locuit oamenii zece ani în dărăpănătura asta ?

— Dacă nu se înscriau în cooperativă, tot aici locuiau şi azi. Dar, dacă s-au înscris, locuiesc la castel.

— Nu le-ar plăcea mai bine să aibă fiecare casa lui ?

— Or să aibă. La Pieski şi-au durat case. Acolo e cooperativă de trei ani de zile. La noi încă nu şi-au făcut. Nene, hai s-o luăm pe aici, pe lîngă castel, că-i mai frumos.

Intrară într-un parc bătrîn, cam golaş la vremea asta a anului, dar viu colorat, încins ca jăraticul, încît îţi lua vederea. Iar peste teii, brazii, fagii, castanii, carpenii şi arţarii cu frunzele ca para, mai înalt ca toţi, plopul alb, acoperit cu frunze pe o parte galbene şi pe cealaltă albe ca zăpada, îşi spumega ca un havuz în zorile întunecate albeaţa lui lăptoasă. Boguski îşi aminti că, copil fiind, de multe ori se dusese la lucru la curte, dar niciodată nu se oprise în parc, îl privise numai prin gratiile de fier ale gardului. Acum se plimbau prin el copiii de ţărani.

Dar nici parcul nu mai e parc, ci pe jumătate pădure sălbăticită ; ehei, multă apă o să curgă pînă or să învețe oamenii de la țară să îngrijească parcurile numai de dragul frumuseții lor.

— Uite și castelul, îl trezi Jadwisia din visare.

Nu era un castel străvechi, ci, pe locul fostului castel fusese ridicată o clădire mai nouă, de ajuns de arătoasă, cu etaje, terase, balcoane, verandă, acum toate coșcovite. În jur liniște și pustiu. Doi copilași slăbuți, un băiețel și o fetiță, ieșiră deodată în fugă din clădirea poreclită castel, purtînd amîndoi puloverașe de bumbac și bascuri în cap ; se repeziră spre bazinul secat, plin cu frunze uscate, se afundară în el și începură să înoate cu mîinile.

Întorcîndu-se spre casă, Jadwisia îi povesti unchiului ce puțin au dormit, că au adormit abia spre ziuă.

— Și te-ai săturat de somn ?

— Mi-era frică nu cumva să nu ne mai culcăm de loc. Și, cum aș fi arătat astăzi, dacă nu dormeam de loc ? Cînd nu dorm, nu-s în apele mele. Sînt supărată, tristă. Toate luminile o să ardă, adăugă ea cu însuflețire.

— Unde ? La biserică ?

— Păi. Zuzia și pan Czesiek, cînd au plătit ieri nunta, s-au învoit să fie aprinse toate luminile. Și lustrele o să fie aprinse. O să avem și un taxi pentru miri.

În timp ce se îndreptau spre casa lui Jasnota, vremea se încălzi și Michal lepădă haina. În fața casei, puzderie de oameni, iar muzica îi zicea de „bun-venit“ mereu altor oaspeți. Michal nu-și uitase de obiceiurile de la țară și, trecînd pe lîngă cîntăreți, îi vîrî în buzunar ăluia care stătea în față, cele cuvenite. În față stătea unchiul mirelui, pan Adam Rucinski, care lucra la Varșovia la Căile Ferate și era membru al orchestrei de acordeoniști a Căilor Ferate. Era un bărbat nu prea înalt, dar cu o ținută deosebit de demnă, cu obrazul smead, foarte distins, pînă și chelia îi sporea parcă eleganța sobră prin contrast cu coafurile exuberant ciufulite ale tineretului masculin și feminin. Trăsăturile îi erau parcă sculptate, privirea ochilor căprui și zîmbetul pline de politețe și, deși era trecut de cincizeci de ani, dinții lui albi luceau dezveliți de zîmbet, dîndu-i un aer de tinerețe. Nu-i lipsea nici un dinte în gură, sau poate că-i avea falși ? Aici la țară, dinții sănătoși erau un lucru rar și numai în povestirile străvechi se pomenea de minunăția de dinți a moșilor.

Intrînd în casă, Michal o întrebă pe Malgosia :

— De unde l-au scos pe contele ăsta de acordeonist ?

Malgorzata roși pînă în albul ochilor :

— Așa e ? îl întrebă și, șoptind tainic, continuă : Întotdeauna a avut ceva de domn. E Adam Rucinski. Nu ți-l mai amintești ? Venea

pe la mine cîteodată la Varşovia. Vai, ce mult îmi plăcea pe atunci! Tare mi-ar fi fost drag să mă mărit cu un muzicant. Numai el singur mi-a plăcut pe lumea asta. Numai el şi altul nu. Cînd s-a însurat, am vărsat lacrimi multe. Dar toate astea nu ţi le spun decît ţie, Michal.

Îşi privi fratele cu ochi strălucitori, apoi se luă cu mîinile de cap.

— Stau aici la palavre şi nimic nu-i gata încă. Abia ne-am apucat să facem *grzanka* şi mai trebuie să le dăm oaspeţilor gustarea înainte de a ne duce la biserică. Jacek e supărat foc, s-a sculat cu noaptea în cap să facă *grzanka* şi noi aveam toate oalele ocupate, n-aveam nici unt, a trebuit să umblăm prin sat după unt. Doamne, Michal, ştii că s-au adunat vreo sută de oameni la nunta Zuziei?!

Izba răsuna de glasuri. Zuzia, îmbrăcată încă în rochie de lucru, aranja împreună cu mătuşa Paulina pe mesele frumos aşternute farfurii cu afumături, pîine, cozonac şi gogoşi. Szczepan şi Czesiek ştergeau paharele de vin şi de ţuică, Malgorzata prepara cafea de orz şi ceai. Leokadia Boguska mesteca cu un polonic într-o oală uriaşă, pusă pe plită, în care fiul ei, Jacek, turna zahăr, adăuga unt, presăra nucşoară pisată şi turna sticle de votcă de un litru. Deşi tînăr, lui Jacek i se dusese faima în toate satele din jur pentru că era meşter în a pregăti *grzanka* de

nuntă. Michal Boguski se opri în prag invitînd oaspeţii cu glas tare:

— Poftiţi în casă, oameni buni! Poftiţi la *grzanka*! Poftiţi la masă! Bun e primul. Cel mai bun e ultimul! Bătrînii să şadă jos, tinerimea să stea în picioare.

Musafirii se mişcară şi cît ai clipi din ochi se aşezară în jurul meselor rînduite în formă de potcoavă. Se aşezară cei mai în vîrstă şi cei cu copii. Tinerii se îmbulziră în mijlocul odăii şi, întinzînd mîna după gustări peste umărul celor care şedeau pe scaune, le aşezau pe pîine, le vîrau de-a dreptul în gură sau le puneau pe o farfurioară, cînd apucau să pună mîna pe vreuna. Furculiţe erau din belşug, aşa că fiecare se îngrijea numai să aibă un pahar sau un păhărel în mînă. În ele fumega *grzanka*, băutura care arde ca focul.

Oaspeţii au fost nevoiţi să se înghesuie şi mai tare, cînd veni şi muzica înăuntru. Muzicanţii trebuiau să intre şi ei în casă, fiindcă la o nuntă nu se cade să lipsească muzica nici o clipă. Erau trei muzicanţi: în afară de cel cu acordeonul, un viorist şi un toboşar, care fusese silit să-şi lase însă toba afară, fiindcă asta era instrument, nu glumă. Stătea sprijinit pe pămînt ca un cerc uriaş, băţul îl avea fixat de o pedală, în care toboşarul lovea într-una cu piciorul. La marginea superioară erau fixate două vergele de lemn, goale pe dinăuntru. Cînd lovea în ele cu

un bețigaș, scotea niște sunete uscate, ca cele ale tam-tam-ului de negri. Cînd toboșarul se apleca și lovea repede, mărunt, imita castanietele spaniole. Deasupra tobei, pe o sîrmă groasă, era atîrnat un talger de aramă, cu care tuna toboșarul, atunci cînd pentru a-i emoționa pe ascultători era necesar un sunet de aramă ca ăsta. Toboșarul era și el din Pawlowice, la majoritatea flăcăilor de la nuntă le spunea pe nume. Dar era de mult citadin, scotea sunete de tobă, de aramă și castaniete la Varșovia, la serate și petreceri populare în local și la aer liber. Avea o mutră ca de circ, ca de bufon, o gură pîn' la urechi, trăsăturile feței neregulate, ochii îi jucau în cap, dar în felul lui de a fi avea ceva simpatic, o veselie contagioasă; cînd izbucnea în rîs îi stîrnea pe toți ceilalți, silindu-i să rîdă. Îl strigau Tolek. În afară de toba cu trei sunete diferite, Tolek mai avea și în gît un instrument muzical, era neîntrecut la petreceri. Pătrunse în odaie cîntînd cu un glas metalic de bariton ceva din repertoriul la modă; și, cu toate că el se pricepea mai ales la cîntece cu haz, comice și satirice, întrucît asemenea cîntece nu se face a fi cîntate înainte de nuntă, se produse cu o melodie sentimentală despre o fată. Rucinski cel demn îl seconda cu glasul lui de tenor și cu acordurile armonicii.

Dar toți se uitau la viorist. Pe ăsta oamenii nu-l știau, ceilalți doi îl găsiseră la Varșovia

și-l aduseseră cu ei. Cît stătuseră în curte, lumea nu se prea uitase la el, abia acum văzură toți cît era de înalt. Caraghios de înalt, avea niște picioare lungi, de parc-ar fi avut numai picioare și cap, iar între ele corpul micuț — mă rog, o barză. Obrazul îl avea supt și îngust, ai fi zis că e făcut numai din colțuri și că-l poți privi numai din profil. Așa încît și ochii îi avea înfipți de-o parte și de alta, ca la păsări. Cum ținea capul aplecat și cum avea un nas lung cît toate zilele, părea că-și sprijină nasul pe pieptul bombat, întocmai ca berzele. Unul strigă: „Uite barza", un altul: „Stîrc, stîrc, cocostîrc" și așa l-au poreclit. Unii îl strigau: „Pane cocostîrc", alții se încăpățînau să-i spună „Barză". Dar viorístul începu să cînte. Vioara răsună cu atîta foc și jale, înfiorînd inimile, încît pînă și glasurile nuntașilor se mai domoliră. Viorístul se uita cu ochii lui galbeni ca de pasăre, în stînga și în dreapta, în același timp, iar părul îl avea tot galben-roșcat. Și cînta. Femeile așternură în tindă o măsuță pentru muzicanți și-i poftiră la *grzanka*.

În izbă domnea o hărmălaie de nedescris; fiecare avea să spună ceva tocmai vecinului celui mai îndepărtat, așa că zbierau cu toții pe întrecute. Dar mai puternic decît hărmălaia se înălța glasul Katerinei Gondkowa, care, strîngînd la piept pe Bernadzia și amintindu-și de datinele vechi la nuntă, cînta cît o ținea gura, de parcă

o sută de nagîţi ţipau peste luncă prelung şi tînguitor.

Bună fuse grzanka, bună şlibovița
Dar mai bună este fata mea, fetița!

Şi fără să aştepte poftire, acoperi vălmăşagul vocilor cîntînd şi strofa următoare, iar bunica Jasnocina îi ţinu isonul. Cîntau amîndouă:

Cîntă-n crîng privighetori, cîntă pe cărare
Ciripesc la nunta mea păsări cîntătoare.

Izbucniră rîsete mai cu seamă printre cei tineri. Unii voiră să acopere glasul bunicuţei cu un cîntec de oraş, necunoscut prin partea locului:

Marynika, Marynika, are ochi frumoşi fetica!

Unul dintre nuntaşi, pare-se ginerele lui Rucinski, activist la district, „muncitor cu mintea", cum ziceau oamenii, vru să dea cinstea cuvenită celor două cîntăreţe de modă veche.

— Să cînţi, să cînţi întotdeauna tot aşa! îi strigă el bunicuţei. Ai înnobilat petrecerea noastră, masa noastră! Asta ne înalţă sufletul! E minunatul nostru cîntec popular, tradiţia Poloniei Populare. Să trăieşti, să ne trăieşti o sută de ani. Iar paharul ăsta cu *grzanka* îl închin în cinstea dumitale... Şi, spunînd acestea, musafirul, plin de încîntare, sorbi al treilea pahar de *grzanka*.

Dar bunicuţa Jasnocina nu-i auzea laudele şi, deşi musafirul îşi întoarse faţa către dînsa şi voia să ciocnească cu ea peste masă, întinzînd paharul plin, ea nu-l vedea, căci ţinea ochii închişi de înduioşare şi cînta cît putea mai tare, căscînd larg gura ştirbă de i se vedea omuşorul.

Jozef Jasnota, fratele lui Szczepan, cu care semăna ca două picături de apă — numai că Jozef avea ochii mai mari, limpezi şi sticloşi, lucind parcă de friguri, iar pieptul mai înfundat încă — se opri în prag şi strigă:

— E timpul! E timpul să vă gătiţi de nuntă!

Toţi se sculară în picioare în mijlocul zarvei, mirii dispăruseră de mult, îşi schimbau hainele pregătindu-se de nuntă.

Pe Zuzia o găteau alături, în casa vecină, la Popiol, iar ceremonia o dirija Aniela Pawoniak, care se pricepea la ce e frumos. Însăşi Pawoniakowa arăta în ziua aceea ca scoasă din cutie, purta o fustă neagră, cu o bluză de mătase galbenă deschis, împodobită cu o danteluţă neagră la guler şi închisă la gît cu o broşă neagră. Malgorzata, care rămăsese tot în straiele de cenuşăreasă, intrînd la alde Popiol, înainte să se uite la fie-sa, rămase cu ochii holbaţi la Aniela. „Ce gust are femeia asta, ce frumos ştie să se îmbrace!" gîndi ea şi spuse cu glas tare:

— La fel arăta răposata stăpînă-mea în portret, chiar aşa au pictat-o, cînd nu îmbătrînise

încă. Tot așa, cu o bluză galbenă-crem și cu o broșă neagră.

— Dar Zuzia cum îți place? întrebă Aniela zîmbind protector. Nu, nu așa, le spuse domnișoarelor de onoare, care o ajutau. Altfel o să prindem vălul. N-avem destul asparagus.

— Jadwisia, fugi acasă și adă asparagus, o trimise Malgorzata. Jadwisia cu greu își smulse ochii uimiți de la sora ei, atît de frumos gătită, plecă în goană și se întoarse ducînd în brațe un ghiveci cu asparagus, abia ieri împodobit cu atîta grijă cu foiță albă și roz.

Stăpîna casei, Popiolkowa, ținînd în mînă voalul de tul, vărsa șiroaie de lacrimi, bocindu-se:

— Cum s-au mai schimbat toate. Pe vremea mea mireasa trebuia să crească cu mîna ei o floare de lămîiță sau de mirt pentru cununa de mireasă. Acu, de cînd cu orînduirea cea nouă, zor-nevoie să-ți pui asparagus. Of, Doamne.

Zuzia se supuse ritualului îmbrăcării ascultătoare și liniștită. Avea ochii mari deschiși, privirea uscată și imobilă, arăta mai frumos decît în ajun, fiindcă își pudrase coșurile de pe frunte și din bărbie, își rumenise ușor obrajii palizi și-și dase subțire de tot și cu roșu pe buze. Lui Czesiek îi place ca femeia să fie dichisită, așa ca la oraș.

Stînd în fața casei, musafirii încep să-și piardă răbdarea, tot așteptîndu-i pe miri. Slujba trebuie să fi început. A sosit și taxiul din tîrg și stă duduind în fața porții. Sosesc trăsuri din cele mai îndepărtate colțuri ale Pawlowicelui, din satele învecinate vin unchi, mătuși, nepoți ai ambelor familii. Tinerii vin pe jos, pe potecă, printre ei și doi soldați care-și fac armata, pretendenții fiicelor lui Lukasz Boguski și ai Paulinei Szatkowska. Muzica le tot urează „bun-venit", pînă ce în sfîrșit cîrdul se sfîrșește. Acordeonistul Adam Rucinski stă cu acordeonul în mijlocul drumeagului de țară și așteaptă pe cineva.

— După cine te uiți, panie conte? îl întreabă Michal Boguski.

— Aștept un oaspete de vază, răspunde cu seriozitate acordeonistul. Îl aștept pe moșierul nostru.

— Pe moșier? Ce fel de moșier? se miră Boguski.

— Așa îi spunem noi, moșierul, fiindcă e acum omul cel mai de seamă, explică acordeonistul plin de demnitate. Directorul gospodăriei de stat piscicole.

Michal nu i-a mai răspuns nimic, dar văzînd că și Malgorzata a ieșit în fugă prin poarta din dos a casei, așteptînd parcă pe cineva, se apropie de dînsa.

— Cum, Malgosia, şi tu îl aştepţi ? o întrebă. El îl aştepta pe „moşier". Pe directorul de la P.G.R., răspunde el privirii ei uluite.

— Aha, dădu din cap Malgosia. Pe pan Stepien. E neam cu Rucinski. Aud că i-au poftit la nuntă. Dar ce să caute la noi ? Nu vine... Nu, eu îl aştept pe Szczepan. Îl aştept, tot îl aştept, repetă cu un ton chinuit.

— Pe unde umblă Szczepan ? îl căuta Boguski primprejur. Adevărat. Nu l-am văzut de o bucată de vreme.

— Apoi s-a dus la autobus ! Trebuie să vină sora Rucinskăi cu bărbatu-său. E bolnavă de picioare, nu poate umbla pe jos. Szczepan, slab de înger cum îl ştii, i s-a muiat inima şi a plecat după ea. „Nu şade frumos ca o femeie bătrînă şi bolnavă să vie pe jos la nunta noastră", mi-a spus el. Eu nu i-am răspuns nimic. Dar acu, ce ne facem ? Autobusul cîteodată întîrzie, cînd o să se mai ducă tinerii ăştia la nuntă ? Zuzia nu poate pleca fără binecuvîntarea părintească. Iar Szczepan nu-i şi nu-i.

— Vi-i-ne el. Iar popa o să-l aştepte cu binecuvîntarea, d-aia i s-a plătit, o îmbărbătează Michal.

— Uite că aşteaptă lumea, atîta omenire ! se tînguie Malgorzata. Eu nu ţin aşa de mult la asta, dar Szczepan. Szczepan atît s-a ostenit cu nunta şi să nu apuce să-şi binecuvînteze copilul ! Pentru el binecuvîntarea e un lucru aşa, nu ştiu cum !

Între timp, mirii se apropie de grupul mare al oaspeţilor. Peste gunoaiele care acoperă potecuţa ce duce la alde Popiol, păşeşte Zuzia, ţeapănă în rochia ei lungă, albă, ca figurinele pe care le poartă în braţe oamenii, la procesiuni. Din partea opusă se apropie Czesiek Rucinski în haine bleumarin, cu cocarda albă la rever, împodobită cu asparagus de la Zuzia. Amîndoi păşesc însoţiţi de cavalerii şi domnişoarele de onoare. În faţa casei au pus o masă acoperită cu un şervet, pe care se afla crucea scoasă din odaie şi două luminări. Vremea e atît de caldă şi lină, că luminările ard neclintite, fără să pîlpîie, de parc-ar fi zugrăvite, de-abia le distingi flăcăruia galbenă în lumina strălucitoare a zilei.

Oamenii sînt iar nerăbdători. „Unde-s părinţii miresei ?" — „Cum, nu e tatăl ?" — „A plecat la autobus ?" — „Păi, atunci, cînd o să vină ?" — „Nu putea să se ducă altcineva ?"

Iar Malgorzata mereu da cîte o fugă pînă în mijlocul drumului. La un moment dat îl vede pe Adam Rucinski, cu ochii pironiţi în zare.

— Nu-i şi nu-i, spune Malgorzata timid, nu mai vine Szczepan, adăugă ea amintindu-şi că Rucinski îl aştepta pe pan Stepien.

Acordeonistul o privi, o salută, apoi îi întinse mîna.

— Matale ești cuscra, mama miresei ? o salută el foarte politicos. Te-ai mai împuținat de cînd veneam pe la dumneata, în strada Emilia Plater ; eu mai țin minte, dar vremurile alea au trecut.

Malgorzata uită totul într-o clipă, simte doar că stă aici, în fața varșovianului elegant, care i-a fost cîndva atît de drag, îmbrăcată cu zdrențele ei murdare, de la bucătărie. Ea nu poate nici să se îmbrace, nici să se ducă la nunta fie-si, fiindcă are de spălat vase și de pregătit ospățul de după cununie. Ar vrea să-i spună ceva acordeonistului, dar îi lipsesc cuvintele. Din fericire o strigă oamenii, nu mai vor să aștepte cu nici un chip. Să-i binecuvînteze numai mama pe copii !

Tinerii împinși de careva îngenunchează pe un covoraș, azvîrlit de Jozef Jasnota, Aniela îi dă Malgorzatei în mînă mătăuzul, dar ea nu vede nimic. Tremurînd toată o îmbrățișează pe Zuzia și strigă : „Fiica mea, copiii mei iubiți, vă binecuvîntez..." Și nu mai spune nimic altceva, fiindcă o îneacă plînsul. Dar și ce-a spus n-a auzit nimenea, zarva nu s-a domolit nici o clipă. Deodată, oamenii văzură că Malgorzata nu mai era în fața mesei, vajnica mamă a mirelui o dăduse în lături, parc-ar fi suflat un fulg, și cînd se porni ea să binecuvînteze, o ascultară cu toții ca vrăjiți. Mama Rucinska nici nu se uita la cei doi tineri, își ținea privirile ațintite la mulțime, de parcă asupra tuturor și-ar fi revărsat binecuvîntarea. Vorbea onctuos, dar vesel în același timp, și mereu îi dădea cu stihuri. A fost o cuvîntare lungă, care s-a sfîrșit cu cuvintele :

Blagoslovescu-mi fiul, să se știe,
In ultimul lui ceas de burlăcie.

Mulți își ștergeau lacrimile. Nimeni nu băgase de seamă că și tatăl mirelui lipsește de la ceremonia binecuvîntării.

Cînd totul se sfîrși și tinerii luară loc în taxi, Zuzia declară că ea de urcat în mașină s-a urcat, dar că fără taică-său nu se duce la cununie. Iar începu așteptarea. Unii bombăneau că ce om neserios e ăsta, care, știind că-i un personaj de seamă la nuntă, s-a dus totuși la autobus, de parcă n-ar fi putut să trimită pe un altul. Alții se îngrămădeau în căruțe. „Dar cu muzica, ce-i ?" strigau unii. — „N-ei fi vrînd să mergi cu toba la biserică !" rîdeau alții. — „Muzica poate să rămîie, numai ăl cu vioara să vină la biserică", hotărîră cu toții. „Ăl cu vioara", umbla vorba din gură în gură. — „Panie cocostîrc, urcă-te!" „Panie barză, vin la noi !" — „Lăsați-l, că dumnealui n-are nevoie să se urce în căruță, are picioare atît de lungi, că poate s-o încalece !" glumeau oamenii. Viorístul cel roșcat, fără să arate o prea mare bucurie pentru cinstea asta, se urcă în trăsură, ținînd cutia viorii lipită de șold. Cu ochii lui galbeni, uimiți, se zgîiește la

vecina lui. Lîngă el șade bunica Jasnocina, care în ciuda vîrstei n-a vrut cu nici un chip să rămînă acasă. Ține ochii închiși, vede desigur feciori călare pe cai, fete cu panglici, mărgele și podoabe aurite pe cap și cu glasul ei ruginit cîntă :

O duceau la cununie și bocea, bocea :
Nu mă da, mămucă dragă, nu mă, nu mă da.

— Măicuță — o ceartă Gondkowa — nu mai cînta așa. Taci din gură. Vremurile alea s-au dus și oamenii ăia s-au dus...

Iar Malgorzata tot mai așteaptă, de-abia mai poate să rabde, nu se mai gîndește decît la un singur lucru, ca Szczepan să vină la vreme, să mai apuce să-și ia rămas bun de la Zuzia-fecioară. De-ar veni măcar în ultima clipă, i se cuvine și lui bucuria asta, atît de puține bucurii a avut sărmanul în viață !

Așteaptă și oamenii, se plictisesc, se mînie, coboară din căruță, se învîrtesc pe cărare, iar se urcă în care, nu știu ce să facă pentru a grăbi întoarcerea părintelui ușuratic.

— Vinee ! ! strigă în sfîrșit careva. Alaiul de nuntă încremenește, se aude doar răpăitul motorului de taxi pornit pentru a treia oară.

Pe coama ușoară a drumului s-a ivit întîi capul calului, apoi, răsărind parcă din pămînt, căruța care se năpustește spre nuntași.

— Tata ! Vine tata ! strigau cu toții într-un glas și desigur niciodată pînă atunci nu mai fusese cinstită astfel calitatea de părinte a lui Szczepan, dar el habar n-avea de toate astea, fiindcă nu-l ajungea strigătul. Trase de hățuri și calul înlemni. Era singur-singurel în căruță. Oaspeții mult așteptați nu veniseră.

Szczepan nu apucă să coboare singur din căruță, căci îl luă lumea pe sus. Împingînd mulțimea în lături se repezi spre taxi strigînd :

— Zuzia mea. Fetița taichii !

Zuzia țîșni din mașină ca din pușcă și se agăță de gîtul lui taică-său.

Altceva nu mai văzu nimenea, lumea se învolbura, porniră strigăte din toate părțile. „Urcați ! Haidem ! Întîi taxiul !" Nunta se urni în sfîrșit. Malgorzata se repezi din casă cu o pereche de cizme bărbătești în mînă — nebunul plecase la autobus cu gioarsele de lucru. Szczepan zvîrli hățurile unuia dintre tineri, căci se urcaseră ciotcă lîngă el, și se încălță pe cînd căruța se și pusese în mișcare.

Căruțele erau toate ale neamurilor și rudelor, numai unii cai erau de împrumut, fiindcă nu șade frumos să mergi la căruță cu un singur cal. Singur Szczepan nu mai apucase, bietul de el, să înhame al doilea cal, cel împrumutat de la alde Popiol. Mergeau în trap domol, ținîndu-se pe urma taxiului, care mergea în frunte, nu prea repede, ca să nu fie siliți ceilalți să mîie

caii în galop. Căruțele erau frumoase, toate după același tipic. Vopsite în galben, cenușiu sau maron, aveau toate roți pneumatice de cauciuc și pe o lature o tăbliță pe care era scris cu negru numele proprietarului și numele satului. Toate carele erau noi și drumul tot nou era, în cea mai mare parte pietruit. Numai seninul ce se arcuia peste alaiul tăcut, numai pămîntul învăpăiat de culorile lui brumar erau străvechi de cînd lumea.

4

Satul Staszowka, la fel ca alte cîteva sate din jur, e risipit pe pămînturile fostei moșii a panilor — abia dacă găsești două-trei ogrăzi vecine — și nu numără mai mult de o sută de ani. Biserica, nici ea seculară, stă cocoțată pe o colină împădurită, printre brazi, carpeni, mesteceni și sorbi, care-și desfășuraseră podoabele în bătaia soarelui, dar nuntașii erau preocupați numai de gîndul cum să-și facă loc pînă în față, spre altar. Biserica răsuna de sunetele orgii și era ticsită de lume. În ușa din față cît și în cea a sacristiei se înghesuiau cei ce nu izbutiseră să pătrundă înăuntru.

Vioristul își croi primul drum prin mulțime. Urma să cînte la cor, deci, cu hotărîrea unui sol care trebuie să îndeplinească o misiune, își

tăia drum cu silueta lui îngustă și lungă („ca un cuțit cu care tai cozonacul" rîdeau de el nuntașii). Oamenii îi făceau loc, uimiți de statura lui neobișnuită, de obrazul lui slab și roșcovan, iar el înainta mereu, doar-doar o ajunge pînă la scărița laterală și de acolo sus, la cor. Pe urmele vioristului o porniră mirii; trecură în voie, căci, văzînd rochia albă, coronița și voalul miresei, oamenii se dădură în lături, se strînseră, se îndesară. După tineri se strecură o fetiță, cea care trebuia să dea mirilor verighetele, o copiliță nespus de frumoasă, de-a lui Rucinski, toată în alb. După ei pășea Szczepan Jasnota: surd și orb, cu ochii ațintiți la florile artificiale de lămîiță și la frunzele de asparagus din cununa fiicei lui, mergea cu obrazul șiroind de lacrimi.

Aniela Pawoniakowa o ducea de braț pe bunica Jasnocina. Ceilalți își făceau drum după cîtă putere dovedeau la împins, cînd printr-o intrare, cînd prin cealaltă.

Grzegorz și Michal Boguski se opriră în fața bisericii, apoi o porniră spre țintirimul din fața bisericii, de cealaltă parte a drumului. Pășiră tăcuți peste stratul gros de frunze foșnitoare ce căptușea potecile cimitirului, apoi stătură în fața unei cruci mari de stejar înfiptă la mormîntul mamei lor. Mormîntul avea la mijloc un chenar de pietre și un răzor de pămînt pentru flori. Pe o tăbliță de metal era scris: „În amintirea Ma-

riannei Boguska. m 10.1.1945. Fie-i țărîna ușoară." Michal mătură cu o rămurică frunzele veștede de pe movila de pămînt. De sub ele se ițeau begonii cu frunze mărunte, cam firave, dar spuzite de flori; le răsădise cu mîna ei Malgorzata încă în primăvară. Rămaseră în picioare, nemișcați multă vreme, și acestor țărani încărunțiți le picurau lacrimile din ochi ca grindina. Printre lacrimi o vedeau pe măicuța lor aievea, vedeau viața ei întreagă. Ce viață chinuită! Pasămite gospodină la casa ei, de fapt muncitoare cu ziua, veșnic ghemuită peste ogorul străin al vreunui gospodar bogat sau de la curte. Bărbatu-său fusese om bolnăvicios și murise încă în timpul primului război mondial, iar dînsa rămăsese singură cu o spuză de copii nevîrstnici și mărunți. Muncită, sleită de puteri, dar vînjoasă, neobosită, nu-și pierdea cumpătul cu una cu două, își crescuse copiii în respectul vechilor obiceiuri și insuflîndu-le un puternic simț al familiei. Nici unul nu ținea minte să-i fi tras maică-sa o chelfăneală, totuși îi știau de frică căci se temeau să n-o supere. Au iubit-o întotdeauna și acum îi durea sufletul că nu apucase să-i vadă pe toți ai ei săltați din nevoi. Murise avînd sub ochi sărăcia în care se zbătea Malgorzata, dar așa mîndră și vitează era din fire că tocmai la Malgorzata voise să locuiască la bătrînețe, fiindcă acolo se simțea mai ales nevoie de ajutor și îmbărbătare. La alți copii ai ei,

mai cu dare de mînă, se ducea doar ca oaspete, apoi iar se întorcea la viața urgisită a Malgosiei, „fiindcă — zicea ea — nici unul dintre voi nu muncește și ziua și noaptea, pe cînd Malgosia mea coase noaptea, ca să scape de calicie, așa că măcar să doarmă dimineața, iar eu să văd de casă în locul ei". Cum s-ar mai fi bucurat bătrîna dacă ar fi apucat ziua de azi.

Cînd s-au întors în biserică, tocmai începuse slujba; dascălul aprinsese lumînările și mirii se apropiaseră de altar. Cu putere se înălțară sunetele orgii, un glas bărbătesc intona *Veni, Creator Spiritus* iar peste o clipă se auzi cîntecul viorii. Nuntașii se priviră cu un semn de înțelegere în ochi, iar străinii se întoarseră în direcția corului.

Cînd, peste o jumătate de ceas, se urcară iarăși cu toții în căruță, vioristul cel deșirat se apropie cu șovăială de Aniela Pawoniakowa cea serioasă și plină de farmec.

— Dragă pani, măcar s-a auzit cîntecul meu? o întrebă el.

Pawoniakowa se dumiri repede unde bătea omul.

— Vai, panie, cum spui una ca asta, îi răspunse privind în sus cu obrazul luminat de un zîmbet binevoitor. Toată biserica s-a întors cu fața spre cor cînd ai cîntat dumneata. Minunat ai cîntat...

Vioristul o privi cu îndoială și recunoștință.

— Știți, eu am urmat cîțiva ani la școala

muzicală. Cînt într-un ansamblu. Eu v-am băgat de seamă chiar azi-dimineață în zori. Mi-am dat seama imediat, o femeie serioasă, inteligentă. M-am gîndit eu că dumneata ai să te pricepi... Aici la țară oamenii n-au gust...

— Și eu sînt de la țară, spuse Pawoniakowa. Eu aici... Dar n-au lăsat-o să termine. O chemau frații, era timpul să se întoarcă.

— Nu te-ai dus la mama, la cimitir ? o întrebă Michal.

— Am dus-o de braț pe bătrîna Jasnota. Gondkowa era cu copilul, care a fost cuminte pînă atunci dar s-a apucat să zbiere în fața bisericii. Acuși intru și eu o clipă la cimitir. Așteptați o clipă că vin și eu cu voi.

Peste o oră, nuntașii se întorceau printre pomii livezii, prin fața hambarului și pe poteca ce ducea la alde Popiol, fiindcă pe terenul din fața casei lui Jasnota erau întinse șase mese luate cu împrumut. Cu vremea asta minunată și caldă s-a făcut loc berechet pentru toată lumea, o parte dintre nuntași urmau să mănînce sub bolta albastră.

Leokadia și Paulina așază pe mese farfurii și castroane cu salam, slănină, cîrnați, pateu de ficat, păsat făcut din cașa curată de hrișcă. Malgorzata împarte în farfurii piftia de picioare de porc și așază, între farfuriile cu carne, altele cu pepeni și prune în oțet, ciuperci marinate, de diferite soiuri, salate din pătlăgele, hrean, muștar

și sfeclă, cultivate cu mîna ei și păstrate anume pentru nuntă. Au pîine de tîrg și de casă, cozonaci ca și cei pe care i-au mîncat de dimineață, în loc de *grzanka,* votcă și vin făcut în casă din gherghin, lichioruri din mei, secară și afine. Ici-colo zac aruncate pere de toamnă, pergamute cenușii și mere rumene.

Tinerimea era risipită mai cu seamă pe la mesele așezate în curte, unde puteau să zburde în voie. Unii însă s-au înghesuit laolaltă cu cei vîrstnici în casă, unde la masa principală, pusă de-a curmezișul, stăteau mirii. În rînd cu ei, pe scaunele pregătite pentru părinți — care au rămas în locul larg din mijlocul odăii ca să poată să-i servească pe musafiri — s-au așezat unchiul Jozef Jasnota și unchiul Michal Boguski. Ceilalți se așezară cum s-a nimerit. Ce veselie era la masă, ce rîsete, țipete, ce neastîmpăr ! Cîntau, glumeau, iar Zuzia, plecîndu-se către unchiul ei Jozef, grăi :

— Uite ce bine petrece lumea, uite cum mai petrece, nu-i așa ?

Dar Jozef Jasnota, om posac, îi răspunse :

— Eu m-am săturat de toate. M-am săturat și de viață.

Mireasa rămase puțin mirată, dar zîmbi luîndu-i vorbele în glumă.

Puțin mai încolo ședea bunicuța Jasnocina, căreia tinerii îi turnaseră un păhărel cu votcă și cînta cît o ținea gura, iar Gondkowa, care

ședea cu Bernardzia la sîn, la o masă laterală, o acompania cu vioiciune :

Nu-i bun scaiul, nu-i bun, ce pe cîmp răsare,
Nu oricare noră soacra și-o îmbună.
Chiar dacă să coasă trandafiri e-n stare,
Soacra zice : „Nora de nimic nu-i bună".

O duduiță de la oraș, splendid coafată și cu o bluză ce sta să crape pe ea, făcută dintr-o mătase pestriță ca penele de păun, după ce aruncă o privire scîrbită bătrînei care scotea niște sunete demodate, ba chiar nedelicate, făcu cu ochiul către niște tineri care stăteau cu paharele în mîini în jurul mesei :

— Nouă alte cîntece ne plac, cîntece de masă.

Și cu un glas metalic, din gît, începu alt cîntec : „Trec flăcăii, trec, pe la mine prin grădină..." dar uitînd cuvintele sfîrși strofa murmurînd. Cu glas tare, de parcă ar fi lovit cu ciocanul în nicovală, repetă refrenul : *Și hei-rup, hei-rup așa! Și hei-rup și hola-la.*

Unul dintre tineri o corectează :

— Nu-i bine ! Apoi cîntă cu glas subțirel de tenor : *Asta-i hola, hola-la ! Și hei-rup și iar așa !*

Și lovi din picior la cuvintele *„Asta-i"*.

Dar duduița cu bluza ca penele de păun se uită provocătoare la tînăr și cu un alto ascuțit ca sunetul fierului în fierărie, repetă cu încăpățînare : *Și hei-rup și hola-la !*

Multă vreme se contraziseră așa, unul strigînd *Și hei-rup*, iar celălalt *Asta*. Tînărul enervat îi strigă duduii peste masă :

— Asta-i un cîntec de la țară, eu îl știu bine cum se cîntă ! Și bunică-mea îl știe, și-o arătă cu mîna pe bătrîna Jasnocina. Domnișoara cîntăreață nu știa că tînărul care s-a luat la harță cu dînsa e fiul lui Jozef Jasnota, Wladzio, tinerel după mutră, de fapt bărbat însurat, lucrînd la un post de pompieri din Varșovia. Duduii îi pare rău că tînărul a contrazis-o, mai ales că-i frumușel ca o fetiță, de aceea, dorind să-l umilească, îi strigă :

— Ce tot spui dumneata ! Asta-i de la „Mazowski", ansamblul de cîntece și dansuri. In toată lumea le cîntă. In China. Peste tot. La Paris !

Restul certei se pierdu în zgomotul aplauzelor și în zarva generală, căci muzicanții, care cîntaseră pînă atunci în fața casei, intrară în izbă. Tolek toboșarul avu în sfîrșit prilejul să se producă cu repertoriul său cel mai ales, cîntă cu glasul lui metalic de bariton diferite cuplete umoristice, stîrnind rîsul mesenilor cu strîmbături și țopăieli. Acordeonul și vioara îl acompaniau discret, ca să nu acopere glasul și înțelesul cuvintelor.

Tînăra pereche păstra, așa cum le stă bine îndrăgostiților, aceeași tăcere solemnă. Doar privind-o pe Zuzia îți dădeai seama ce fată cumpă-

nită şi grijulie este. Şedea ceremonioasă alături de mire, dar nimic nu scăpa privirii ei agere, şi atunci cînd nu i-a plăcut ceva, neputînd să iasă altfel de la locul ei, s-a strecurat pe sub masă, a răsărit în mijlocul izbei cu straiele ei albe de mireasă şi, apucînd-o pe maică-sa de braţ, i-a spus :

— Mamă, aşterne masa pentru muzică afară, în curte. Acu nu-i nevoie să cînte. Musafirii petrec şi singuri. Mai bine să nu se ostenească muzicanţii, căci vor trebui să cînte toată noaptea, ba poate şi mîine.

— Da, da, aprobă Malgorzata ca prin vis. Maică Precistă, ce omenire! Tremur de spaimă să nu fie careva nemulţumit... Szczepan, pofteşte-i pe muzicanţi la masă! Pola, serveşte-i! Lodzia, vezi dacă mai avem cîrnaţi!

Zuzia se întoarse la locul ei, ca o marionetă mînuită de păpuşar, se strecură din nou pe sub masă şi se aşeză lîngă bărbatul ei. Văzînd aceasta, Jozef Jasnota începu să bombăne mohorît:

— Rău şi amar! Rău şi amar. — Şi iată că toţi cei din faţă încep s-o repete, în vreme ce alţii strigă : „E acru vinul!" şi tot strigă, pînă cînd, după obicei, tinerii se sărută pe gură. Iar după asta nu mai luară sfîrşit strigătele, aplauzele, închinatul paharelor şi cîntatul. O persoană de la oraş, cam înfiptă, se produse cîntînd cuplete de producţie proprie despre toţi participanţii la petrecere. Michal Boguski, stînd lîngă dînsa, se simţi într-al nouălea cer, fiindcă îi plăceau femeile cu haz. Şi cum era puţin afumat, o luă de după talie şi cîntă şi el :

Îndrăgostiţi şi-n Wroclaw se plimbă cîte doi.
Se plimbă mînă-n mînă cum ne plimbăm şi noi
Deasupra Odrei luna revarsă-al ei polei.
La Zalesi liliacul dă-n floare pentru ei.

— Panie, eu am un logodnic, spune vecina cea şugubeaţă. Michal îi răspunde prompt:

Ce-i prea mult nu strică chiar întotdeauna
Omul însurat mai place la cîte vreuna...

Malgorzata tocmai strîngea de pe masă vasele goale ca să mai pună nişte afumături cînd văzu în uşă oaspe nou :

— Lukasz, spuse ea în şoaptă şi se grăbi să-l salute pe fratele ei mai mare.

Lukasz Boguski lucra acum la Varşovia, avusese nişte necazuri cu îndeplinirea planului lunar, şi fusese avertizat că s-ar putea să fie nevoit să sacrifice duminica. Se vede că s-au putut lipsi de el în cele din urmă şi, deşi tîrziu, a venit totuşi. Lukasz e spătos, voinic, cu obrazul roşcat, parcă ar fi ajuns şi el cam cărămiziu de atîta muncă pe schele. Are părul negru înspicat, ochi deschişi — toţi ai lui Boguski au ochi deschişi, cenuşii sau albaştri, ochi luminoşi. Cu ochii ăştia Lukasz îi face un semn Lodziei că a vă-

zut-o şi că e totul în regulă. Michal, trecînd peste seriozitatea vîrstei şi neputînd să-i scoale pe vecini de pe bancă, se strecoară după pilda Zuziei şi el pe sub masă. El şi Grzegorz sînt cei care nu l-au văzut de multă vreme pe Lukasz.

— Ser-vus, frate! Vino să te pup! strigă amîndoi şi cum unii oaspeţi au ieşit prin curte să se mai răcorească, îşi fac loc lîngă masa principală, se aşază unul lîngă celălalt. Malgorzata, care se apropie cu farfurii şi un pahar cu vin, îl aude pe Lukasz spunînd:

— Acu urmează să clădesc la ţară. Aici, la noi. Poate nu chiar acu, dar de bună seamă în curînd.

— Aici la Pawlowice? îl întreabă Grzegorz. Şi ce-ai să clădeşti aici?

Lukasz îmbucă, mai trage o duşcă, abia peste o clipă răspunde:

— E vorba să facem casele pentru cooperativa din Pawlowice. Pentru cooperativa aia agricolă.

Grzegorz rîse cu poftă.

— Ţi s-a urcat la cap, măi Lukasz! Ce-ai tu cu cooperativa?

— Eu n-am nimic cu ea, se înviorează Lukasz şi răspunde fără grabă. Ea are cu mine. Are cu mine, fiindcă în satul nostru se face.

— Ei şi? Ce-ţi pasă ţie! Nu cumva te-ai înscris?

— Nu m-am înscris. Dar dacă e în satul meu e şi treaba mea. Eu sînt un zidar bun şi nu-mi

place treaba făcută de mîntuială. Satul nostru e ca vai de lume, prost construit. Dacă e vorba să se ridice case noi, apoi să fie arătoase. Cooperativă, necooperativă, construim pentru oameni. E vorba de cinstea satului nostru.

Malgorzata se uită la Lukasz cu ochi strălucitori, apoi întrebător la Leokadia. Nu ştie dacă se cuvine să arate că vorbele lui Lukasz i-au plăcut, ba nici măcar n-ar putea spune de ce i-au plăcut. Niciodată pînă atunci Lukasz nu şi-a mai deschis sufletul astfel. Dar obrazul Leokadiei rămîne de nepătruns, sau poate că nici nu a auzit nimic, cum e ea ocupată cu servitul musafirilor.

Michal îi trage lui frate-său o palmă peste genunchi.

— Ai dreptate, îl laudă. Şi eu, frate, am ajuns la aceeaşi concluzie. Ce-i pentru oameni, se ştie, e pentru oameni...

De undeva din fundul odăii se apropie de ei un bărbat cam de patruzeci de ani. Are o faţă subţire, veselă, ochii ca nişte năsturei albaştri, mîinile cu degete lungi, nervoase, şi o atitudine plină de simpatie şi bunăvoinţă faţă de toată lumea.

— Mult mă bucur să aud o convorbire serioasă, spune el, ţinîndu-se greu pe picioare şi oprindu-se în faţa grupului celor care discută.

— Îmi daţi voie să mă recomand, se adresează el lui Lukasz. Eu sînt Traczyk, pietrar din

Warka. Văd că dumneata ai o atitudine pozitivă. Şi eu la fel. Pot să spun că am şi de ce; regimul ăsta îmi prieşte. Eu, panie, sînt artist, am vrut să mă fac sculptor, iar astăzi sînt respectaţi artiştii. Cioplesc minunat pietre funerare, după dorinţa clientului, orice fel de chipuri omeneşti sau de inscripţie ştiu să cioplesc în piatră sau... să le fac în relief. Şi să ştii, panie, niciodată n-am cîştigat cît astăzi. Am două odăi cu bucătărie pentru familia mea, iar pe vremuri am stat într-o casă de paiantă ca vai de lume. Vremurile noastre sînt bune.

— Dumneata cîştigi aşa de mult, fiindcă în vremurile astea, de bune ce sînt, mor tot mai mulţi oameni, îi răspunde acru Grzegorz. Scrie la gazete că în ziua de azi oamenii suferă de tensiune. Chipurile ar fi de la bomba atomică, cînd de fapt numai de la necazurile cu harababura asta planificată se trag toate. Uite, de aia mor oamenii.

— Dar nu uita dumneata cîţi copii se nasc, şi prietenul din Warka ridică degetul în sus ca pentru predică. Niciodată, panie, n-a mai înflorit aşa meseria noastră! Şi nu mor! De cinci ani de zile n-am săpat în piatră nici o inscripţie pentru copii!

Aniela a răsărit deodată lîngă ei. Spune cu seninătatea ce o caracterizează:

— Grzesiek, vino-ţi în fire. După gazete te iei? Nu-ţi aduci aminte de cîte ori mi-ai spus că gazetele mint?

— Mint ele, nu-i vorbă. Dar şi-o găină chioară nimereşte cîteodată un grăunte. Dacă or să scrie ce ştiu din practica mea că-i adevărat, oi recunoaşte. Că oamenii au tensiune e adevărat!

— Văd că şi dumneata eşti un om politic, se bucură pietrarul Traczyk din Warka. Mă bucur! Fiindcă, vezi dumneata, eu de meserie sînt pietrar, din naştere, însă, om politic. Asta e! Şi tare mi-ar plăcea să aflu ce crede acest pan constructor despre cel de-al treilea război mondial. Fiindcă eu sînt de părere că ori c-o să fie ori că nu, noi tot o să învingem. Regimul ăsta de azi îmi prieşte, panie.

— Eu nu sînt om politic, răspunde Lukasz, privind neîncrezător la cetăţeanul ăsta simpatic, dar pe care nu-l cunoaşte şi care pe deasupra mai e şi ameţit. Şi sînt de părere că la un pahar de votcă nu e vremea potrivită pentru o discuţie politică.

— Dar de ce? întrebă arţăgos Wladyslaw Jasnota, pompierul, care stă alături. Pentru mine, oricînd e vreme pentru aşa ceva, adăugă el însoţindu-şi cuvintele de un sughiţ uşor. Totul e politica.

— Na, bea nişte apă! îi întinde un pahar nevastă-sa, Krysia, o blondă durdulie, în clipa aceea foarte bosumflată. Alde Jasnota nu ţin nici

unul la băutură. Şi tatăl şi fiul se întristează bînd. Jozef Jasnota îşi toarnă un pahar şi repetă iar:

— Mi s-a urît. Şi de viaţă. Maică-mea trăieşte de optzeci şi şase de ani şi încă nu i s-a urît. Mie însă mi s-a urît.

— Taică! Taică! încearcă să-l liniştească fiusău. În vreme ce el, ca un căţelandru din acela rău, mereu o împunge pe nevastă-sa cu cîte un cuvinţel. Se ciondănesc, dar nimeni nu ştie din ce s-au luat.

Manius Szatkowski trăgea cu urechea de o bucată de vreme la vorbele celor vîrstnici. Flăcăul era vesel nevoie mare şi tropăia uşor din picioare de parcă ar fi jucat. Aprobă părerea lui Wladzia Jasnota, pe care nu-l mai văzuse niciodată, că despre politică se poate discuta oricînd. Mai ales însă ar dori să lege o conversaţie cu pietrarul.

— Dumneata ai citit „Capitalul"? întrebă el şi limba i se împletici. Jesus Maria, ce mai exploatare e descrisă acolo! Toate felurile de exploatare le găseşti acolo! Mare om, cel mai mare om a fost Lenin ăsta al nostru!

— Vino-ţi în fire, Maniek, încearcă să-l ia cu duhul blîndeţii Michal Boguski. Nu Lenin a scris „Capitalul", ci Marx.

— Ştiu! se supără Maniek. Dar tovarăşul Lenin a pus bazele la toate, iar cînd a fost deportat, Marx le-a dus la bun sfîrşit în locul lui.

Felek Pawoniak răsări ca din pămînt. Ochii lui căprui şi de obicei blînzi priveau cu asprime la fratele mătuşii sale.

— Maniek! Ce îndrugi tu acolo? De asemenea lucruri te găseşti să vorbeşti în starea şi poziţia asta?

— În care poziţie? Eu sînt într-o poziţie in... interesantă. (Fetele care stăteau lîngă el îşi înfundară obrazul în palme şi izbucniră în rîs.) Maniek îşi aţinti degetul spre Felek.

— Felus e poet, scrie stihuri, îi spuse el pietrarului. Aşa mi-a mărturisit chiar el... Iar Mickiewicz a fost prietenul lui Puşkin, cel mai m... mare poet din lume... De aceea... de aceea versurile sale au pătruns pînă sub acoperişul caselor noastre.[1]

— Sub acoperişul casei tale n-a pătruns nici măcar mintea! şi Felek mînios îşi încleştă degetele în moţul artistic al lui Maniek.

— Nu-l strica! chiţăi Maniek cu glas de copil şi se năpusti cu pumnii încleştaţi la Felek.

— Tocmai voi?! Tocmai voi?! Malgorzata se şi afla între ei, îi despărţi împingîndu-i cu umerii, mînată de-o putere uriaşă şi şoptind îngrozită: Tocmai voi? Halal tineri, n-am ce zice! Parcă vi s-a cerut să fiţi o pildă vie, iar voi...

[1] Adam Mickiewicz (1798-1835), cel mai mare poet naţional polon, vorbeşte în opera sa despre vremurile cînd poeziile lui vor pătrunde în toate casele. Dorinţa fierbinte a poetului a devenit o realitate în Polonia Populară.

Eu stau și tremur să nu se ia nimeni la bătaie aici la nuntă...
S-a repezit și Paulina, l-a apucat pe Maniek de mînă. Pe obraz i se citește mînie și deznădejde.
— Chiar așa! Uite cum a fost crescut tineretul! Uite, de aia mă amărăsc eu! Nemernicule, ți-am spus să nu îndrăznești să pui o picătură de votcă în gură!
Felek, acum liniștit de tot și foarte rușinat, ceru iertare de la ambele mătuși.
— Eu sînt de vină. Se vede că și eu am băut prea mult. Dar lucrurile nu sînt așa... Nimic nu-i cum a spus el... repetă Felek abătut.
— Du-te la aer, ieși afară, culcă-te undeva prin șură. La alde Rucinski să te arăți treaz! Paulina își împingea fiul spre ușă, iar el se lăsa dus ca un copil.
În zgomotul de glasuri și în înghesuiala din odaie, puțini băgară de seamă cele petrecute între băieți. Doar Michal mai vorbi o vreme cu pietrarul despre tineretul din ziua de azi, iar Grzegorz îi mai spuse de cîteva ori lui Lukasz: „Ei, văzuși ce talmeș-balmeș e în capul tinerilor ăstora, n-ai decît să faci casele alea ale cooperativei, n-ai decît!" Și Agnieska luîndu-l pe bărbatu-său deoparte îi trase o săpuneală: „De ce te bagi în discuții de felul ăsta? Îi cunoști pe toți? Știi cine a venit la nuntă? Minte ai, să-ți dai tu drumul la gură?"

Cea mai mare parte dintre oaspeți, însă, petreceau într-alt chip. Se întrebau, încercau să ghicească și puneau rămășag, vrînd să afle cine era bărbatul acela vîrstnic, necunoscut, care de la început s-a așezat la o masă lăturalnică, a băut și a mîncat cîte puțin, dar n-a scos o vorbă. În curînd cei din sat îi lămuriră pe ceilalți ca să poată dezlega ghicitoarea.
— Păi e bătrînul Rucinski. Tatăl mirelui.
Atunci înțeleseră toți cum stăteau lucrurile și nimeni nu mai întreba de ce tace omul ăsta atît de adînc. Iar mama Rucinska, la fel ca și părinții miresei, nu se așezase la masă. Se vîntura de colo-colo pe piciorul ei sănătos, mai găsea ba una, ba alta de rînduit la ea acasă, unde aveau să danseze la noapte. În cele din urmă năvăli în odaie și, cu un glas care-i făcu pe toți ceilalți să amuțească, se apucă să strige:
— Toată lumea să se urnească la joc, să se veselească! Bătrînii poftească, tinerii grăbească. Căci nu se cuvine, oare, la joc să se prindă oricare?

5

În pragul casei muzica intonă un *vivat* ca oamenii să se scoale și să pornească la danț. În sunetele stridente ale acordeonului, în bubuitul tobei, în ropotul grăbit al ciocănașelor, trosnetul

asurzitor al talerului de aramă, de-abia se putea distinge piuitul slab al viorii. Apoi oamenii, conduşi de cîntăreţul din armonică şi ajutîndu-l pe Tolek să-şi ducă toba cu trei tonuri, ieşiră perechi-perechi, cîte unul sau pîlcuri, şi îşi simţiră capul limpede în aerul proaspăt al amurgului luminat de cerul galben întunecat al asfinţitului. Numai vioristul — cocostîrcul — rămase în casă. Vioara de mult închisă în cutie o ţinea sub braţ şi cu ochii scotocind parcă fiecare separat dintr-o parte şi cealaltă a obrazului, se uita lung prin ungherele odăii. În sfîrşit o zări pe Aniela Pawoniak, persoana aceea distinsă, care după opinia lui se pricepea la muzica adevărată. Îi dădu tîrcoale, dar ea îşi legase un şorţ şi le ajuta surorilor şi cumnatelor să strîngă de la masă şi să spele. Vrînd neapărat să atragă luarea-aminte, se porni deodată să cînte şi avea un glas minunat, un bas adînc, dulce şi legat ca mierea :

Vitele păzea-n ceair
Răsucind pe fus un fir ;
Hai, şi după fir ne-om duce
Luna cît străluce.

Şi „e"-ul se prelungea ca un sunet care-ţi muia inima, ca şfichiuitul unui bici.

Vioristul-cîntăreţ îşi atinse ţinta. Aniela Pawoniakowa întoarse capul de la farfuriile pe care le ştergea şi-i puse o întrebare :

— Eşti şi dumneata de la ţară ? La noi, la Pawlowice, am cîntat pe vremuri cîntecul ăsta...

— Nu, eu nu sînt de la ţară, eu sînt de la Varşovia ! strigă vioristul desperat. Eu am cîntat înainte de război în corul Filarmonicii ! O să cînt acum o arie pentru dumneata !

Unul dintre oaspeţi (întodeauna rămîneau cîţiva în casa lui Jasnota) strigă de la masa unde mai bea şi mînca pe îndelete :

— Ce tot spui, Bonek, că n-ai fi de la ţară ? E de la ţară, cum să nu fie, de lîngă Blon. Fain băiat Bomfag Gajda ăsta ! le explică oaspetele întîrziat alor casei. Fain maistru-tîmplar, iar în colectivul muzical cîntă ca un diavol. Şi are un glas c-ar putea să răsune în sfînta biserică în locul orgii ; fiindcă el poate s-o zică şi subţirel.

Aşa se dovedi că pe viorist îl cunoşteau cei de prin partea locului, dar el nu părea cîtuşi de puţin încîntat de lămuririle date în privinţa persoanei domniei sale. Bombăni ceva drept răspuns, dar în aceeaşi clipă veniră să-l cheme de la Rucinski. Malgorzata tocmai îi scotea şi ea din casă pe ultimii oaspeţi, ca să se ducă la nuntă, cînd deodată Jadwisia se repezi în ogradă şi strigă cu glasul ei care-ţi sfredelea urechile :

— A venit preotul ! Mamucă ! A venit sfinţia sa părintele la nuntă !

— Maică Precistă ! Unde e Szczepan ? Adu-l pe taică-tău ! Stai ! Mai bine cheam-o pe pani Rucinska, să vie mama ginerelui ! Anielcia ! Lod-

zia! Faceți un loc curat la masă! Pola, taie tu niște afumături! Așa, se agita Malgorzata.

Preotul păși pragul însoțit de Jadwisia și de Szczepan și-i salută pe ai casei așa cum se cuvine unei fețe bisericești:

— Fie lăudat Iisus Cristos.

— În vecii vecilor, răspunseră cîte unii, iar cei care socoteau răspunsul ăsta ca fiind învechit, spuseră doar: Bună seara. Printre aceștia din urmă se afla și șelarul Jan Szatkowski care din pricina diverselor ședințe și sarcini sociale venise tîrziu și încă nu sfîrșise ospățul.

— Credeam că ne-ai uitat, părinte, și că nu mai vii, îl întîmpină Malgorzata primitoare. Aprindeți lumina, aprindeți lumina, îi îndemna pe cei din jur.

— Păi cum așa? răspunse preotul cu glas șovăielnic. Părinții m-au poftit, dar eu i-am așteptat pe tineri să vină să mă ia după nuntă. După datină.

— Eu le-am zis să treacă. N-or fi îndrăznit, sau or fi uitat. Sînt tare tineri, copii proști. Iertare, părinte. — Malgorzata habar n-avea dacă preotul a recunoscut în ea, în ciuda zdrențelor în care era îmbrăcată, pe stăpîna casei.

— Înțeleg, aprobă preotul tulburat în sinea lui, căci nu știa dacă acum se mai cuvine să vie în casă la tinerii căsătoriți. Poate că ei nu vor. Poate că se tem? Acum nu știa niciodată prea bine ce să facă pentru ca să-și îndeplinească datoria de păstor al sufletelor și în același timp să nu strice socotelile, nici ale lui, nici ale altora.

În lumina palidă a două lămpi se apropie de preot un bărbat subțire, cu fruntea bombată, cu nasul ascuțit, cu buzele subțiri și obrajii scofîlciți. Era Jan Szatkowski, șelarul, unul dintre puținii membrii de partid pe care-i număra satul, cunoscut mai ales datorită asemănării cu nevastă-sa.

— Poate, părinte, că nu-ți mai amintești de mine, spuse Szatkowski. Poate că nici nu șade frumos ca dumneata, preot, să stai de vorbă cu mine. Dar eu aș vrea să folosesc prilejul acestei nunți ca să te întreb ceva. Eu am niște îndoieli...

Preotul fu de îndată cuprins de spaimă.

— Îndoieli? Păi dumneata ai preoții dumitale, am vrut să zic... șefii dumitale. La ei s-ar cuveni să te duci cu îndoielile dumitale, spuse preotul simțind că-i fuge pămîntul de sub picioare.

— Dar, părinte, aici e vorba de treburi bisericești. Aș vrea să-mi explici domnia ta cum poate papa laolaltă cu ereticii să...

— Am zis eu că-i bine ce face?... îi scăpă preotului din gură și deodată amuți. La drept vorbind el nu prea înțelegea politica papii, dușmănoasă față de poporul polon, *drept-credincios*; cînd sînt între ei, duhovnicii mai discută cîteodată despre lucrul ăsta, dar cum să te apuci să vorbești de papa cu dușmanul bisericii. Preo-

tul se sperie din ce în ce mai tare, ba simţi chiar ceva ca un fel de sudoare rece pe frunte. Provocare! Vor să-l tragă de limbă şi pe urmă să-l denunţe. Haida-de, Szatkowski e un om de treabă, preotul îşi aminteşte cu durere că odinioară i-a făcut slujbă la nuntă, l-a spovedit, împărtăşit, i-a botezat copiii. Însă tocmai neofiţii ăştia sînt cei mai înverşunaţi. Preotul încearcă să se salveze cu o glumă, pune mîna pe umărul fostului său enoriaş.

— Ce-i tot dai zor dumneata cu politica la nuntă? spuse el jovial. E ca şi cum ai turna piper în tabac.

Din fericire, în aceeaşi clipă, cu salturi la fel de nestăvilite, se apropie mama Rucinska însoţită de miri.

Amîndoi şi-au lepădat hainele de ceremonie şi vin îmbrăcaţi cu cele de fiecare zi. Îl salută pe preot strîngîndu-i mîna şi-i mulţumesc că a venit. Czeslaw spune cu multă politeţe: „Părinte, pofteşte şi te ospătează". Vorbele astea sună atît de nefiresc, încît Malgorzata plescăie din buze. Apoi o opreşte pe Zuzia şi-i ia din mînă sticla.

— Votcă nu face, îi şopteşte. Daţi-i preotului nişte vin.

Peste o clipă, dinaintea preotului, deasupra feţei de masă pătate, era întins un şervet curat pe care aşezaseră farfurioare cu tot felul de gustări şi dulciuri. Rucinska smulse sticla din mîna Malgorzatei, se aşeză în faţa popii, umplu paharele de vin, închină în cinstea preotului, mai închină o dată în sănătatea tinerilor însurăţei, dar preotul bău pentru amîndouă dăţile un singur pahar de vin. Rupse o bucăţică de salam, ciuguli din cozonac, fericit că nu e obligat să vorbească, fiindcă Rucinska îi ţinea un discurs. Preotul, foarte descumpănit, nu înţelegea prea mult din acest discurs, dar deodată o auzi sfîrşind cu vorbele:

Hai, hai, Dombrowski
Vin' din Italia
Iar în Polonia,
Conduşi de tine
Cu ţara toată
Să ne unim! [1]

Speriat la culme, preotul se ridică în picioare, îşi luă rămas bun, scuzîndu-se că s-a abătut doar aşa, pentru o clipă, dar că mai are una-alta de făcut. Cînd ieşi din casă, se pîlcuiră în preajma lui nişte fete şi băieţi care se opriseră din dans ca să-l vadă pe popă. Îi strigară ceva, vorbe bune parcă. Dar fie că se clătina lumina lămpilor, fie că fraţii erau cam băuţi, preotului i se păru că toate chipurile astea tinere rînjesc şi se strîmbă la el. Făcu asupra casei semnul crucii, dar cînd se găsi singur, împresurat de umbrele nopţii, răsuflă uşurat,

[1] Versuri din imnul naţional polonez, care începe cu cuvintele „Polonia încă n-a pierit".

se urcă în brişcă şi trăgînd de hăţuri oftă din adîncul inimii : „Dii, surule!“

Preotul nu era nici om prost, nici om rău, era însă descumpănit şi speriat pentru totdeauna. Fiu al unui cizmar dintr-un tîrg nu prea răsărit, îi cunoştea bine pe ţărani, şi avea rude mai îndepărtate la ţară. Om destoinic şi destul de instruit, ar fi putut ajunge mai sus, decît să fie preot de ţară. Dar îi plăcea să trăiască cu oamenii timpului, le dorea tot binele. Totuşi, în anii din urmă nu-şi mai afla locul printre enoriaşii săi. Intr-o noapte, acu vreo doi ani, simţise un fel de chemare să ţie o predică. Şi acum, umblînd pe drum în amurgul acela înstelat, îşi aminti de predica aceea. Harul Domnului se pogorîse atunci asupră-i, poruncindu-i să vorbească după cum îl îndemna inima, mintea şi conştiinţa. Nici ţinta aleasă nu era prea greu de atins. Ar fi voit să le arate oamenilor că nu trebuie să privească duşmănos vremurile cele noi. Se urcase în ziua ceea la amvon de parcă i-ar fi crescut aripi. Incerca un simţămînt de jertfire de sine şi de eroism, simţea că e pe cale să întindă o mînă de ajutor poporului şi în acelaşi timp noii cîrmuiri populare, care nu izbutea să se înţeleagă cu sufletul norodului. El nu simţea duşmănie faţă de noua cîrmuire, doar atît că-l îndurera dorinţa ei de a construi dreptatea în societate, fără Dumnezeu. Vorbise multă vreme, şi în biserică domnea o tăcere deplină. Le spusese că cele bune nu sînt făptuite numai cu mîini sfinţite, sau cu cele de drept-credincioşi, că schimbările ce se petrec acum în lume sînt un fel de purgatoriu, în care sufletele sînt menite să se întărească, dovedind de ce e în stare poporul polonez în zilele cele mai grele ; că tot ce produc mîinile oamenilor, roadele culese de pe ogoare, mărfurile de prin uzine, toate pentru Polonia se produc, căci guvernele sînt trecătoare, iar pămîntul, norodul şi truda mîinilor sale sînt veşnice ; că greşesc acei care-şi pun nădejdea într-un al treilea război mondial, căci un asemenea război — de care să ne ferească Dumnezeu şi să ne aibă în paza lui — ar aduce oamenii în neagră robie, dacă nu cumva ar stinge cu totul suflarea omenească de pe faţa pămîntului ; că nu se cuvine a te pune împotriva vremurilor tale, că orice vreme are în sinea ei sămînţa viitorului şi asta înseamnă că adeseori se întîmplă să semeni plîngînd, adică în supărare şi greşeală fără sfîrşit, iar secerişul să fie plin de voie bună.

După predica asta a fost chemat la securitate, unde i s-a cerut să nu mai ridice probleme politice la predică, fiindcă, deşi vorbise în favoarea regimului, totuşi folosise — după cum se exprimaseră ei — „o argumentare duşmănoasă“. Şi lucrul s-a întîmplat într-o vreme cînd i-au dat a înţelege că a greşit, într-o formă nu foarte politicoasă. Cînd s-a întors acasă, a găsit pe masă două scrisori misterioase, anonime, prin

care era amenințat că, dacă a trădat cauza poporului polonez și s-a înhăitat cu comuniștii, apoi e bine să afle că nici sutana de preot n-o să-l scape de pedeapsa și de mînia poporului. Peste alte cîteva zile a fost chemat la episcopie, ca să dea explicații despre ce vorbise de fapt în predica aia eretică. Cîțiva țărani numai, puțini la număr, printre care se afla și Lukasz Boguski din Pawłowice, veniră să-i mulțumească că de cînd l-au ascultat, multe s-au limpezit în mintea lor și că pentru întîiași dată au aflat ceva lămurit despre vremurile cele noi. Dar atît n-a fost de ajuns ca preotul să-și vină în fire, se vede că era cam slab de înger. Vorbise așa cum i se părea lui că-l puteau pricepe enoriașii. Cuvintele trebuie alese după felul oamenilor, așa cum alegi boabele de sămînță după felul ogorului. Cei de la stăpînire și cei de la partid, chiar atunci cînd spun un lucru pe-nțelesul tuturor — mură-n gură — sau cînd scriu la gazetă, grăiesc cu niște vorbe care pe ogorul norodului, mai cu seamă la țară, nu încolțesc, sau putrezesc de-a binelea; ori lucrul cel mai de seamă asta e, să încolțească sămînța. Dar uite că nici sămînța zvîrlită de preot nu încolțise, o fi fost pămîntul otrăvit din cale afară. Sau poate n-a băgat el de seamă cînd a încolțit. S-a speriat prea tare și, ce-i mai rău, i s-a făcut silă. Acum, cînd se găsesc unii să-i spună că poți respira mai slobod și situația e favorabilă fostelor lui visuri,

preotul nu mai crede. „Ce-s prost!" își spune și în toate păstrează tăcere. Dar nici așa n-are liniște. În zadar își spune în gînd „Nădejdea mea e Dumnezeu" și că, dacă-și îndeplinește cinstit sarcinile lui duhovnicești, n-are de ce se teme; îi era frică pînă și de sarcinile lui preoțești. Ce mai încoace-ncolo. Pînă și spovedania ajunsese pentru el un adevărat chin. Dacă, dincolo, după îngrăditură, stă în genunchi unul care nu vrea să-și mărturisească păcatele, ci ține să-l prindă pe el cu vreo vorbă nepotrivită, ca apoi s-o mai și înflorească și s-o sufle unde se cuvine, spre a-l duce la pierzanie? „Un preot, numai prin faptul că-i preot, poartă o vină și se poate aștepta oricînd la necazuri", își spunea părintele duhovnic cu amărăciune.

Drept îi că numărul credincioșilor a crescut, atîția oameni s-au întors cu fața la biserică, încît să fi avut și o biserică de două ori mai mare decît cea din Staszowka tot n-ar fi încăput. Dar ce să-i faci, preotul nu crede nici în asta. Și ce-i dacă oamenii cred! Mai buni tot nu s-au făcut! Nu se înveselise nici la nuntă, cu toate că-i arătaseră multă bunăvoință. Ce i-o fi venit bătrînei Rucinska să se repeadă asupra lui cu „Polonia încă n-a pierit"... De fapt pe el nu-l cheamă Dombrowski ci Dobrowick, dar dacă or să răstălmăcească toată pălăvrăgeala ei și or să spună că e o manifestație? La ce s-o fi dus la nuntă?

Şi cu gîndul la viaţa lui amărîtă, preotul plînse în tăcere, hurducîndu-se prin noapte în brişca lui trasă de o iapă sură.

6

La Jasnota, casa rămase pustie, căci nuntaşii chefuiau în casa mirelui. Malgosia, Pola şi Lodzia, furnici neobosite, aerisesc izba, mătură podelele, plămădesc coca şi taie tăieţeii, pregătesc ospăţul pentru la noapte. Pe la orele unsprezece se arată în prag Szczepan. Gîfîie, iar pe obrajii gălbejiţi i-au apărut pete roşii.

— Frumos mai petrec oamenii la nuntă! spune el. Tare frumos petrec, mamă, repetă el, apoi deodată o îmbrăţişează pe nevastă-sa şi-o sărută pe gură.

Malgorzatei îi vine să-l repeadă pe bărbatu-său, dar se stăpîneşte, îl împinge încetişor într-o parte şi spune :

— Du-te, du-te odată, iar peste un sfert de ceas pofteşte oaspeţii la masă.

— Nu s-a luat nimeni la bătaie, mamă, se alintă Szczepan şi deodată începe să cînte fals.

Dacă ţii la mine-un pic, un pic mi-o arată
Dragostea ţi-i atîtic ? O să cred că-i toată !

— Du-te, Szczepan, îi vorbeşte Leokadia cu asprime. Malgosia ţi-a spus să-i chemi la masă, pînă nu se împrăştie lumea...

Pe la miezul nopţii se adunau oaspeţii la masa de nuntă. Aveau loc acuma cu toţii, căci, deşi nimeni nu se luase la bătaie, pe mulţi îi biruise somnul, vrînd-nevrînd, şi se culcaseră unii prin şură, iar alţii, cei de prin partea locului, acasă la ei, unde au ajuns clătinîndu-se pe picioare.

Masa a fost după datina de veacuri. Felul întîi : supă cu tăieţei, din carne de vită şi pasăre, iar tăieţeii pe care-i făcea Malgosia erau renumiţi în tot satul. Carnea o mîncară oamenii o dată cu supa, fiindcă nu era de ajuns ca să o servească aparte. Felul doi : chiftele prăjite, friptură de porc şi varză cu carne. După aia, cozonac, prăjituri, şi în tot timpul mesei votcă şi vin. Alcoolul le aduse aminte tinerilor de cîntecele vechi pe care le auziseră în copilărie. Dar la cheful de nuntă le veneau în minte mai ales cîntece de beţie. Wladzio Jasnota, pompierul, pe care fumul beţiei îl umpluse de tristeţe, mormăia întunecat :

Daţi-mi vutcă şi palincă, paiele-mi ies din opincă
Vezi, nu vezi eu o tot ţin că : să-mi daţi vutcă şi palincă.

Cînd îi turnă în pahar, însă, nu bău, se uită numai cu ochi răi la nevastă-sa care şedea în faţa lui şi se lăsa curtată de careva. Maniek Szatkowski, care la porunca maică-si dormise şi se dusese mai tîrziu la joc, acum era treaz de-a binelea, dar voia în mod copilăresc să facă pe chefliul şi ţopăia cîntînd :

Să-mi sporesc averea? Ba!
Trag mai bine la măsea!

Cîțiva tineri, ținîndu-se veseli de după gît, prind cîntecul din zbor:

Nu cu pruncii și muierea,
Ci de dușcă-mi dau averea!

Zuzia, îmbrăcată cu o rochie albastră închis, îi zîmbește lui taică-său; are acum o privire duioasă și caldă.

— Frumos mai petrec oamenii, frumos mai petrec, repetă ea bucuroasă.

Michal Boguski îl cheamă pe Szczepan deoparte.

— Ascultă, cumnate, ești treaz? Eu trebuie să plec la cinci dimineața. Aniela și copiii pot să rămînă pentru trenul de noapte, dar eu trebuie să plec în zori.

— Michas... nici o vorbă... Uite ce nuntă frumoasă.

— Szczepan, eu nu glumesc. S-a nimerit să fiu mîine noapte de gardă, fiindcă încep reparațiile la șinele de tramvai. Mă duci cu căruța, ori să mă duc pe jos? Că atunci trebuie să plec înainte de ora patru...

— Cum pe jos? Dacă trebuie să pleci... putem să mergem... îi piere lui Szczepan veselia.

— Dar nu cumva să uiți să te scoli! Eu mă duc să trag un pui de somn. Îmi vîjîie capul...

— Cum să uit să mă scol? Noi nici n-avem de gînd să ne culcăm. Și-apoi eu trebuie oricum să înham caii, fiindcă și ai mei tot la cinci vor să se ducă la autobus. Numai mamaia rămîne, o s-o duc eu acasă într-altă zi.

Într-adevăr Szczepan n-a uitat să se scoale, fiindcă nici nu s-a culcat. În schimb Malgorzata tremură de frică să nu uite Michal să se scoale. De aceea, cu mult înainte de ora cinci, s-a dus după el, la alde Jacek. Făcuse cîteva stații cînd își aminti deodată că iar au rămas vacile nemulse de cu seară. Rămase încremenită; trebuia să-i spună cuiva numaidecît, fiindcă pe urmă iar o să uite, au silit-o să dea pe gît cîteva pahare și acum e amețită. Făcu deci cale întoarsă și, cînd ajunse în preajma ogrăzii, văzu cum iese din casa ei o femeie, după mișcări tînără, care se îndrepta cu pași grăbiți spre casa lui Rucinski. Peste o clipă ieși din casă un bărbat, tînăr și el, fiindcă arăta a fi sprinten, subțirel și ager.

— Kryska! strigă el în urma femeii care pleca. Kryska! Vino îndărăt, lua-te-ar dracu! Vino-ndărăt, pînă-ți spun cu binele. Kryska! Altfel e vai de pielea ta!

Văzînd că femeia cea tînără pleacă fără să întoarcă capul, bărbatul care o fugărea grăbi pasul, și în drum își ridică poala hainei și începu să umble la cureaua pantalonilor. În lumina mereu mai palidă a nopții Malgorzata văzu cu groază cum își scoate cureaua, iar apoi, cînd

ajunse din urmă femeia care fugea, cum începe s-o croiască pe unde nimerea. Înmărmurită, Malgorzata mai mult auzi decît văzu cum se încleştau cei doi în luptă. Peste o clipă tînărul îşi lăsă în pace victima şi plecară unul într-o parte, unul în cealaltă. Bărbatul se întoarse agale, îşi încinse cureaua şi trecu pe lîngă Malgorzata. Atunci i se păru că-l recunoaşte pe Wladzio Jasnota şi îşi aminti că nevesti-si îi spuneau Krysia.

Tristă de moarte, uitînd de vaci, se apropie de casă, o înconjură. Între hambar şi şură auzi glasuri întărîtate care se certau în şoaptă, dar cu înverşunare. Era şi Szczepan acolo, înhăma în tăcere caii la căruţă, lîngă el stătea — îl recunoscu într-o clipită — Jozef Jasnota. Luase de piept pe un flăcău tînăr, parcă era ginerele celei de-a doua surori a lui Szczepan tocmai de pe la Radzyn. Tînărul acela vorbea cu necaz.

— Ce-i asta, fir-ar al dracului să fie! Mă duc, îi adun pe băieţi şi facem un bairam de să ne ţie minte. Cînd le-om trage cîteva peste bot nici n-o să-i mai recunoască!

— Ce s-a întîmplat, pentru Dumnezeu?! strigă Malgorzata îngrozită.

— Iar eu îţi spun, Boles, să te linişteşti, îl zgîlţîia Jozef Jasnota pe băiatul cel mînios. Du-te la fîntînă şi toarnă-ţi o găleată de apă rece în cap.

— Păi să vedeţi, începu să-i explice Malgorziei Boles pe care ea nu-l cunoştea şi care de-abia se putea ţine pe picioare. Porcăria dracului. A venit mama ginerelui, ne-a dat o singură sticlă de votcă şi ne-a spus „Na-vă pentru prînzişor“. Cine a mai pomenit asemenea tradiţie? Mai are în casă ca la vreo opt litri, i-a păstrat pentru musafirii lor, dar pentru musafirii miresei, cum adică? Le dau lături, ca la porci?

— Te poftesc să taci din gură! îi vorbea cu asprime Jozef Jasnota. O să-ţi arăt eu ţie, să faci pe huliganul la o nuntă cinstită.

— Eu fac pe huliganul, unchiule? Eu? Eu am ascuns votca? zbieră cu glas piţigăiat Boles, care turnase în el votcă cît încăpuse.

— Taci, taci, îl ruga Malgorzata, deznădăjduită. Pentru o picătură de votcă faci atîta hai. Alde Rucinski nu s-au purtat frumos, dar Czesiek s-a dus acuma acolo. Acuşi aduce votcă, deşi bine ar fi să n-o mai aducă. Szczepan — i se adresă bărbatului — pune pe cineva să mulgă vacile. Ţine minte, de aseară nu sînt mulse. Eu mă duc după Michal.

— Du-te, du-te, spuse Szczepan în şoaptă. Am eu grijă de toate.

— Boles, nu cumva să faci scandal, spuse iar Jozef Jasnota. Dar Wladzio pe unde o mai fi, îl caută el. Wladzio zicea că pleacă cu mine. Şi Krysia. Unde naiba au dispărut? Of, tare mi s-a făcut lehamite de toate, oftă el.

— Wladzio? vorbi Malgorzata cuprinsă brusc

de mînie. Chiar adineauri l-am văzut. O altoia pe nevastă-sa cu cureaua.

— Nu-i adevărat, o contrazise Jozef Jasnota tare și apăsat. In Polonia bătaia e interzisă.

Malgorzata îi aruncă o privire iute, deschise gura, dorind din tot sufletul să-i răspundă, dar o închise la loc, la fel de repede, strîngînd din dinți. Conspirația tăcerii în jurul adevărului continua.

— Iar cei care bat sînt pedepsiți, spuse și mai trist Jozef Jasnota. Wladzio a bătut-o pe Krysia? răcni el deodată. Nu, nu-i adevărat!

— Mi s-o fi părut, pe întuneric, șopti Malgorzata speriată. Se vede că a fost altul...

Boles cel furios făcu cîțiva pași spre lavița de lîngă zidul casei, dădu peste ea pipăind-o, se așeză și adormi imediat.

Malgorzata plecă grăbită spre casa lui Jacek. După vreo sută de pași își întîlni fratele care venea gata de drum.

— Bună dimineața, Michal. Dormiși ceva?

— Tu ești, Malgosia? Ți-a fost frică să nu uit să mă scol? Cîtă grijă îmi porți, drăguța mea. La drept vorbind am dormit cam vreo oră. Toată vremea ba veneau căruțe, ba se întorceau oaspeții de la nuntă. Pare-mi-se să se mai odihnească sau să se schimbe, fiindcă multe fete și-au lăsat gătelile la Marysia. De fapt însă veneau să bea. Jacek avea acasă rezerve mari de vin și bere, așa că se opreau să se mai dreagă.

Tu știi, eu mi-s om vesel din fire și-mi place să beau un păhărel. Dar cred că ăștia întrec măsura.

— Ei fi avînd dreptate, dar eu tot zic că la nunta asta a mers totul cum trebuie, spuse Malgorzata oftînd. Nimeni nu s-a îmbătat ca să i se facă rău, sau să cadă pe jos. Nimeni nu s-a bătut, adăugă codindu-se.

— Va să zică ești mulțumită de nuntă?

— Sînt mulțumită. Îmi pare însă tare rău, Michas, că pleci. Străinii pleacă, am fi rămas între noi. Nici măcar n-am apucat să stăm de vorbă. Iți aduci aminte cînd ne întîlneam noi frații, mai demult, ce mai rîdeam, ce mai sporovăiam, ce mai petreceam! Și pe vremea cînd trăia mama... Ce veseli eram... Hai pe aici, Michas, să trecem prin parc, mie îmi place să trec prin parc. Mă gîndeam cîteodată că, dacă aș avea timp, aș veni singură să mă plimb pe aici.

La ora aceea nu se deslușeau încă culorile desișului de crengi, doar mesteacănul alb își licărea albeața în lumina zorilor.

— Mă întreb cîteodată ce s-a făcut cu veniturile de la gospodăriile de stat? Boierii se spunea că au făcut avere cu moșiile astea. Și de bună seamă au făcut. Numai cînd te gîndești ce frumos era pe aici și ce viață duceau, domneau. Iar acum se spune că guvernul pierde cu moșiile. Și nici oamenii n-o duc bine.

— Nu s-au deprins încă să le administreze ca

pe ale lor, răspunse Michal şi peste o clipă adăugă : Nici să le lucreze ca pe ale lor.

— Nici altădată cei care munceau nu munceau ca pe pămîntul lor, iar pe stăpîni rareori îi iubeau, doar întîmplător, pe cîte unul, totuşi moşiile astea o duceau bine. Tare m-aş bucura dacă ar merge toate bine acum, mă doare în suflet cînd văd că lucrurile nu merg.

— Dar tu, drăguţă, ai dus-o uşor cînd ai trecut de la traiul tău de fată la acela de femeie măritată ? Cînd ai început o viaţă nouă ? Şi voi vă chinuiaţi atunci şi vă blestemaţi soarta, iar acuma uite cum te-ai rostuit. Uite ce mai nuntă aţi făcut !

— Michal, tu nu mai eşti cum ai fost, aşa-i ? îi spuse Malgosia nici cu părere de rău, nici cu uimire. Pînă să nu fi plecat la Wroclaw, vorbeai şi tu ca ceilalţi şi nu-ţi erau pe plac schimbările petrecute în ultima vreme. Dar eu ştiu, aşa ai fost tu întotdeauna de felul tău, în orice lucru căutai partea bună.

Auziră deodată scîrţîit şi foşnet de frunze chiar în faţa lor. Prin poarta ogrăzii pe unde treceau, ieşi o femeie cu găleţile de apă scîrţîind pe o cobiliţă.

— Bună ziua ! spuse ea cu politeţe şi fără să se mire de trecătorii care o porniseră cu noaptea în cap.

— Bună ziua ! răspunseră în acelaşi timp, iar Malgorzata se opri şi o întrebă pe femeie :

Andzia, aşa-i că nu-ţi mai bolesc porcii ?

— Parcă nu mai bolesc, răspunse femeia. A venit veterinarul şi le-a făcut injecţii cu nişte doftorii străine.

— Pe vremuri, eu şi mama ei munceam la grădina de legume de la curte, îi explică peste o clipă Malgosia fratelui ei. Sobczaczka, o ţii minte ?

— O ţin minte, cum să nu. Dar voi pe ăştia de la gospodărie nu i-aţi poftit de loc ? Pe nici unul ?

— Pe nici unul, răsună răspunsul scurt şi îndesat.

— Dar Stepien, de la gospodăria piscicolă, n-a venit nici el ?

— N-a venit. Eu le-am spus din capul locului că n-o să vină. Nici cei din cooperativă n-ar fi venit. Aşa sînt ei... fiindcă e...

— O altă lume, îi şopteşte Michal Boguski.

— O altă lume, acceptă cu îndoială Malgorzata.

— Parcă lumea a rămas vreodată aceeaşi ? Se schimbă în fiecare zi, spuse Michal. Iar dacă un lucru e altfel, nu înseamnă că trebuie numaidecît să fie rău.

— Nu de asta e vorba, se plînge Malgorzata. Vremurile sînt rele, nu ştiu cum. Toţi sînt nervoşi, speriaţi şi măcar de s-ar teme aşa oamenii răi. Dar oamenii răi nu se tem de nimic. Ucid, pradă, înşeală, fură ca niciodată. Pînă şi la ga-

zete scrie de lucrurile astea. Iar oamenii de treabă umblă acuma nefericiţi sau tremură de frică. Oamenii se tem de oameni, de semenii lor, şi lucrurile trebuiau să fie altfel... Şi de cooperativele astea le e frică oamenilor, ca de o boală. De ce-o fi aşa ? De-ar putea cineva să-mi explice !

Michal Boguski oftă şi spuse îngîndurat :

— Cooperativele... După mintea mea viaţa e ca un drum. Ce e în urma ta, partea de drum pe care ai străbătut-o, nu o mai poţi pierde. În privinţa asta n-ai de ce să te temi. Cu partea de drum care se întinde în faţa ta, însă, lucrurile stau altfel. Dacă o pierzi ? Iată de ce trebuie să te temi. Dacă te rătăceşti şi nu ajungi unde trebuie fiindcă ai umblat cu capul în nori ? Şi ştii unde duce drumul vieţii ? Spre viitor. Trebuie să bagi bine de seamă cînd păşeşti pe drumul ăsta care duce spre vremurile viitoare. Să nu te rătăceşti de spaimă, să nu pierzi cumva viitorul, fiindcă ai umblat cu capul în nori... Hai mai iute, dragă, că altfel întîrzii.

— Sîntem aproape, o să fie o zi frumoasă, zîmbi Malgorzata.

Noaptea părăsea pămîntul. Pe cerul palid şi limpede, deasupra casei lui Jasnota, lucea steaua dimineţii.

1954

CUPRINS

In colecția „meridiane“

au apărut:

A. von Chamisso:	EXTRAORDINARA POVESTE A LUI PETER SCHLEMIHL
Edgar Allan Poe:	CĂRĂBUȘUL DE AUR
Luigi Pirandello:	O LUME DE HÎRTIE
Jakob Wassermann:	ÎN APĂRAREA JUNKERULUI ERNST
Jerome K. Jerome:	FANTOMA LUI WHIBLEY
O. Henry:	PICTORUL ȘI CALIFUL
Svetoslav Minkov:	ALCHIMIA DRAGOSTEI
John Morisson:	PROFETUL DIN PANDALOOP
Roger Vailland:	325.000 DE FRANCI
Alcide Cervi:	CEI ȘAPTE FII AI MEI
* * *	FLOARE RUPTĂ ȘI ALTE POVESTIRI DIN LITERATURA CEHĂ.

Responsabil de carte : C. Giurgiuca
Tehnoredactor : S. Eschenasy
Corector : I. Grecu

Dat la cules 10.07.57. Bun de tipar 03.10.57. Tiraj 10.150 ex. Hîrtie cărți școlare de 65 gr. m². Ft. 700×1000/32. Coli ed. 9,64. Coli de tipar 8,75. Ediția I. Comanda 3511. A. nr. 03033. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 884—32=R.

Tiparul executat sub com. nr. 1118 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I .V. STALIN“, București — R.P.R.